

Az

1848- és 1849-diki

MAGYAR SZABADSÁGHARCZ

KITÜNŐBB

VÉRTANÚINK

EMLEKÖNKRE.

PESTEN, 1873.

309

Az

1848- és 1849-diki

MAGYAR SZABADSÁGHARCZ

KITÜNŐBB

VÉRTANÚINAK

EMLEKKÖNYVE.

Ara 8 forint osztrák értékben.

PESTEN, 1873.

HALASZ ISTVÁN TULAJDONA.

AZ
1848- és 1849-diki
MAGYAR SZABADSÁGHARCZ
VÉRTANUINAK
EMLÉKKÖNYVE.

V E Z É R S Z Ó.

Az 1848-iki párisi forradalom mint egy nagyszerű orkán és földindulás megrázkódtatá egész Európát, s elnyomott szolgai helyzetéből emberi jogai s polgári szabadsága kivívására buzditá fel annak minden népét.

Nálunk is megriadt a költő dala: „Talpra magyar, törd szét a lánczot! s az ujjabbkor demokratikus szellemében állítsd helyre ősi alkotmányod!”

Irányadó nagy embereink, vezéri férfaink elvezettek bennünket az ígért földre. — Eleintén békés uton hozták létre az 1848-iki szabad alkotmányt; de miután a kényuralom ismét megakarta azt semmisíteni, — az önvédelmi harc terére volt szorítva a magyar.

Hét felől tört az ellenség reánk, s a hadi riadók élet-halálharczra hívták fel Árpád unokáit. És ama nagy napok hőseket szültek, kiknek vitézsége az egész világot csodálattal tölté el.

E hősök a magyar minden ellenét legyőzték, s ha a vezéri férfiak nagy hibákat nem követnek el s az átkos meghasonlás ördöge nem vesz rajtok erőt, még a pokol szörnyeivel is diadalmasan küzdöttek volna meg.

Mint minden nagy és nemes eszmének, úgy az 1848-iki és 49-iki magyar szabadságharcnak is meg voltak a maga áldozatai.

A harc legbátrabb oroszlanait lánczokra fűzve megalázni akaró bitóra kötötték s ezzel a magyar honvédsereg által mindenütt megveretett s egy idegen nagy hatalom segélye általsaját kárukra a sárból kihuzott gőgös boszulók csak magukat alázták le.

S míg a honfi fájdalmas hallgatásba rejté bánatait, s némán tűrte az önkény vad szeszélyeit; hazája iránti szeretete hűbb, áldozatul esett vértanui iránti kegyelele ragaszkodóbb lön.

Ezen tiszta hazafiúi kegyelettel tartozunk megemlékezni nagy halottainkról, kik az újra helyreállított szabadság szent ügyéért vértettek el; — ezek emlékét kell nemcsak érdemeikhez méltó hervadhatlan koszorúkkal földiszítt sirszobrokban, hanem az irodalom és művészet dics-csarnokában is megörökítenünk.

E magasabb szempontokból kiindulva alólírt kiadó ez új vállalatának feladata: az 1848- és 49-iki magyar szabadságharc áldozatul esett vértanuinak dicső tetteit eddig még nagyobbára homályban rejtezett, ismeretlen adatok nyomán a lehető leghivebb élet- és jellemrajzokban, s maradandó becsű művészeti arczképek által megörökíteni, hogy nemcsak az új nemzedék, de még a késő utódok is követésre méltó példák, utmutató vezércsillagok gyanánt tiszteljék azokat.

S alólírt kiadó mindent elkövetett, hogy az így ünnepeelt magyar vértanuk a hazánk legjelesebb művészei által rajzolt arczképei és legjelesb régi magyar íróink tollából eredt életrajzok ily szépen és szabatosan kiállított dics-csarnoka minden lelkes hazafi és honleány lakát kegyelettel megőrzendő nagybecsű ereklje gyanánt diszítse föl.

Az egész terjedelmes mű 24 könyomatu arczképet s ugyanannyi életrajzot tartalmaz, mely a t. cz. közönség részére könnyebb megszerezhetés tekintetéből 4 kötetre felosztva is megjelent, s így minden egyegy kötet 6 arczképet s ugyanannyi életrajzot foglal magában, melynek ára külön-külön 3 frt o. é. oly észrevétellel, miszerint ezen előfizetési vagy megrendelési árért, a kötetek bármelyike külön is megrendelhető, az összes mű ára finom díszkötésben 15 frt o. é.

Az első kötet tartalma: gróf **Batthyány Lajos**, **Damjanics János**, **Dessewffy Ariztid**, báró **Mednyánszky László**, **Kiss Ernő**, **Knezićs Károly**; — a második: báró **Perényi Zsigmond**, **Török Ignác**, **Lahner György**, **Csányi László**, **Aulich Lajos**, **Lázár Vilmos**; — a harmadik: báró **Jeszenák János**, gróf **Vécsey Károly**, **Schweidel József**, **Jubál Károly**, herczeg **Woroniesky Miczislav**, báró **Pöltenberg Ernő**; — a negyedik: **Szacsvay Imre**, **Nagy Sándor**, **Kazinczy Lajos**, **Csernus Manó**, **Ormay Norbert**, gróf **Leiningen Károly** — arczképei s életrajzai.

Halász István,
kiadó.

GRÓF BATTYÁNY LAJOS.

Az első független felelős magyar miniszterium alakításával V. Ferdinánd királyunk által megbízott közügyéri elnök született Pozsonyban 1809-ben s atyja József S. után nem csak nagy vagyont, hanem szabad szellemet is örökölt. Polgári születésű anyja pazarló lévén, a kis gróf első nevelése el volt hanyagolva, s egészen idegen s ferde irányban vezetve. Már igen fiatal korában katonává lett, s mint huszártiszt csupán a külső csillogásnak s érzéki gyönyöröknek élt Velence közelében, hol Olaszország természeti szépsége, szelid éghajlata s művészeti gazdagsága nem kis befolyással volt az ifjú büszke mágnás szilaj kedélyének átalakítására.

Látva fényűző anyjának határtalan pazarlását, 21 éves korában kilépett a katonaságból, haza jött s anyja ellen pert indított, s ezt tékozlónak, őt pedig nagykorúnak nyilvánították. A mint nagyterjedelmű birtokait átvette, szellemileg is önállóságra emelkedett, érezni és saját lelki sugallatából pótolni kezdé növelése hiányait, s a nagytudományu Neurohr tanár tanácsát követte, a politikai s államférfiui pályára képezte magát, nagy és válogatott könyvtárt szerzett, a magyar nyelvet alaposan tanulmányozá.

A nyilvános élet terén először azon megyei küldöttségben jelent meg, melynek feladata volt fölkérni a királyt az elnyomatott lengyelek segélyére. 1830—40 közt sokat utazott külföldön, s gazdag tapasztalással s gyakorlati ismeretekkel gyarapodva tért onnan vissza. 1834-ben kelt egybe a dúsgazdag gróf Zichy Károly egyik széplelkű leánya Antóniával, ki utóbb két lelkes leánynyal és egy fiúval, a jeles képzettségű Elemérrel ajándékozta meg, s egész a sirig őrangyalként kísérte őt.

1838-ban a megyei élet küzdterén már befolyást gyakorolt a szabadelvű országgyűlési követek megválasztására; s az 1839-iki pozsonyi országgyűlésen ő maga is megjelent s a csekély számú szabadelvű mágnások közt a főrendek tábláján mint első beszéde ellenzék vezérévé avatta őt, mi a reformkérdések gyorsabb s erélyesebb kivitelére nézve döntő hatással volt.

A gazdag hatalmas főurat, az értelmes és szilárd jellemű s fényes jövőjű tetthazafit mind a középuton járó gróf Széchenyi István, mind a radikál szellemű hirlapszerkesztő, az arany tollú s arany száju Kossuth Lajos egyaránt ügyekeztek megnyerni pártjuk részére, s bár eleintén az utóbbi modorát B. is roszalá, de elveihez mégis inkább szíttott mint a kormánypártiakéhoz, s Kossuth jó tapintatu indítványára az első magyar iparegylet elnökévé Batthyány Lajost, az országos védegylet elnökévé pedig Batthyány Kázmért választák meg, s a hatalmas két férfiú hazai iparunk emelésére sokat áldozott, s a nemesség és iparüző polgárság közt fenálló chinai választófal lerombolását s a valódi demokratia meggyökeredzését hathatósan elősegíté.

Az 1848-iki országgyűlésen B. mint a főrendi ellenzék tekintélyes vezére még inkább tündökölt az általa képviselővé megválasztott Kossuthal együtt, s a párisi forradalom kiütése után hosszas, de kevésbé sikeres küzdelmeket a nép érdekében, végrevalahára teljes diadal koszoruzta, s a két nagy ellenzéki vezér e váratlan fordulat közbejöttével a törvényhozás körében sokkal többet vitytak ki, mint a mennyit maguk csak távolról is reméltek.

A márczius 13-iki bécsi forradalom győzelme következtében Metternich fonák rendszere megbukván, a Kossuth által remekül szerkesztett s az 1848-iki reformtörvények alapját képező alsóházi feliratnak egész terjedelmében való elfogadását maga az ifju nádor, István főherczeg ajánlá, s a megrettent főaristokratia és kormánypárt minden vita, ellenmondás nélkül, egyhangulag elfogadá.

Márczius 15-én, mint az országos küldöttség Bécsbe utazása előestéjén, az országgyűlési ifjuság Kossuthot fáklyás zenével tisztelte meg, s diadalmuk magasztos önérzetében mintegy jóslói, irányadó hatással nem habozott ez a jobbján álló Batthyány Lajost, mint leendő első magyar miniszerelnököt bemutatni az ezt örömmiadással fogadott nagy néptömegnek.

Az országos küldöttség márczius 15-én a nádor vezérlete alatt jelent meg Bécsben a királynál s nyújtotta át a feliratot. A bécsi nép leirhatlan lelkesedéssel fogadá a magyar küldöttséget s a kedvező válasz kivívásában legtöbb érdeme volt a nádor- és Batthyány Lajosnak.

A küldöttség visszaérkezvén Pozsonyba, a nádor, a király és családja helybenhagyásával, gróf Batthyány Lajost, az országos ellenzék fejét még az napon miniszterelnökké nevezte ki, s mint ilyent mutatta be az országos rendeknek s az első független felelős magyar miniszterium összeállításával bizta meg, mely nehéz feladat biztos megoldása sikerült is neki.

És ápril 11-én Ferdinánd király, a legszabadabb s demokratikusabb alapokra fektetett magyar új alkotmány, a hazánk történetében új korszakot képező világhírű, 1848-iki törvényeket megszentesítvén, és kihirdettetvén, Ferencz Károly főherczeg és ennek fia, Ferencz József és István nádor kíséretében az 1847^{1/2}-iki örökké emlékezetes utolsó pozsonyi országgyűlést személyesen bezárta.

Az országgyűlés eloszlása után a nádor, mint királyi helytartó, és a magyar kormány a szentesített törvényekkel, a tömérdek baj és akadály daczára is dicsőségesen kivívott új alkotmánynyal, a nép határtalan lelkesültsége s bizalma élénk kifejezései közt, székhelye Budapestre költözött s rendkívüli erélylyel fogtak az országos szervezkedés, az új törvények végrehajtásának nagy munkájához.

E tekintetben kinek sem volt oly nehéz állása mint a miniszerelnöknek, ki a csakhamar feltámadt reactio eszköze, a pénz- és hadügy önálló kezelését váltig ellenző s a magyarok kezéből visszacsikarni erőlködő bécsi miniszteriummal folytonos összeütközésekbe jött, s daczára ovatos és békülékeny politikájának, utóbb is a kétszínűség és ármányos cselszövények boszu-áldozata lett.

A camarilla márczius 28-án a magyar miniszterium akarata ellenére a felizgatott s fanatizált illyr-horvát párt kiszemelt vezérét, a reactio leghivebb támaszát, Jellasics ezredest nevezte ki Horvátország bánjává, ki a békés úton kivívott 1848-iki törvények s az önálló magyar kormány erőszakos megsemmítésére s a kényuralom s Austria bomladozó egységének helyreállítására vállalkozott, s a magyar kormánynak nyíltan felmondva az engedelmességet, hazánk ellen valódi hadi készüléket tett.

A nádor és a miniszerelnök hasztalan alkudozott a bécsi kormánynyal; ha a királytól hoztak is jó és erélyes rendeleteket, a reactio alattomban rögtön visszavonta, meghiusitá, sőt csuffá tette azokat.

Ugyanazon nap, május 15-én, midőn Zágrábban a nádor és magyar ministerek arczképeit elégették, Bécsben az orosz propaganda s a prágai cseh bizottmány által szított forradalmi láng kiütött s az udvar a helyett hogy Budapestre ment volna, a hű tiroliak fővárosa Innsbruckba menekült.

Nemcsak a horvát, de a szerb és oláh fajt is ármányosan, a legnagyobb ámtásokkal fellázíták ellenünk, s miután a folytonos jogsértést nemhogy orvosolták volna Bécsben, de még egyre halmozták, a magyar miniszterium csupán az önvédelem fegyverét használta, midőn május hó 16-án kiadott rendeletében 10 honvédtászlóaljnak toborzás útján leendő felállítását elhatározá.

A magyar miniszterium mindenkép oda igyekezett hatni, hogy a magyar király Budapestre tegye át lakását, s ez által vessen véget a horvát és szerb mozgalmaknak. Az udvar készen nyilatkozott a magyarok kívánatát teljesíteni oly föltét alatt, hogyha 40,000 ujonczot adnak az olasz hadjáratba, s ministereink meg is ígérték azt oly kikötéssel, hogy az ujonczok megszavazása után az udvar azonnal Budapestre jöjjön lakni.

Erre a király Jellasicsot Innsbruckba idézte a végből, hogy itt a magyar miniszerelnökkel találkozzék s kiegyenlitsék a viszályt, s mivel a bán most sem akart megjelenni, B. látva hogy itt többé nincs helye az alkudozásnak, a leghatályosabb eszközökhöz nyult, külföldről fegyvereket hozatott; míg Kossuth, ki csak 400,000 forinttal vette át a kiűritett országos kincstárt, teremtő lángeszével új meg új jövedelmi forrásokat nyitva, hitelt szerzett az általa kibocsátott magyar bankjegyeknek.

Daczára annak, hogy a kormány rendeletei nem jutottak el a külföldön levő magyar katonasághoz, a derék harczfiak még is megtudván azt, hogy hazájuk szabadsága veszélyben forog,

GRÓF BATTYÁNY LAJOS.

tömegesen kezdtek beszökdösni annak védelmére s Galliczia és Csehországból a legnagyobb akadályok hősie legyőzésével tértek vissza szeretett hazájukba s elszánt vitézséggel harcoltak itt a jó ügyért.

Hrabovszky, a magyar érzelmű altábornagy, június 12-én támadta meg a vitéz don Miguel zászlóaljával, 1 század lovassággal s 1 üteg ágyúval a karloviczi szerb tábornok s erélyes föllépése nagy félelmet idézte ott elő.

Jellasics színteg békülési hajlamot mutatott, míg titkon Magyarország megtámadása s leigázásával biztatta a camarillát.

Julius 5-én megnyílt a Pestre egybehívott országgyűlés. A reactió nem engedé, hogy azt Ferdinánd király személyesen nyissa meg, hanem István főherczeg mint királyi helytartó mondá el az irányadó trónbeszédet, melyben a szerb és horvát lázadást nyíltan kárhóztatá, s ő felsége nevében biztosítá a nemzetet az iránt, hogy az általa szentesített 1848-ki törvényeket fentartandja s reményét fejezi ki, hogy az olasz háboru ügyében a nemzet képviselői erélyesen fognak intézkedni.

Julius 11-én hívta fel Kossuth elragadó szónoklata egész hatalmával a nemzetet arra, hogy a haza megmentése végett szavazza meg 200,000 honvéd s 62 millió forint kiállítását. Erre az egész ház felállott s egy szívvvel egy lélekkel kiáltá fel: „Megadjuk!“ Nagyszerű döntő határozata, mellyel a koczka el volt vetve, s hazánk újabb korszakának harci dicsősége megalapítva.

Az olasz háború segélyezése tárgyában oly súlyos föltételeket szabott Kossuth, hogy ezzel Batthyány mérséklő s kibékítő politikáját háttérbe szorítá, de azért ez még sem hagyott fel az alkudozás sikerének reményével s a horvátokkal való fegyveres összeütközés megelőzése végett a nádorral együtt ismét Bécsbe ment.

Radetzky olaszországi győzelme után más hangon kezdtek a Lajtán túl beszélni, az osztrák császárt Innspruckból visszavitték Bécsbe, s az aug. 14-én kelt leirat István főherczegtől visszavonta a királyi képviselői teljhatalmat.

Az országgyűlés által fölterjesztett had- és pénzügyi törvényjavaslatok királyi szentesítése végett Batthyány és Deák F. Bécsbe utaztak, de azon ürügy alatt, hogy a király beteg, nem bocsáták őket kihallgatásra. S miután a bécsi miniszterium a nádorhoz küldött emlékiratban azt követelte, hogy a pénz-, had- és kereskedésügyi tárczát adja vissza a magyar és az államadósság egy részét vállalja el, Kossuth indítványára 100 tagból álló küldöttség ment Bécsbe a királyhoz, s Pázmány szónoklatára adott válasz épen nem volt kielégítő.

Hire érkeztén annak, hogy Jellasics 40,000 fegyveres népével csakugyan betört hazánk földére, sept. 10-én a magyar miniszterium beadta lemondását, s Batthyány új miniszterium alakításával volt a nádor által megbizva.

Batthyány Kossuthal együtt rendkívüli erélyt fejtett ki a horvát lázadók s rabló csoportok megfékezésére. Csakhamar tekintélyes hadsereg állott velök szemben hathatósan gyámolítva a tömegesen fölkelte nép ezrei által.

A nádor hasztalan ügyekezván a bánnal alkudozni s a fegyveres összeütközést meggátolni, — beadta lemondását s visszavonult külföldi birtokába. A Batthyány által alakított új miniszteriumot Bécsben nem fogadták el, hanem Lamberg grófot nevezték ki Magyarország főhadiparancsnokává és rendkívüli királyi biztossá. Mindez s különösen azon rémhír, miszerint Jellasics már Pest felé közeleg hadával a magyar alkotmány elnyomása végett, annyira fölingerlé a fővárosi népet, hogy a Budára megérkezett Lamberg kocsijában felismervén a hidon, rárohantak s irgalmatlanul felkonczolták sept. 28.

Ennek hire leverőleg hatott Batthyányra, ámde azon tudósítás, hogy Jellasics fegyveres megtámadását sept. 29-én Pákozdnál vitézül visszaverte, sőt szökésre kényszeríté a bánt, az ujoncz de lelkes magyar hadsereg, — ismét felvillanyozá őt. Daczára Jellasics hada kiszorításának s Róth tábornok 9000 főnyi hadteste lefegyverzésének, Batthyány még mindig a békés kiegyenlítést óhajtá, s Bécsben is arra dolgozott. Látván azonban hogy ez többé már nem lehetséges, miniszterelnöki s képviselői állásáról lemondott, s miután a Vas megyébe tört horvát lázadók ellen, mint köznemzetőr is sikra szállt, de megbottlott lováról leesvén kezét törte, e baljóslatú csapás folytán visszavonult a tevékenység pályájáról, s két hónapig vesztegen nézte az események rohanó áradatát.

A Bécsben october 6-án kitört győzelmes forradalom, midőn a feldühödt nép, Latour hadügyminisztert felakasztá s a fegyvertárt elfoglala, leginkább Jellasics hada Batthyány és Kossuth erélyes intézkedései által eszközölt szétugratásának tulajdonitható. Fel is rótták e napot a boszuállás véres betűivel.

A 12 tagból állt honvédelmi bizottmány Kossuth elnökle alatt Batthyány mérséklő ovatossága nélkül bátrabban, szabadabban kezdett mozogni s rövid idő alatt a gyors hadi felszerelés dolgában csodadolgokat mivelt.

A tehetlen beteges Ferdinánd, hogy vele együtt az általa szentesített 1848-iki törvények is elenyésszenek, kénytelen volt unokaöccse Ferencz József részére a magyar kir. trónról lemondani, egy Olmützben kiadott rendelet a magyar országgyűlést felosztatja, Kossuthot és pártját lázadó és honárulónak nyilvánítja, s a császári fővezér Windischgrätz herczegnek meghagyja, hogy Magyarországot fegyverrel igázza le.

Ellenben Kossuth és pártja az országgyűlésen elhatározta, hogy ennek megegyezése nélkül a magyar királyi szék birtokával egyoldalulag ki sem rendelkezhetik, s azért a két rendeletet törvénytelen- s érvénytelennek nyilvánítja, s meghagyja, hogy azoknak hódolni senki ne merészeljen, különben a honárulás büntetését nem kerüli el. A magyar hadsereg fővezérévé Görgeyt nevezték ki, s ő szintén ily nyilatkozványt bocsátott ki a mindinkább szaporodó magyar hadsereghez.

Batthyány ez ellentállásban nagy veszélyt sejtítve ismét sikra szállt visszavonultságából s december hó közepén megválasztatván magát országgyűlési képviselőnek, a már csata elveszése után sylvester estéjén Kossuth azt indítványozá, hogy közeledvén az ellenség, az országgyűlés s a honvédelmi bizottmány székhelye Budapestről Debreczenbe tétessék át; Batthyány pedig azt indítványozá, hogy küldjön ki az országgyűlés követséget a császári hadak fővezéréhez békeajánlat vagy legalább fegyverszünet kieszközlése végett. Mindkettőt elfogadták, s a küldöttség tagjai közé Batthyányt is kikiáltották.

Január 1-én 1849-ben Pestről mindenki Debreczenbe ügyekezett menekülni, s a küldöttség január 3-án Windischgrätz herceget fölkeresé főhadiszállásán, Bicskén, s daczára annak, hogy ez semmi alkuba nem akart bocsátkozni s különösen Batthyányt még csak el sem fogadta, — ez azon tiszta öntudatában, mikép semmi törvénytelen dolgot nem követett el, sőt békítő kísérletével a dynastia és a hon javát akará eszközölni, szilárd jellemű férfihoz illőleg bátran és büszkén állta meg a sarat, s habár tehetne volna, nem bujt és bujdosott el.

Január 5-én vonult be Windischgrätz Budapestre, s január 8-án Batthyányt, sógora Károlyi György kastélyában elfogatta s mint rabot Budára kísérteté s hadi törvényszék elébe állittatá. — Batthyány annyira büntelennek érezte magát, hogy midőn az 1849-iki dicsőséges magyar hadjáratban a gőgös Windischgrätz győzhetlen hadserege már megsemmisítve volt, s Bécs felé retirált, Batthyányt a többi fogolylyal együtt Laibachba szállították, utközben Sárváron és Cillyben a polgárok fölismerték őt s erővel kiakarták szabadítani; a nemes gróf azonban békére inté a polgárokat, s visszautasítá jószándékukat. Klapka komáromi győzelmes kitörése után a grófot Pozsonyba s innen Olmützbe viték, s magasztos lelkű neje ritkán férhetett hozzá.

Batthyányt maga a hadi törvényszék sem találta vétkesnek, de az orosz interventio s a komáromi capitulatio után el volt határozva szörnyű vérboszut állani a tehetlen foglyokon.

October 5-én a hadi törvényszék előtt felolvasták az áldozatul kiszemelt nagy férfiú legkevésbbé sem indokolt és igazolt véritéletét, mely szerint mint felségsértés összes vagyona elvesztésére s kötél általi halálra volt elítélve.

A gróf ünnepélyes óvást téve tiltakozott a jogtalan ítélet ellen s égbekiáltó igaztalanságnak nyilvánítá azt. Hogy kötéllel ne hajthassák végre e véritéletet, B. egy, vánkosaiba rejtett törrel nagy sebeket ejtett nyakán, s reggel midőn már vinni akarták a vesztőhelyre, a nélkül hogy szenvedését csak egy sohajjal is elárulta volna, vérfürdőben találták; s még így is bitófára akarták huzni, de Lichtenstein herczeg, lovassági altábornagy közbenjárására kötél helyett estve felé mégis golyó által végezték ki, mielőtt nagy lelki nyugalmat tanusított s végszavában is a hazát élteté.

A dicsőült hulláját honfias szellemű barátai elcsempészték s titkon a ferenczi szerzetesek pesti zárdája sirboltjába rejtették el, mig nem 1870-ben Pestváros hatósága nagyszerű országos temetést rendezett a dicsőült vértanu szellemének kiengesztelésére, — mely ünnepély Batthyáynak általam önnállóan kiadott élet- és jellemrajzában részletesen írva található.

Vahot Imre.

Nyomatta és Kiadja Halász István Pesten .

DAMJANICS JÁNOS.

DAMJANICS JÁNOS.

TÁBORNOK. — † 1849.

Damjanics János, tábornok, született 1804-ben Stásán a 2-ik bánsági határ-őr ezeredben. A császári sereg 61-ik számú gyalogsorezredében kezdvén meg hadi szolgálatát, mindamellett is, hogy nem palástolt szabadelműsége miatt sok ellensége volt, fokenként századosi rangra emelkedett. Ily állásban találta őt az 1848-iki nagyszerű fordulat. Az ekkor Temesvárott állomásozott századost rendkívüli öröme ragadta el az új alkotmány kihirdetése; s minthogy az időben minden pálya, minden életszakma lelkesebb emberei körükben gyökeres reformokat ügyekeztek eszközölni: Damjanics is ily nyíltan föllépett a régi katonai rendszer hiányai ellen, s a temesvári parancsnok működését ellenőrködő figyelemmel kíséré. Emiatt honából Olaszországba akarák áthelyezni, azonban a magyar miniszterium közbenjárására, a Szegeden alakult 3-ik honvéd zászlóalj őrnagyává nevezték ki, s benmaradt vésszel fenyegetett honában. Mint szigorú katona, erélyesen rendezé, oktatta és fegyelmezé ujonczokból állt zászlóalját, mi miatt némely puha tisztecske gyanusítólag, árulási váddal lépett föl ellene a hírlapi nyilvánosság terén. E gyanusítást azonban csakhamar a legfényesebben czáfolá meg. Szigorúsága által rend s fegyhez szokott s lelkesítő példája által hősi elszántságra buzdított zászlóalja az ő vezetése alatt mindjárt kitünteté magát a ráczok elleni csatákban; később pedig a legjelesebb, leghatározottabb jellemű és legnépszerűbb hadvezérek sorába emelkedék, míg a derék zászlóaljat társai közt legvitézebbnek tartották. Nemzetiségre nézve ő maga szerb-magyar vala, de azért annyira gyűlölte a magyar testvéreik ellen harczra kelt ráczokat, hogy, mint megtéríthetlen ellenségnek végképeni kiirtását tanácsolá. Legfőbb vágya volt győzelem esetére a felső-dunai hadjárat után egy ráczirtó tábornok vezérelni. Már szintén megijedt, hogy Perczel majd egy ráczot sem hagy neki. Az 1848-ik év vége felé, midőn Kiss Ernő és Vetterrel egyesülve működött az alvidéken, mindig győztes serege élén valódi rémitő ostorukként tekinték őt, s különösen alibunári és lagerelofi győzelmei által mindkét fél előtt nagy tekintélyt vívott ki magának, s miután e híres csatákban személyesen vezeté a rohamot, katonai becsülését és szeretetét már ekkor is nagy mértékben megnyerte, míg a hadügyiség ezeredessé nevezte ki. — 1849-ik év elején s Bánátban működő hadsereg nagyobb része a Közép-Tiszához rendeltetvén föl egyesülés végett, Vécsey a 3-ik hadtest parancsnokságát önként Damjanics tábornoknak adta át. E hadtestnél egy sem volt jelesebb, vitézebb; e hadtest az ő vezérlete alatt mindig győzött, egyszer sem vesztett, s a legelöntőbb csaták sikerét leginkább ennek lehet tulajdonítani. E hadtestben voltak a rettenthetlen vitézségű veressapkások, a történeti nevet kivívott 9-ik és 3-ik zászlóalj, továbbá a 42-ik, a Schwarzenberg- és Porosz herczeg sorgyalogság, a Hannover- és Ferdinánd-huszárok, s a nagy-hírű Freidenreich és Philipovszky-féle ütegek. Mind megannyi edzett vitéz, a legbátrabb hős vezérlete alatt. Márczius elején Damjanics ezen hadtesttel vivta ki a nagyfontosságú szolnoki győzelmet, mely Karger dandárát majdnem egészen megsemmisité. A hadi terv készítésére nagy befolyással volt itt kedvelt tábornoki segéde, Aschermann Ferenecz, azonban a kivitel a körülmények gyors és jótapintatú intézkedés szerinti dicsősége egészen őt illette. Különösen a 3-ik s 9-ik zászlóalj elszánt vitézségével rendkívüli dolgokat vitt itt végbe. A 3-ik zászlóalj szuronyszegezve rohaná meg a tiszai hídfőhöz állított ágyukat, s noha a rettenetes kartácstűz egyszerre 52-őt sodort el közülök, Damjanics tanítványai, mint a kaliczkából kiszabadult oroszánok, csodálandó elszántsággal nyomultak előre s mind a 11 ágyut, tömérdek málhás szekérrel együtt elfoglalák. Ugyan-

ekkor a veressapkások neki tüzelődve a 3-ik zászlóalj működésének látására, a nélkül hogy vezényelték volna, ellenállhatlan harczvágygyal, szuronyszegezve rohantak egy nagy tömeg lovaságra, s mi egyelőre hihetlennék látszék, megfutamlásra kényszeríték azt. A tűzéség s huszárság is derekasan viselte magát. Átalán véve e diadal az erre következett folytonos lánczlatu győzelmi dráma nagyszerű előjátékaul tekinthető. — A szolnoki csata után érdemeinek némi jutalmául a szolnoki kerület országgyűlési képviselőjévé választá meg, mit ő szívesen vett, mert legfőbb büszkeségét helyezé e diadalban, ámbár, követté választásakor azt kérte ki küldőtől, hogy inkább csak a csatába engedjék őt menni, mint országgyűlésre, miután jobban tud harczolni, mint beszélni, s nagyobb élmény neki egy ütközet, mint a legszebb oratió. Különben is, noha a politikai ügyekben fölötte tisztult nézetekkel s határozott demokratiko-republikánus hittel birt, a politizáló tiszteket többször hallgattatá el e szavakkal: „Soh' se okoskodjunk mi, hanem verjük meg az ellenséget, — a többit majd elvégzi Kossuth.“ — Dembinszky helyett Vetterre biztatván a fővezérség, Damjanics mindent elkövetett ezen különben szép talentumu hadvezér megbuktatására, mert nem tartá őt forradalmi embernek. S bár eleinté az általa vegytani szenvedélye miatt „patikárusnak“ nevezett Görgey sem volt egészen inyére, de miután közelebbről megismerkedett vele, becsülni, szeretni kezdé, s leginkább az ő eszközlése következtében nevezték ki ezt fővezérré Vetter helyébe, ő maga, mint tehetségeit tul nem becsülő ember, soha nem törekedvén a legfőbb hatalomra. Görgey vezérlete alatt csakhamar megkezdődött a magyar hadsereg általános előrenyomulása a főváros felé. A horti, hatvani győzelem után következett a tápió-bicskei csata, melyben Klapka hadtestét, Jelasics bán a legnagyobb zavarba hozá horvátjaival s tetemes veszteséggel visszavonulásra kényszeríté. Azonban Damjanics hadának megérkezése, s vitéz magaviselete megforditá az ütközet sorsát, s a kudarczos csapást fényes diadallal hozák helyre. Az isaszegi véres csatában is eldöntőleg működött ő és győzhetlen serege, úgy hogy Kossuth, midőn Gödöllőn a hadsereg elvonulását nézné, a 3-ik s 9-ik zászlóalj előtt kegyeletes tisztelettel emelé le fővegét, mit a hősiuk zajos éljenzéssel visszonoztak. — Midőn Kossuth Gödöllőn a függetlenség kimondása iránti nézetét nyilvánitaná a tábornokok előtt, többek közt Damjanics is határozottan pártolá őt, mig Görgey mélyen hallgatott, látván hogy a jelesebb tábornokok, mint Damjanics, Klapka, Aulich, megegyeznek abban, mit ő akkor még csak titkon ellenzett. — April 7-én a hadi tanácsban elhatároztatván az erősen szorongatott komáromi várnak ostrom aluli fölmentése, Görgey terve szerint Aulich a császáriak félrevezetése s nyugtalanítása végett 10 ezer emberrel Pest alatt táborozott, mig az 1-ső, 3-ik és 7-ik hadtest (Klapka, Damjanics, Gáspár, utóbb Pöltenberg) Görgey vezérlete alatt Vác felé vonultak, mely várost april 8-án ostrommal vették be, s ez alkalommal a császáriak részéről a vitéz Götz tábornok is halva maradt a csatamezőn. A rohamok mestere, Damjanics az ütközetben legnagyobb részt vett, s hős tanítványaiival ismét a legfényesebb bravourt követte el. Azonban folytonos diadalainak tetőpontját a nagysarlói ütközetben érte el, mely april 19-én ment végbe, Damjanics april 18-án a Görgey által vezérelt hadsereg derekával Nagy-Kálnán tanyázott, s megtudván, hogy a császáriak (20,000-en) Nagy-Sarlón állomásoznak, Aschermann segélyével tüstént megtevé a szükséges rendelkezéseket. Hajnalban (19-én) támadá meg a császáriakat, ismét rohammal harczolt. Nagy-Sarlóban a legiszonyubb utczai harcz fejlődött ki, melyben a 9-ik zászlóalj és a lengyel legió szakadatlan kartácszápor közt oly vitézül nyomult előre, hogy már dél felé be volt véve a város, s az ellenfél futásnak eredt. Görgey a csata végére érkezett meg s leginkább az üldözésben vön részt. E csata eldöntőnek nevezhető, melynek természetes következése a komáromi várnak ostrom alóli fölmentése lett, miben Damjanics hadteste szinte jelentékenyen működött. — A vár fölszabadítása után, minthogy Görgey személyesen akarta vezetni Budavár ostromát, Damjanicsra, mint egyik leghivebb tábornokára bizá a hadügyéri tárcza ideiglenes átvételét, leginkább azon célból, hogy a nagyfontosságú hadügyet s a sereg orgánizálását Kossuth gyámsága alól fölmentse. Azonban Damjanics Debreczenbe való elindulása előtti napon kikocsikázván a várból, szekere felfordult, s lábát bokájánál szerencsétlenül kitörte. . . . E véletlen csapás nagy szerencsétlenség vala nemcsak a hadsereg-hanem az egész forradalmi ügyre nézve. A csatadöntő hadvezér, lábtörése következtében ágyhoz volt szegezve, nem szállhatott többé a harcz mezejére, hősies példaadásával nem buzdithatta többé tanítványait, s a 3-ik hadtest megszűnt győzhetlen lenni, mintha csak a lelkét vesztette volna el a sors által tétlenségre kárhoztatott vezérben. A béna bajnok eleintén Komáromban, azután Pesten a városligetben feküdt, hol barátai s tisztelői mindig nagy számmal látogatók, s szerető neje (Csernovics leány) a legnagyobb

gonddal ápolgató. Midőn július 1-én a magyar kormány a fővárost most már másod ízben elhagyá, a még gyógyulatlan tábornok islevitete magát Aradra, hol a várparancsnokságot bízták reá, s az erősséget védelmi állapotba helyezé. A világosi catastroph után a császáriak körülvévén Aradot, Damjanicshoz alkudozót küldtek a várba, ő azonban azt nyilvánítá, hogy a vár nem alkudozik. Amint a világosi fegyverlerakásról értesült, az ujlag hozzá küldött császári értekezőnek azt mondá: „a várat egy orosz kozáknak is megadja, hanem az osztrák ellenében, ha mindjárt az egész hadsereg törne is rá, az utósó csepp vérig védendi magát.“ Ezen válaszra a vár átvételét az oroszokra bízták s Buturlin tábornoknak csakugyan feladta magát, s Damjanics mint fogoly a császáriak kezébe szolgáltatott. Erre nézve egy magyar menekült főtisztól egy nyilatkozat jelent meg egy külföldi lapban, mely szerint az orosz tábornokot azzal vádolták, hogy ő a várórségnek szabad elköltözhetését biztosított, mindazáltal megszegte szavát. Erre ugyanazon tábornok nyilatkozván, a vádat alaptalannak igyekezett bebizonyítani. — Elég az hozzá, Damjanicsot az általa feladott várban mint foglyot hadi törvényszék elébe állították s kötél általi halálra ítélték. Bénasága miatt a vesztőhelyre szekeren vitték ki, s noha több pályatársát látá maga előtt kivégeztetni, lelki nyugalmát s derűtségét utósó pillanatig nem veszte el. „Különös — mondá halála előtt — nekem, ki az ellenség irányában mindig első voltam, most mint utósónak kell bezárnom bajtársim hősi menetét.“ —

Damjanicsnál alig volt sajátságosabb egyéniség a magyar hadvezérek sorában. Mint egy tábornok bajtársa helyesen mondá: „rendkívüli bátorság, elhatározottság, a legnagyobb vész közepett is, bámulandó nyugalom és lángoló hazafiság, valának jellemének fővonásai.“ Nálánál vitézebb, elszántabb, merészebb, kitartóbb és szerencséesebb katona egy sem volt a magyar hadseregben. Mint hadvezér a stratégiához is, kivált gyakorlati tekintetben, jól értett, de azért fővezéri talentumot nem igen igényelt magának. Csalatkoznak, kik azt állítják, hogy Damjanics elszánt, bátor katona volt, de mint hadvezér a taktikában, a hadi rendezésben járatlan vala. Ellenkezőleg. — Ő, az igaz, kiszámított terveket nem készített, hanem a csatamezőn a körülményekhez alkalmazni, s a legkétesebb helyzetekben is gyorsan feltalálni magát, nagyon jól tudta. Ő a harc minden fordulatában czélszerűen s határozottan intézkedék, s e tekintetben csupán Aschermann, mint hadsegédét használá gyámolul. E tekintetben egy író a Damjanics s Aschermann közti viszonyt igen ügyesen jellemzi. A szolnoki csatában — mond — Aschermann már mint őrnagy s tábornoki segéd szerepelt, s oly nevezetes rész jutott neki e csata dicsőségében, hogy Damjanics a harmadrendű érdemjellel diszité föl, a bicskei csatában pedig a hely színén nevezi ki alezredesnek. Damjanics kissé hirtelen fölingerült, s ilyenkor csak Aschermann tudta őt édes szavaival megszelidíteni. Ha Aschermann nincs, a szolnoki csata után, Vécsey tábornokkal, ki későn érkezett meg a csatába, összeverekszik Damjanics. De a mily szelid ember s ügyes tábornoki tiszt, ép oly bátor katona is volt Aschermann. Ott termett ő mindenütt, és sokszor a legnagyobb veszély torkából szintén csodálatosan szabadult meg. S midőn azért őt Damjanics néhányszor megszidá, — mondván: „Franczli, én téged megvasaltatlak, ha így veszélyezteted magadat,“ ő csak azt felelte: hogy akkor csak önmagára tétesse először tábornok ur a vasat. Damjanics igen érezé, hogy ő nem szokott csatát veszteni. Ha arról volt szó, hogy másnap csata lesz, fölkiáltott: „Tehát győzelem is lesz . . . ha Damjanics! ott van! — ugy-e Franczli? — Aschermannhoz fordulva — megverjük mi az ördögöt is! — Damjanics átalánvéve minden jó katonát, minden rendületlen vitézt szeretett s becsült, barátjának nevezett. Népszerű bánásmódja, személyes bátorsága s lelkesítő szónoklata által egész a dühösségig tudta katonáit fanatizálni. A rohamot a csata poesisének nevezé, s legnagyobb gyönyöre telt a támadásban. Örökké nevezetes marad azon jelentékeny kis beszéde, melyet a szolnoki csata után napoleoni modorban a 3-ik zászlóaljhoz intézett. „Fiuk — szóla ő levett főveggel, a zászlóalj előtt — megérdemlenétek, hogy mindnyájan tisztekké legyetek; ám de hol volna akkor az én 3-ik zászlóaljam?!“ — Képzeltetni, mily hatása volt Damjanics ilyszerű nyilatkozatainak vitéz fiaira, kik szigorúsága mellett is, atyjokként szerették és tisztelték vezérüket. A rossz katonákat mindenkép üldözte, néha közéjük is lövetett, ellenben jó katonáit minden kitelhető módon kitüntetni igyekezett. Velök evett, velök ivott, köztük tanyázott öröm- és sanyaruságban, a közhonvédet, ha kitűnő volt a csatában, barátilag ölelte, csókolta, mi alárendeltjeit mondhatlanul lelkesité. Győzelmi jóslatait szentírásnak tartották, miután ő már akkor, midőn legtöbben kétségbeestek, csüggedetlenül megjövendölte a tavaszi diadalmas időszakot. — Mint honpolgár, politikai hitére nézve a legradikálisabb demokraták, s leghatározottabb republikánusok sorába tartozott. Kossuthot mindenek fölött bálványozá, s azzal biztatta, hogy győztes hadával csak Olmütz falainál fog megállni. Szilárd jelleme miatt a polgári kormány ellen hangolt főtisztek tartottak tőle. Ámde azon terroristikus

eljárását csak a megtorlás elve mentheti, midőn Pestmegyében a császáriak proklamációit terjesztett lelkészeket főbe lövetni kezdé, mit csak Horváth püspök erélyes föllépése következtében szüntetett meg. — Damjanics mint ember, folyvást-derült kedélyű és kellemes társalgó volt még akkor is, midőn lába kitörvén, a legnagyobb fájdalmakat szenvedé. Ő mindig eleven, mulattató s élces vala, s beszédéből éles ítélő tehetség, mély érzelem és tárgyismeret sugárzott ki. Sok költői elem rejtett kedélyében. . . Minél fogva hona jelesebb költőit, művészeit még a harc idejében is nagyra becsülte. Külsejére nézve magas, zömök, mondhatni óriási termetű volt. Szemeiben rendkívüli tűz, átható él s a határozottság kifejezése ragyogott. Barna teljes arcát nagy fekete bajusz és szakál borítá el, s erőteljes csengő hangja öszhangzásban állt egyéniségével. Valódi bajnoki, herkulesi alak, kinél kitünőbb nem volt a magyar tábornokok közt. A legerősebb testben a legerősebb lélek, a sok erős s a még több gyöngye közt.

Damjanicsot, a törött lábu csonka hadvezért a hősök hősét, Haynau parancsára, 12 bajnok társával együtt 1849. october 6-án végezték ki kötél által, miután hón szeretett derék nejtől érzékeny levélben búcsúzott el. Lelki nyugalma, vidám jó kedélye végső perczében sem hagyá el e rettenthetlen nagy vitézt, s mivel hős bajtársai kivégeztetését fokozott büntetés és lelki kínzás gyanánt sorban és végig kellett néznie, a magyar és hazája éltetése mellett azon ismert tragikomikus megjegyzést tette halála előtt, hogy épen ő ki mindig első volt a csatákban, miért kénytelen épen most az utósó lenni?!

A „Vértanu vigasza“ czim alatt egy igen érdekes cikk jelent meg az általam kiadott „Honvédkönyv“-ben, mely Damjanics végperczeit s családi és vallásos érzületét szépen örökíti meg: „Volt egy lény, kinek léte az övével összeforrt, élt egy lény, ki érzelmeit osztani, szívét megérteni s hivatva volt boldogítani őt. E lényt kell elhagynia, elhagyni s pedig örökre már. Ez fájt a hősnek s még jobban fájt a tudat: hogy e lény szenvedni fog. Vigasztalni kelle őt. Az elítelt visszahagyott kedvesét vigasztalandó, biztos kézzel nyúlt a toll után s forró érzelemmel írta le e sorokat:

„Mindenség ura! hozzád küldöm imámat. Te erősítél meg a nőmtől végbucsu rettenetes perczében; erősíts tovább is Atyám, hogy a halál e lealázó nemét mint férfi álljam ki. — Hallgasd meg Mindenható kérésemet! Te örködtél fölöttem a harczok mezején; te vezettél a véres csatákban; s megengeded, hogy azokat túléljem. — Oltalmazd meg Mindenható! szerencsétlen hazámat a további véstől. Lágýítsd meg az uralkodó szívét az ittmaradottak iránt. — Adj erőt szegény Emiliámnak, hogy adott szavát: miszerint sorsát zúgolódás nélkül, erős hittel túrendi, — beválthassa. — Áldás reád Arad! Áldás a szerencsétlen hazának!“ — Ezután ritkitott betűkkel írta alá: Szegény Emiliámnak vigaszul! — Aradvár, october 6-án 1849. — Damjanics.

Ütött az óra, az ajtó felnyilott. Damjanics felállt s mankójára támaszkodva megindult. . . .

Alig telt pár negyedóra . . . s a vigasztalt Emilia árva s a vértanuk könyve egy dicső névvel gazdagabb lett. . . . — Ő vigasztalt, s ki vigasztalá őt? — Nemes önérzete és . . . a miért elvérzett a szabadság angyala!

Vahot Imre.

Nyomatta és Kiadja Halász István Pesten

DESSEWFFY ARISTID.

DESSEWFFY (DEZSŐFI) ARISZTID,

LOVASSÁGI TÁBORNOK, † 1849.

Egyik legrégebb, a hazának évszázadok hosszú során át számos jeles fiat és leányt növelt tös-gyökeres ősi magyar nemzetségnek méltó, derék ivadéka.

Született 1802-ben Csákányon Abaujmegyében; atyja Gáspár, jó módú földbirtokos, anyja a jeles Kubinyi-család sarja, a korán elhunyt Julianna.

Érdemdús uttörő magyar íróink egyike, gróf Dessewffy József, nagy barátja lévén a haj-dani classikai literaturának, kitünő tehetségű gyermekeinek a régi róma jelesek neveit adá köröszt-ségbe, mint Aurél, Emil, Marcell és Virginia. A jó Dezsőfy Gáspár még tovább hatolt a régi clas-sikus világba, s fiát az ismert hellen, ó görög bölcs Arisztid nevére keresztelé.

És a mi ujabbkori Arisztidünk valóban bölcsen cselekvék, s egyszersmind tiszta s elszánt bátorságu hazafiui jelleme, s igazságszerető lelkének adá fényes tanubizonyságát akkor, midőn mint régi osztrák katona, de azért igazi magyar huszár, 1848-iki uj demokratikus alkotmányunk s ennek fentartása végett vivott dicső szabadságharczunk zászlója alá esküdött, de sőt vezéri zászlót tartva bal-, s hatvágásban jártas huszárkardot jobb-kezeben; annak eleitől végig rendithetlen baj-noka, előharczosa s utósó csepp vérig szilárd kitartású hive lön.

Iskoláit Kassán, utóbb Eperjesen végezvén, 1820-ban önként beállt az 5-ik számú Szardi-niai — utóbb Radetzky — nevet viselt huszárezredbe, s már 1822-ben hadnagyi rangra lépteték, de valódi hadnagygyá csak később a magyar hadseregben emelkedett föl hadi, vitézi érdemei által,

24 évi hosszas szolgálat után, látva hogy nem nyilik tér háttérbe szorított tehetsége- és cse-lekvőségének, mint első rangú százados 1844-ben nyugalomba lépett.

Bátran állithatjuk, hogy az 1848-ki világfordulat Magyarországon, sőt az egész ausztriai bi-rodalomban nem csupán polgári, demokratiai, de egyszersmind katonai forradalmat is idézett elő. A hibás czopfos rendszer által elnyomott katonai tehetségek vulkáni kitöréssel tolultak elő a föld sötét rétegeiből, a hosszas veszteglés homályából a tisztább fölszínre, s tért kerestek s találtak is a gyorsan alakuló magyar nemzeti hadsereg soraiban. Ezt volt a legjobb alkalom nyilvános vizsgát leten-niök az egész világ előtt, oly sok ideig nem hasznosíthatott hadi tudományuk-, és velök született vitézségökből, s bebizonyítaniok azt, hogy nem csak a német, hanem a magyar, a szláv, horvát szerb, ruthén, román, sőt a mi területünkön kívül eső cseh, gallicziai lengyel, ausztriai olasz is bir képességgel a magasabb, sőt legnagyobb katonatiszti, hadvezéri állomások kellő betöltésére, s hogy az egy célra törő szabadságharcz mily könnyen, mi szépen rombolja le a születés, rang, val-lás, nemzetiség választófalait. A győzhetlennek nevezett osztrák hadsereget, illetőleg annak nagyobb részét saját maga, illetőleg az erősebb, bátrabb, vitézebb, eszesebb és szabadságszeretőbb magyar elem győzte le s oszlatá fel Kápolnától — Nagy-Sarlóig, hol a halál sarlója a mi honvédeink szu-ronyai és huszárkardjai által volt képviselve.

E kitérő észrevételt leginkább illet szabadságharczunk hadvezérei életrajzánál megtennünk, kik nagyobbára az osztrák hadsereg gyakorlati s elméleti iskoláinak mostohán nevelt növendékei voltak, s kik a régi lélekölő szolgai rendszernek kétségkívül leghatalmasabb megboszulói, büntető ostorai lettek, kik önfeláldozó példaadásuk által nemcsak a magyar honvéd-, hanem az egész osztrák hadsereg újjászervezői s reformátorai lettek.

Ezen kitünő jelességű magyar hadvezérek diszsorában méltó helyet foglal a mi Dessewffy

Arisztidünk, nem csak mint a régi magyar huszárság egyik tiszta eredeti példány- és eszményképe, hanem úgy is mint az 1848- és 49-iki magyar hadsereg egyik legbuzgóbb, legügyesebb szervezője, s legbátrabb, legképzettebb, s legjobb tapintatu tábornoka, dandárparancsnoka.

E derék férfi 1848-ban azonnal felajánlván szolgálatát a hazának, legelőször is a sáros-megyei csapatok szervező, fegyverbe gyakorló őrnagygyává nevezték ki.

Mint csapatvezérnek hadtudományi eszélyes eljárását és a legnagyobb vészszel is bátran szembeszálló, elszánt vitézségét első alkalma volt a különben ránk nézve roszul kiütött kassai ütközet alkalmával tanusítani jan. 4-én, midőn a jó öreg Mészáros kémjei által tévutra vezetve azon hiszemben, hogy Schlick elhagyta már Kassát hadseregével, behatolt a magaslatok alatti rosz állásba, hol az ellenfél ágyui egyszerre a legkeményebb keresztűzbe fogták igen is előrenyomult csapatait.

A nagy veszély e pillanatában, nehogy az ellenségnek ideje legyen egész erejével ezen gyöngye szárnyra ütni, Dessewffy sietve átkel hadával a Mislonka folyón s hatalmas tüzelést kezd a temető mellett fölállított császári csapatokra.

Erre nyomban megkezdtek a császáriak is elrejtett állásukból a tüzelést, még pedig oly erősen, hogy D. A. előrenyomult dandárának meg kellett állania, s lehetlen volt előbbre hatolnia, de azért kitartották a nagy tüzet. Ámde egy elrejtett osztrák röppentyűtelep oly jól irányzá lövéseit hogy az ujoncz Lehel-huszárok vad futásnak eredtek s itt kapták meg a Lehull-husár gúnynevet, mit azonban később helyre hoztak bátor és vitéz maguktartásával. Valamint Perczel Miklós csapatai, úgy Dessewffy A. edzett 5-ik huszárezrede is igen jelesen viselte itt magát, de a közép-szárny cserben hagyván őket, az eszevesztett futókkal ők is kénytelenek voltak hátrálni, de a szégyen és kudarcz nem őket érte.

A kassai veszteség után Mészáros helyében Klapka vévén át a főparancsnokságot, a fiatal hadvezérnek fáradhatlan tevékenysége, lelkes és buzdító napi parancsai által sikerült ismét bátorságot s a kudarcz helyrehozása végett újabb harcvágyat önteni a hadtest lelkébe, mely Dessewffy Arisztid, Schulz, Bulharin és Gedeon vezénylete alatt, ide számítva a derék lengyel legiót, csakhamar 10,000 emberre s 30 ágyura szaporodott.

Schlicknek számra tulnyomó gyakorlott hadát ezen, nagyobbára ujoncz honvédekből állt sereg verte meg Tarczal-Keresztur- és Tokajnál, tehát ott, hol a legjobb, leglelkesebb magyar bor terem; a mi Dessewffynak erélyes közreműködésével ezen sereg akadályozá meg a császáriak azon tervét, hogy Debreczenbe nyomulva a magyar kormányt és országgyűlést elűzzék onnan. A honvédek e fényes diadala buzdítólag hatott az egész magyar hadseregre, s ez nevezhető a dicsteljes tavaszi hadjárat megnyitása kulcsának.

Még a szolnoki diadalmas csata és az első nagyobb szerű kápolnai ütközet előtt, 1849-ki február hó vége felé Klapka a következő hadjelentést intézte a magyar kormányhoz:

„Klapka ezredes mezőkövesdi főhadiszállásán megtudva, hogy azon ellenséges seregnek, mely legujabb időkből Pestről Gyöngyösre érkezett, két század gróf Auersperg nevű vasasokból álló előcsapatja Kompolton tanyáz, azt február 18-án reggeli órákban megrohantatá.”

„A terv kivitelét a derék Dessewffy Arisztid ezredesre bizta, ki is a megrohanást 5 és egy-negyedórákor reggel 4 gyöngye huszár századdal oly jó intézkedés- s vitézséggel vezérelte, hogy az ellenség egészen meglepetve, rövid de kemény csatázás után, többet 50 halottnál a csatatéren hagyván, szétverve és rendetlenül megfutamodott, zsákmányul hagyván vitéz huszárainknak 35 foglyot lovastul együtt, az osztály zászlójának szalagját, a tisztek vezetéklókait és podgyászait, sok ruhát és fegyvert, s köztük az ellenség parancsnokának, gróf Condenhovennek kardját és sisakját. A foglyok közt van egy főtiszt és egy főorvos.”

A két napig tartott kápolnai ütközetben, hol seregeink a kézviadalban mindenütt győztesek voltak, s az iszonyatos ágyutüzet emberül megállták, Dessewffy A. Verpelétnél működött Schlick ellenében s vitéz huszáraival, kik a pokol tüzebe is készek lettek volna berohanni kedvelt vezérök után, több ízben kemény és előnyös tusát vívott a császáriak ellenében, s a kompolti előörsi és verpeléti nagy csatáknál tanusított hősie s eszélyes magaviselete miatt a másodosztályu érdemjellel diszíték őt fel, s nem sokára ezután tábornokká nevezték ki.

A Dembinszky és Görgey közt kifejlődött viszátkodás folytán az utóbbira ruházták a fővezérseget, de midőn híre jött az orosz hadsereg bevonulásának, Dembinszkyt ismét a tiszai hadsereg élére állították, s D. A. is mint dandárparancsnok vele szolgált együtt, miután Dembinszky hihetőleg a miatt,

mert a magyar kormány ellenzé azon tervét, hogy Gallicziába törjön s az oroszok ellenében fölláztassa a lengyeleket is, — ismét lemondott a vezérségről s Dessewffy foglalta el helyét.

A szintén rettenthetlen vitézségű, mindenütt jó példával előlment, s különösen a magát derekasan viselt lengyel legió által bálványozott Visoczky volt az ő vezéri társa, s feladatukká tették a Paskevits herczeg vezérlete alatt betóduló 60,000 főnyi orosz hadsereg előrenyomulását 16,000 emberből állt hadtestökkel gátolni, vagy inkább a határszélekről ügyes visszavonulás által lecsalni e nagy tömeget a magyar alföld végtelen rónáira, hol aztán a hó- és jéghez szokott muszkafiak a nagy hőség és nyers termények mohó élvezete folytán ezrenként hullottak el.

Az orosz had június 19-én már Bártfán volt, s Dessewffy és Visoczky a háromszorosan tulnyomó erő ellenében érezve gyöngeségöket, megkezdték a visszavonulást Eperjes felé s előcsapataikat, Somosnán állíták fel, hol ütközetre került a dolog.

Dessewffy ugyanis nem ijedt meg az éjszaki colosztól, hanem Baggahufud vezérőrnagy kozák ezredét vitéz huszáraival bátran megtámadta és visszaűzte, s mintegy 100 halott és sebesült maradt a csatatéren.

A megvert kozákok gyámolítására azonnal nagy erő érkezett, de a mieink egész rendben folytatták a beljebb csalogató visszavonulást az oroszok azonban nem kapván jó kémeket és elegendő élelmezést nem igen siettek utánuk, — bár mennyire szerették volna is a kicsiny, de sokkal nagyobbak képzelt lelkes lengyel légiót kézre keríteni.

Dessewffy A. és Visoczky az ügyes tapintatu visszavonulást Miskolczon és Gyöngyösön át egész Hatvanig húzták ki július 2-áig.

Perczel Mór a rajta elkövetett méltatlan bánásmód daczára az ügy érdekében ismét hadvezéri állást foglalva el, már előbb Dessewffy- és Kazinczyval csatlakozott, s hadával egy összpontosító mozgalmat irányzott Debreczennek és sikerült onnan az oroszokat elutasítaniok.

Perczel és Dessewffy értesülvén az oroszokkal vívott váczsi csatáról, elhatározták az orosz had oldalába támadást intézni, s július 20-án Hatvan alatt Tura közelében és Fényszarvunál egy erős orosz lovas-dandárra bukkantak, s ezt 24 század huszárságuk egy részével eleintén diadalmasan megverték, balszárnyán Vepler egy ezred kozákot, mely a magyar hadat megakartá kerülni, gyönyörűen visszavert; míg Dessewffy Arisztid a centrumban egy dicsteljes rohamot végzett, vaskaru huszáraival csak úgy aprította az ellenséget mint a répát. Mind a mellett a magyarok vesztesége halottak- és sebesültekben 400-ra ment, köztük volt ismert derék, lovagias jellemű költőnk, Degré Alajos is.

Az oroszok vesztesége is nagy volt, s huszáraink 40 foglyot s 30 lovat hoztak el tőlük.

S bár az oroszok gyorsan kifejtett tulnyomó ereje miatt a magyar lovasság a csatatért tovább nem tarthatá, de Ramming és az orosz írók is megvallják, hogy ez egy fényes lovas ütközet volt, e háboru folytában egyike a legjelesebbeknek, s a vezéri dicsőség leginkább Perczelt és Dessewffyt illeti meg.

És itt érte el a mi ember- és igazságszerető, bölcs és vitéz magyar Arisztidünk tettdús hadi pályája fényes tetőpontját; — és ha a régi Arisztid büszke volt arra, hogy Göröghon szabadságáért harczolt, a mienk büszke lehetett arra, hogy nemcsak Magyarország, de az egész világ szabadságáért küzdött dicsően a tulnyomó hatalmak ellenében.

Ugy hozta magával a sors, hogy e derék férfiú is mint több vezéri társa áldozatul essék szabadságszerető hazafiassága, hősieks elszántsága- és jóhiszemű bizalmának.

A világosi fegyverlerakás után nyitva állt az ut Törökországba menekülnie épen úgy mint Dembinszky-, Bem-, Perczel-, Mészáros- s több vezéri társának, de volt egy ellentállhatlan vonzerő, mi őt visszatartóztatá; — a hit, remény és szeretet, — ő különösen első neje a derék Ujházycsalád egyik ivadéka, Antónia, elhunyván, alig egy pár héttel a világosi gyászforgulat előtt, szabadságharcunk legviharosabb végnapjaiban nőül vette az ép oly bájos mint lelkes Szinnyi Emmát, kinek kérelmére herczeg Lichtenstein Ferencz, lovassági tábornok megígérte, hogy férje, mint fiatalkori bajtársa részére kegyelmet fog kieszközölni; — s mind fiatal neje, mind a lovagias jellemű császári tábornok jót akart Dessewffynek; ámde a kegyetlen Haynau az ígért kegyelmezés alatt azt értette, hogy akasztófa helyett lőpor és golyó által végezteté ki a legnemesebb lelkű hon- és harczfiakat, kik a csata mezején ezerszer néztek a halál szemébe, kiken mint régi huszárokon még az ágyugolyó sem fogott, mint azt az "Aranytrombita" szintén halálra kintzett szerzője szépen megéneklé:

„Az ellen ágyuja haraggal mormogja,
Hogy az öreg huszárt a golyó sem fogja,
Sőt ha elesnék is, nem hal meg egészen,
Mert az örök élet áll számára készen,“

s mint a szabadság szent ügyéért magukat feláldozott vértanuk még a gyávák halálos boszuállását is tiszta öntudatuk, s az ellen vétke megbocsátásának krisztusi nyugalma s lelki fensőbbisége szelid mosolyával türték.

Az ily szomorú véget ért derék hősnek hült tetemeit 1853-ban a várórség titkos beleegyezése folytán Aradról a család Sárosmegyében, Margonyán létező sirboltjába vitték át az örök nyugalomra. Az oly korán özvegygyé lett Szinnyey Emma több ideig gyászoló lovagias szellemű s regényes életű férjét, ki boldog egybekelésök oltárától azonnal a vérpadra volt kénytelen lépni, s ki 1860-ban Dessewffy méltó bajnoktársa, Máriássy János, jelenlegi honvédtábornokhoz ment férjhez.

És sárosmegye lelkes fiai és leányai rövid időn emléksobrot állítanak föl megyéjük kebelében a dicsőült vértanu iránti hálás kegyeletből, mely célra már is szép összeg gyűlt össze, mire nem csekély befolyással volt a szellemdús Szinnyei-Jekelfalussy Valéria honleányi buzditása.

Ez emléksobrot Sárosmegye fővárosában, Eperjesen akarják fölemelni; s igénytelen véleményünk szerint illő volna a hősnek a kompolti, verpeléti, tarczali, somosi, és turai csatamezőn is mint vitéz tettei színhelyén is egy-egy bár kisebbszerű szoborral megörökíteni emlékezetét, körülbelül ily feliratokkal:

„Itt nyugszik az ősrégi magyar Dezső-család egyik hős fia

Dessewffy Arisztid,

a régi classikus ó görög világ-, emberiség-, szabadság- és igazságszerető, a hazájáért mindenét föláldozott, bölcs és vitéz Arisztidesz méltó utóda, hű követője és névrokona, az 1848- és 49-ki szabadságharcz egyik dicső vértanuja. — Szül. 1802. † 1849 oct. 6-án. — Hű nemzete s az egész emberiség áldása lebeg e halhatlan emlékezetű szabadsághős s vértanu, a magyar huszárság példányképe nem mes porai fölött. — “

Avagy a szintén Sárosmegyében szerepelt, s mint tanuló, tanár és utóbb megyei aljegyző és népszerű költő Sárosmegye fővárosában, Eperjesen oly nagy és fényes szerepet játszott s szabadságért küzdött remek tolla miatt utóbb elnyomói általa sárba tiprott, de azért neve s emlékével a magyar nép előtt tiszta dicsfényben tündöklő Sárosy Gyulának a magyar huszárokról irt gyönyörű népies versének ezen szakasza is illenék a mi Arisztidünk emléksobrára:

„Ki vérrel derített hajnalt hazájára,
Feljegyzí a nemzet arany táblájára,
S ki az igazságért harczol mind halálíg —
Holta után tüstént egy csillaggá válik.“

Vahot Imre.

Nyomatta és Kiadja Halász István Pesten .

BÁRÓ MEDNYÁNSZKY LÁSZLÓ

BÁRÓ MEDNYÁNSZKY LÁSZLÓ.

HONVÉDŐRNAGY.

Mivel sem hasonlíthatni össze inkább e tündöklő szép lelket s ragyogó jellemet, melylyel az ifjú báró Mednyánszkyt az anyatermészet fölékíté, mint az éjszaki fénynyel, mely gyér és percnyi látvány, s a nézőt kéj-, bámulat- és áhítatra ragadja. Ép oly gyér tünemény volt ő az élők között, s fényes pályája is oly igen rövid volt, mintha a végzet mindenható szava azt mondta volna: „hadd itt e földet, szeplőtlen szellemednek nincs helye ott lenn a bűnfészekben, jutalmul mennyei koronát nyersz.”

B. Mednyánszky L. született Beczkón, Trencsén megyében 1819. évi június 26-án; atyja b. Mednyánszky József volt, ki a nagy francia háború alatt mint osztrák tiszt Elzászban Colmar városában Richert de Vhir Eleonora, az ottani elnök szellem- és kellemdús leányával házasságra kelt.

A magas műveltségű szülők nagy gondot fordítottak eme a természettől szép lelki s testi tulajdonokkal egyaránt gazdagon megáldott gyermekükre, kinek zsenge szívébe különösen az oly gyöngéd s ragyogó szép jellemű s szívjóságú édes anyja a hazaszeretet legnemesebb érzelmeit csepegteté; ez volt valódi alapja László későbbi szellemi nagyságának.

A báró 10 éves koráig élvezte a gondos szülők folytonos testi s lelki ápolását, azontul a nyilvános tanodákra küldték, hogy a nagy világgal koronként megismerkedjék. 1829. november 1-én a trencsényi kegyesrendi convictusba, majd 1832. november 1-én a tatai jeles és szintén kegyesrendi convictusba küldték, honnan három év múlva Magyar-Óvárra a gazdasági tanintézetbe lépett, a hol egy évet töltvén, soha megróva nem volt, s a legkitünőbb bizonyítványokkal lépett ki, és onnan Tullnába ment, s ott a katona intézetben két évet töltött, innen pedig a magyar testőrségbe lépett, mely minőségben a milano-monza olasz koronázási ünnepélyen részt vett. A testőrségnél az első két évet Görgey Arturral egy szobában töltvén, személyes jó barátjává vált. Azonban be nem várva az öt évet, mely után a hadsereghez kellett volna átmennie, négy év múlva a testőrségből kilépett, s a hadi pályáról lemondott.

1846. évi márczius 1-én a bájos és szellemdús gr. Majláth Máriával, gr. Majláth Károly és Reviczky Judith leányával házasságra lépett.

1847-ben Barsmegye részéről országgyűlési követté választatott. 1848-ban egyik legelső magyar csapattal a lázongó rác-szerbek ellen ment, hol könnyen megsebesülvén, Budára hivatott. E percztől kezdődik a báró valódi és nagy szereplése.

1848-ban Lipótvár is a magyarok kezén maradván, mely habár nem is volt kitünő erőd, de a felföldre nézve igen nagy horderejű pont, s annak megtartása egyik legfőbb feladatává lőn a magyar kormánynak, leginkább pedig azon oknál fogva kellett azt a lehető végső végletig fenntartani s védeni, hogy a Komárom ostromát akadályoztassa. Ennek kivitele azonban a várparancsnok hazafias érzelmétől volt leginkább feltételezve. De fájdalom, Lipótvár parancsnoka Ordódy Kálmán volt, a kiben legkevésbé sem lehetett bízni, ki sem hősi, sem hazafias érzellemmel épen nem bírt, mint ezt csakhamar tetteleg is tanusítá.

Ordódy Kálmánt rögtön elmozdítani, más ügyes, megbízható egyénnel fölváltani sem lehetett, vagyis a kormány nem vélte tanácsosnak; mindamellett a netalán bekövetkező rosznak elejét venni óhajtván: a kitünő s lángoló hazafias érzelméről jól ismert ifjú báró Mednyánszkyt jelölte ki e nehéz feladat megoldására akként, hogy őt Lipótvárra ellenőrkép rendelte a gyanus Ordódy mellé.

Valóban kormányunk e választása egyike a legtapintatosabbaknak volt; arra méltóbbat keresve ki nem kereshettek volna; mert a báró hő s a legnemesebb buzgalommal tölté be hivatását, s a hazafiatlan Ordódy méltán emberére talált benne.

Mednyánszky a gyakori haditanácsokban hathatós, mondhatni az önzéstelen hazafiságtól átszellemült szónoklatával mindannyiszor a vár feladása ellen volt; a várőrséget képező csapatokat annyira fel tudá lelkesíteni, miként azok a feladásról mit sem akartak hallani.

Mindamellett is a bárónak eme nemes és magasztos törekvése meggyűsült, mert Ordódy a haditanácsot képező tiszteket egyenként annyira rá tudta beszélni, elkedvetleníteni vagy rémitni, hogy azok 1849-ik évi február 2-ikára a várfeladást elhatározták, a mi ellen Mednyánszky ünnepléses óvást tett; a várat azonban ennek daczára is feladták, 1849-ik évi február 2-án.

Midőn már a várőrség lerakta a fegyvert, Mednyánszky elkeseredett dühvel lökte le kardját, e szavakkal: „nem adom meg magamat.”

Ennek természetes következménye az lőn, hogy rögtön a helyszínén fogolylyá tették, s őrizet alatt Pozsonyba hurczolták.

A báró kitűnő szellemi sajátságai szép, megnyerő külsejével teljes összhangzásban állottak. Deli magas, barna férfiú volt. Arczvonásai szelídek és vonzók valának; a mi, s magasabb nevelése által nyert modorával képes volt mindenki szívét meghódítani. Jelleme, a jelenkorban mondhatni páratlan, becsülete szenttelen, honszerelme ábrándszerű. Átalában egész lényében olyas valami rejlett, mi a halandót többi embertársai fölé helyezi, valami túlvilágias s olyszertű, mi bárkit is tiszteletre s vonzalomra gerjeszt s lebilincsel.

És talán épen e kitűnő szellemi sajátságok idézék elő kora halálát. Ily lángoló honszeretet halálos bűn volt ez időszerint.

1849-iki június 1-én Haynau átlépte a magyar határt, teljhatalommal ruháztatott fel, átvévé az ügyeket, s a Pozsonyban régóta szándékosan elhalasztott hadbírószági főbenjáró pereket rögtön ítélettel befejeztette; következőleg a báró is, haditörvényszék elé állíttatott, s őt szigoruan kérdőre vonták. De az ifjú hős vissza nem rettent, bírái előtt nyílt homlokkal jelent meg, s minden habozás, remegés nélkül föltárta lelkét, hogy Lipótvár föladását mindenkor a haza elleni bűnnek tartván, mindig ellene szavazott, s ha tőle függ, ez erőd osztrák kézre soha nem kerül.

Ez őszinte lélekből fakadt vallomásával fejére vonta a halált; a meglepett bírák, szolgállelkű készséggel bitófára ítélték a lelkes hazafit.

Zord tavaszi éjjel tizenkét órakor hurczolták a vesztőhelyre a nemes áldozatot, hogy a visszavonhatlan ítéletet végrehajtsák.

A gyászmenet alkalmával oly eset adá elő magát, a milyen vajmi kevés fordul elő, a milyet a világtörténelem oly gyéren említ fel. — Az ifjú báró körül mindenki sirt, a melléje fedezetül rendelt katonák, a lelkész, kinek őt vigasztalnia kellett volna, sőt még maga a bakó is, (mire alig volt még eset) mind, mind zokogott e deli ifjú, szép nemes arcú áldozat felett.

Azonban mind hasztalan, elleneink a legjobbjaink vérét szomjuhozták, s az ifjú nemes életnek a porba kellett hullani; június 5-én reggel 3³/₄ órakor a pozsonyi vár mögötti Szamárhegyen Gruber Fülöp honvéd tüzér-hadnagy- és fogoly-társával együtt kötélhalállal végezték ki, mint valamely gonosztevőt, a civilizáció örök gyalázatára, a törvénytelen bírák.

A haza e nemes s nagylelkű vértanújának tetemeit, nem igen hosszú idő múlva sikerült, és akkor is csak egy meghitt szolga titkos merénylete által, a vesztőhelyen felkutatni, és szülőhelyére Beczkó sirkertjébe átszállítani, hol lombárnyak alatt magas hant födi.

Midőn Görgey, ki a szerencsétlen báró legjobb barátjainak egyike volt, e borzasztó tetről értesült, azt írta Mednyánszky édes anyjának Szepességbe, hogy 3 ellenséges tábornokot akasztat fel szeretett fiának megboszulásául. — De a nagy és nemeslelkű elkeseredett anya, ki méltó, hogy neve Cornelia, a Grachusok anyjái mellé helyeztessék, azt adá válaszul: „álljon ön el tábornok ur, eme szándékától, elég hogy én szenvedek, nem akarom, hogy más anya is kiállja e fájdalmakat, melyeket én kiálltam, mert én érzem ennek nagyságát.”

A báró testvére Caesar, Görgey hadtestében tábori lelkész, s hasonló ritka szép jellemű, kitűnő férfiú volt.

E vértanunknak egy fia, Árpád maradt hátra, a ki 1848-ki május hó 12-én született, s így jeles atyjának nemes arczára nem emlékezhetik vissza, de nagy szellemére igen; s nyomdokin haladván, a balpárthoz csatlakozott, mely őt 1872-ben képviselőnek fel is léptette, de a jobbpárt leszorítá a nemes küzdterről, a melyet választott, s a melyen bizton reméljük, találkozni fogunk még vele.

Nyomatta és Kiadja Halász István Pesten

KNEZICS KÁROLY

KNEZICH KÁROLY.

MAGYAR TÁBORNOK. — † 1849.

Egy évezred óta, mióta őseink a távol keletről idáig hatolván, Európa szívében letelepedtek s új hazát alapítottak, mily sok gyűlöletnek, rágalomnak s üldözésnek volt kitéve a magyar. A rágalom azonban rendesen legközelebbi szomszédainktól származott, kik, mi túrés tagadás, kissé félték tőlünk, s a természettől pazarlólag megáldott földünk birására vágyódtak.

De a magyar ellen szórt rágalmak oly gyakran, sőt minden előfordult alkalommal meg lőnek hazudtolva az által, hogy a kit sorsa közibünk vezérlett, s fajunkkal közelebbi érintkezésbe jöven, megismerkedett, a nemzetünk iránt szívében keltett bizalmatlanság elenyészett, a magyart becsülni tanulta, megszerette, s többé honába visszatérni nem volt kedve. Alig is merült fel arra példa, hogy ennek ellenkezője történt volna.

Oda fent Bécsben századok óta igen nagy gondot fordítottak arra, hogy a birodalom, különösen pedig Magyarország területén lakó különböző népfajok előtt gyűlöletessé válják a magyar név. Ezzel leginkább szerb és horvát testvéreink szívét mérgezik meg.

Knezich, ki szintén horvát származásu határőr levén, Belike Gajovácson született 1808-ban. Atyja is határőrvidéki katonatiszt volt, ki mintegy sejtve fia fényes jövőjét a hadi pályán, a bécsujhelyi katonai akademiában képezteté ki, életrevaló és szép tehetségekkel felruházott fiát. Később 34-ik számú Erneszt gyalog serezednél szolgált, hosszas ideig Egerben állomásozott. E derék magyar város nagy befolyással volt reá, a hol bő alkalom kínálkozott a magyar szívélyesség s nemzeti jellem teljes megismerésére.

De Knezich különben is azon művelt férfiak egyike volt, a ki előítéletnek fejet nem szok hajtani, s szép lelke az elfogultságtól ment vala. Ő szívéből szerette a magyart, mit azzal is tettleg tanúsított, hogy lelkes magyar hölgyet vett nőül magának kit hön szeretett, s az őt viszont bálványozta.

Azonban nemcsak művelt, hanem szabad szellemű férfi is vala egyszersmind, kinek kebléből a polgári érzelmet, az emberi társadalomhoz való hő vonzalmát, annak daczára, hogy született katona volt, s kis korától fogva fegyverben növekedett föl, a harci pálya nem vala képes kiirtani; s ki a népek szabadságát, a haza 1848-iki törvényes alkotmányát egyedüli üdvnek tekintvén, annak kivívásáért küzdeni, legszentebb feladatául tűzte ki magának.

A 34-ik számú serezedből mint százados lépett ki, s a honvédek sorába állott.

Mindjárt kezdetben nagy tevékenységet fejtett ki az ujoncz-honvédek fegyverben való betanításában, a renkhöz, fegyelemhöz szoktatván embereit, mert mint tapasztalt régi katona, egyedül ennek meghonosításától föltétezte a sikert.

Sok csatában vett részt, mindenkor buzdító példával járván elül, s minden előfordult alkalommal kitünteté magát, minek folytán alattvalói is hasonló kitüntetésben részesültek.

Mily kitűnő ellentétes játéka a sorsnak, hogy ő szláv származású létére szabadságérzeténél fogva először is a camarilla és reactio által vak eszközül felhasznált szerb lázadók ellen harczolt a magyarok élén, épen úgy mint Damjanics, és Budavár ostroma alkalmával a bécsi kapu bevételénél orosz-lánrésze volt, és itt szintén tévutra vezetett saját fajabeli katonákat, a várat Hentzi parancsnoksága alatt oly makacsul védett horvát határőrökkel kellett vivnia, s őket az óriási akadályok daczára is legyőznie s halállal büntetnie.

Midőn Damjanich, Klapka és Bátor Schulcz Nagy-Sarlónál az osztrák seregen oly fényes di-

adalt vívtak ki, legott a szorongattatott Komáromvár segítségére siettek, mely már hónapok óta körül volt zárolva, az őrség elkeseredve, a város népe pedig földél nélkül levén, miután házaik elhamvasztva, összelődözve valának, az érkező magyar sereget örömujjongva fogadá.

A várat az ostrom alól okvetlen föl kellett menteni a magyaroknak, míg ellenben az ellenség okvetlen helyt akart maradni s Komárom, mint az ország, különösen a Duna folyam kulcsának birtokába jutni. Tehát elkeseredett és makacs harcz fejlődött.

Hogy már akkor Knezich nemcsak mint bátor katona, jeles hős, de egyszersmind mint vezér nagy becsületben s jó hitelben állott, kitünik onnan, mert az elősereg (avant-garde) vezénylőjévé nevezték ki; a legnehezebb feladat, a kezdet, s egyszersmind a legnagyobb dicsőség neki jutott osztályrészül.

Knezich ez alkalommal is szintén mint máskor megfelelt a benne helyezett bizalomnak, s a nehéz feladatot dicsően oldta meg. Honvédeit harci lángra buzditá, saját életének megvetésével nemes példát adván, ápril 25-én szuronyt szegezve rohanta meg az osztrákok sánczait.

Midőn a 48-iki honvéd szuronyt szegezve rohant, biztos volt mindannyiszor a győzelemben, s midőn őt ellene rohanni látta, mindannyiszor futásban keresett menedéket.

Úgy történt ez alkalommal is, midőn a rettenthetlen Knezich ifju hős csapatainak élén az ellenség sánczainak szuronyt szegezve iramodott: a vén osztrák katonák futásnak eredtek, s a tért a győzelmes magyaroknak engedték át.

A kezdet szerencsés volt, a végeredmény sikerdús.

Damjanics végzetszerű szerencsétlen lábtörése folytán Knezich mint régi hű bajtársa vette át a 3-ik hadtest parancsnokságát, melyben osztálynok vala.

Budavár bevétele után Görgey hadseregéhez beosztva Budáról a Vág folyamhoz vonult s Érsekújváron foglalt állást. Asbóth hadtestét, mely a Vág vize jobb oldalára ment át, Guttánál az osztrák hadsereget megtámadandó, — gyámolítani volt feladata.

Junius 20-án a peredi ütközet első napján a határozatlan és nem tisztán formulázott hadi rendelkezések következtében elkésett hadtestével, mit indokul használt Görgey arra nézve, hogy Knezichet hadseregétől eltávolítsa, s ennek hadtestét gróf Leiningen ezredesnek adja át.

Knezich hazánk végharczaiban Tokajnál állott, néhány rögtönzött s hiányosan fölfegyverzett honvédzászlóaljjal a végből, hogy ezen helyet védje s az oroszok átkelését a Tiszás megakadályozza, de kis számu rendezetlen hadosztálya nem volt arra elegendő.

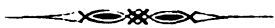
Ezzel visszavonult Arad felé, az utolsó napokban Görgeyhez csatlakozott s Világosnál a többivel együtt ő is lerakta fegyverét.

Knezich mint hadvezér nem volt valami rendkívüli lángész, hanem igen bátor, rettenthetlen elszánt vitézségű jó katona, seregét mindig szabályos rendben vezette és tetőtől talpig becsületes ember s a szabadságért lelkesen harczolt hazafi vala.

Mint már említők, jelen volt Knezich a zsigárdi és peredi véres csatákban is, hol már a Haynau által Olaszországból kihozott legkitünőbb ezredek, valamint Paniutin orosz hadteste is részt vett, minek folytán az osztrák haderő tetemesen szaporodott, s az elcsüggedt osztrák csapatok új bátorságot nyertek.

Knezichnek is azon fatuma volt, hogy Görgey táborába szorult, s Világosnál lerakta a fegyvert. A fővezér, a ki hű társai s oly jeles alvezérei, kik neki annyi győzelmes csatát vívtak ki, s oly sok bábért fűztek homlokára, e kitünő férfiak élete biztosításáról megfélekedezék, a boszuvágyó, vérszomjas ellenségnek kiszolgáltatá őket, köztük a szép jellemű s kitünő hős Knezichet is, a kit többi szerencsétlen társával előbb a nagyinquisitor Haynau tribunálja elébe, azután az aradi várba hurczoltak, hol a vörbírák, miként nekik már előre meg volt hagyva, bitófa-halálra ítélték, s az undok ítéletet végre is hajtották, a civilizáció örökös gyalázatára.

Hogy e szerencsétlen tábornokunk nemcsak jeles hős, önzéstelen tiszta lelkű jó hazafi volt, hanem mint magán-ember is kiváló szép jellemmel, tündöklő szívjósággal is meg volt áldva a természettől, kitünik onnan, mert nemeskeblű neje oly lángolón, az imádásig szerette, miszerint férje halála annyira megrázkódtatá lelkét, hogy beleőrült.

Nyomatta és Kiadja Halász István Pesten

KISS ERNŐ.

KISS ERNŐ.

ALTÁBORNAGY S FŐHADIKORMÁNYZÓ.

Gazdagabb magyar földbirtokosaink közül csak keves egyénről lehet azt elmondani, hogy az 1848 és 49-iki szabadságharcunk dicskorában mind vagyonát mind életét a legnagyobb készséggel áldozta fel imádott hona legszentebb ügyeért.

Ezen kevesek sorában bokros hazafiui, hadi és polgári érdemeinek kettős babér- és cserkőszorújával méltó helyet foglal, s örökké fénylő csillagként tündököl, az Aradon kivégzett 13 vértanuk ez egyik legkitünőbb bajnoka.

Kiss Ernő született Temesvárott 1800-ban Magyarhon áldott Khanaanföldjé, a Bánság egyik legvagyonosabb családjából. Már fiatal korában egy huszárezredbe lépén, mint fokónként emelkedett főtiszt, nemcsak pazarfényű háztartása, bőkezű szíves vendégszeretete, hanem jeles lelki tulajdonai, katonai képzettsége, rendszerető fegyelme s művelt, kedélyes társalgása, leereszkedő nyájassága által is, mind feljebbvalói, mind tisztársai, mind pedig alárendeltjei előtt is közbecsülés és szeretet tárgya volt.

Mindenekfölött annyira kedvelte huszársai közt a csint, tisztaságot, sőt a diszélyt, (elegantiát), hogy többek közt egész ezrede lőszerszámát s fegyverkészletét a közönséges helyett fénymázos (lakirt) bőrrel látta el a maga saját költségén, s fizetését a szegényebb sorsu altiszteknek ajándékozá s ünnepélyek alkalmával s nagyobb, erősebb hadigyakorlatok után az ő páratlan csinosságu vitéz huszársait, az összes legénységet gazdagon megvendégelte. Szerették is őt ezek úgy, s oly hő ragaszkodással viseltettek iránta, hogy még a pokol tüzébe is elmentek volna vele.

Az 1848-iki nagy fordulat mint huszárezredet találta őt Bácskában, tehát épen ott, hol kiütvén a szerb lázadás s a szomszédhonból való szerviánok betörése, — oly bátor hadvezérre s oly jó hazafira, mint ő, a legnagyobb szükség volt.

Kiss Ernő a Szent-Tamás ellen intézett első támadás után július 14-én és 15-én, (1848) tüntette ki magát először mint ügyes és elszánt vitézségű hadvezér, a midőn is az Écska és Taras helységeken kiütött lázadás elnyomását s a szerb tábor visszanyomását s megveretését 4 század gyalogság s 2 század huszársággal s 4 ágyuval diadalmasan eszközölte. Tarason a fölkelők nem akarván magukat megadni, Kiss csekély hadával elnyomta őket, s a falut porrá égeté. A mint tudtára esett, hogy az ellenség több csapatban Écska felé nyomul, egy század Hannovér-huszárral elébe ment, s daczára annak, hogy kartácslövésekkel fogadták s a szerbek jó állomásukból 6 óra hosszáig szünet nélkül ágyuztak a magyarra, a mieink hősileg megállták helyöket, s a 8000 ember és 22 ágyuval működött szerbeket tetemes veszteséggel megszalasztották.

Kiss Ernő hadának ezen győzelme leverőleg hatott a szerbekre, míg a magyar csapatokat lelkesíté, bátorítá, — de azért a hadvezér mégis aggodalommal jelzé a magyar kormánynak helyzetök veszélyes voltát, s megjósolá, hogy ha ágyukat nem küldenek oda s legalább is 40,000 embert, elvesz a Bánság.

A ráczok augusztus 3-án a Tiszán áttörtek 2 ágyuval s a kiskindai táborral egyesülendők Neusinát és Bobát iszonyu rablás-gyilkolás s pusztítás kíséretében elfoglalták. E helyekből azonban Kiss Ernőnek sikerült kivenni őket, miről nagy becskereki főhadiszállásáról következőleg értesíté a miniszteriumot:

„Folyó aug. hó 4-én jelentésül vettem, hogy Torontálmegyében fekvő Neusina és Szárcsa helységeket a ráczok elfoglalták. Másnap Schiffner Schwarzenberg hg. dzsidásezredbeli őrnagy parancsnoksága alá 2 zászlóalj gyalogságot, 2 század lovasságot, 2 zászlóalj n. becskereki nemzetőrséget s 2 ágyut rendelve, Neusina és Szárcsa helységeken kiküldöttem oly meghagyással, hogy ez utóbbit egyszersmind lángok martalékává tegyék, minthogy hűtlen rácz lakói, a rabló-csoportokkal egyetértve, az itt lakó magyar és horvát nemesség vagyonát felgyújtották. — Schiffner őrnagy 6-án reggel Szárcsát megtámadta és fegyverrel bevette. Neusinát azonban ezen oldalról, az ellenség tüzéireinek kedvező állása miatt megtámadni nem tartá tanácsosnak. Visszavonult tehát Ernőházára s ott a Temesen átkelvén, az ellenséget visszanyomta. Ámde Neusinán a beállt éj és sereg lankadtsága miatt meg nem támadhatta, hanem Lázárföldre vonult csapataival. A ráczok használva az éj sötétségét, Ernőházát kirabolták és felgyújtották, — 6 és 7-ik közti éjjel még 2 ágyut, 2 zászlóalj gyalogságot s 1 század lovasságot küldtem segélyökre. 7-én reggel

a Temesfolyón átkeltek. A Bucsákerdőt a Don Miguel-gyalogság ujabban is megostromlá, Neusina helységet elfoglalta, felgyújtotta és semmivé tette. Ezen ütközet alkalmával történt veszteségeink sok halott, több sebesült, 15-nek hollétét nem tudják. Az ellenség közül azonban számosan elesetek, 44 pedig foglyukká lett. A katonaság általánosan, különösen a Don-Miguel ezredbeli gyalogság rettentő erővel és vitézséggel harczolt.

A rácok ellen kedvetlenül s hanyagul működött osztrák tábornokok egymásután lemondva állásukról, sőt Ottinger egyenesen átmenvén a horvátországból betört Jellasics-bánhoz, egyedül Kiss Ernő maradt meg a helyén mint hű hazafi, de egy maga a minden oldalról előrenyomuló ellenséggel nem mérkőzhetett meg, ámbár Aradácsnál ismét egy jelentékeny diadalt vívott ki, s a rácoktól négy ágyut foglalt el. Más részről azonban a szerbek mindenkép meg akarták bosszulni Kiss Ernő által eszközölt vereségeket, nagy jutalmat tűztek ki fejére, s egy rabló-csapat az ő torontál-megyei birtokainak főhelyét, Elemért lángokba borítá s pompás palotája, nagybecsű gyűjteménye, keleti butorzata a tűz és a rablás martalékává lőn, míg 12 mázsa asztali ezüstjét a temesvári császári várórség foglalta el, büntetésül.

Kiss Ernő a bánsági hadak helyettes fővezérének meghiusult hadműveletei után ismét elfoglalván állomását, deczember hó elején Tomassováczt ellen újabb támadást határozott. E végből Écskán, Zsigmondfalván és Lázárföldén mintegy 10 ezer főből állt hadseregét egyesíté s három osztályban indult meg a szerb tábor ellen, mely azonban igen meg volt erősítve, s ezen alkalommal siker nélkül és tetemes veszteséggel kellett visszavonulnia.

Csak is akkor, midőn a rácok rettegett ostora, Damjanics csatlakozott hozzá a Bánságban, a kiiskolázott 3-ik és 9-ik honvédzászlóaljjal, lőn képes Alibunárt és Tomassováczt, mint a szerbek főfészkét s erődjait lerontani, s a vésteljes jarkováci ütközetet, hol a szerb házi gazdák árulása folytán alig birta a magyar sereg rendbeszedni magát, dicső diadallal bevégezni. —

1849-ik január elején, a magyar kormány rendeletére Kiss Ernő és Damjanics hadserege kénytelen volt a Bánátot elhagynia, mi az elsőre nézve annyival inkább fájdalmas volt, mert nagy területű birtokot kellett védtelenül hátrahagynia martalékul az ellennek. Ő azonban, mint rendíthetlen jellemű hazafi, daczára annak, hogy mint hadvezért is többször sértegették, gyanusíták, engedett a kormány parancsának s Nagy Becskerekéről Damjanicscsal együtt Arad és Szeged felé vonult hadseregével, — holott gróf Eszterházy Sándor példáját követte az osztrák hadseregbeli főtisztok nagyobb része azon elhatározással, hogy ők a császári hadsereg ellen nem fognak harczolni, — a magyar zászlók alól, melynek hűségét esküdtek, ismét visszavonultak a császárik szárnyai alá.

A derék s elszánt vitézségű Kiss Ernőt, még mielőtt a Bánságból kivonult volna, altábornagygyá nevezte ki a magyar kormány s Debreczenben, a magyar érdemrend középkeresztjével diszíték föl; — de már az 1849-iki dicsőséges tavaszi hadjáratban többé nem vett részt, hanem mint az ország főhadi kormányzója, ugyszólván nyugalomba helyezve, tartózkodott Debreczenben s a hadvezérek közti viszályok kiegyenlítésére volt a kormány által mint közbenjáró kiküldve.

Szülőföldén, Temesvár alatt elveszvéen ránk nézve a döntő ütközet, Kossuth- és Dembinszkyvel Kiss Ernő is menekülhetett volna külföldre, — ámde ő a világosi gyászforgó után hadvezéri társai sorsában akart osztozni, önként megadta magát.

És őt, a chevaleresque, a gavallér huszárok, — vitézi bátorság és lovagiasság példányképét, a tántorithatlan hűségű hazafit, a hannoverai Guelf első osztályu s a pápai Krisztusrend vitézét, a magyar szabadságharcz közép osztályu érdemrendjele birtokosát, a magyar Nábobot october 6-án 1849. az aradi vesztőhelyen löpor és golyó által végezték ki, — s mint egy nemzet által gyászolt magyar vértanú legméltóbban viselte az emberiség megváltója, a szintén fölfeszített Krisztus emberi érdemrendjét.

Kiss Ernő a mátyásfalvi halált szenvedett honvéd-altábornagy holttestét, mely 1872-ik october 7-ikig Katalinfalván, ittebei Kiss Miklós ur családi sirboltjában volt elhelyezve, az elhunyt saját kívánata folytán: miszerint hideg tetemeit egykoron az elleméri családi sirboltba helyezték el örök nyugalomra, — 1872-ik évi october 7-dikén szállították Ellemérre. — A temetés fényes és megható volt. A gyászszertartás 10 órakor vette kezdetét az elleméri templomban, Halász Fr. elleméri plébános, a megboldogult régi barátja végezte, a kleki és katalinfalvi plébánosok segédlete mellett. A fényes ravatalt az elleméri lövészegylet tagjai teljes díszben állták körül; a templom a zsufolásig megtelt a megboldogult rokonai, tisztelői- és volt jobbágyaival. Ott volt Aschermann honvédezredes Szegedről, és Parcsetich Zsigmond, volt honvédhuszár-ezredes, a megboldogult gyermekkori barátja. A beszenteles után megindult a gyászmenet a megboldogult kastélya elé, hol újra beszenteletetvén, a sirbolthoz vitték, és ott a lövészek diszlövési között örök nyugalomra helyezték. — A mátyások véréből kikelt szabadság virágkoszorúja és leginkább az ő nagyszerű áldozataik folytán megszabadult magyar nemzet áldása lebeg a dicsőült porai fölött.

Vahot Imre.

Nyomatta és Kiadja Halász István Pesten

TÖRÖK IGNÁCZ

TÖRÖK IGNÁCZ,

1848—49-ki honvéd-tábornok.

Hogy mennyivel magasabb fokon állott a nyugati civilizáció két évezreddel ezelőtt, bizonynyal tudva van mindenki előtt, a ki művelt névre igényt tart, következőleg a történelemben jártassággal s ismerettel bir. Ugy látszik, hogy 49-ki vérbiráink se tudománnyal, sem pedig műveltséggel nem bírtak, őket nem az ész szava, hanem egyedül a boszú nemtelen ösztöne vezérelte. Kár, hogy midőn Török tábornok, e kitünő mérnök felett a törvényt tartották, nem találkozott csak egy is közöttük, ki a hajdankorból legalább is Archimedes nevét, életének rövid vázlatát ismerte volna, melyet itt a régi pogány népek, s a XIX-ik századbeli kereszténység egybehasonlítása végett okvetlen föl kell említeni.

A rómaiak Syracusa városát megszállván, ostrom alá vették szárazról s tengerről egyiránt. Általánosan tudva van, hogy e hódító nép mindennemű várromboló szerekkel, döntő kosokkal s mázsányi követ szóró gépekkel el volt látva, s annak ügyes kezeléséhez is értett, s tudjuk jól: mily rettenthetlen bátorsággal küzdöttek a legiók. Syracusa bukása tehát, ugy szintén a macacs ellentállás bizonyos volt.

Azonban, midőn Marcellus a római vezér rohamra vezénylő katonáit, bámulva tapasztalá, hogy Syracus falain egyetlen egy férfiú áll, szemközt ezernyi sokasággal.

E férfiú Archimedes, az akkori világ első matematikusa s gépésze volt, kiaz általa készített gépet a vár falán felállítván, s mely egyetlen nyomásra ötszáz nyilat szórt a római harcosokra; s ő egymaga ezeket megsebesített, tönkre tett, s az összes ostromló erőfőltartá.

De a rómaiak tengeri hajóit is, melyeken a faldöntő kosok valának, megsemmisíté, miután vashorgokkal ellátott óriás gerendákat dobált azokra, szintén egy gép segítségével.

A római kitartás és hadicsel végtére is győzött. Egy éjjel megmászták a város falát s Syracusa a vad zsoldosok martalékaúl esett. De a művelt lelkű vezér nagy díjat ígért annak, a ki Archimedest élve hozza el, hogy ő e nagy férfiut, e világhírű tudóst hazájának megnyerhesse. Fájdalom, hogy a végzet másként határozott e lángelme sorsa felett, mert midőn a rómaiak Syracusát bevévén, javában raboltak, a nagy tudománybuvár akkor is fölfedezéseiben elmélyedve, a kört s a háromszögöt a homokban rajzolván, s a durva katonának, ki tőle kincset kért, nyugodtan azt adá válaszul: „Vigyázz, össze ne gázold tételeimet“, ki őt, dühösen kardot rántván, levágta.

Mely eset, midőn Marcellusnak tudtára esett, megsíratá Archimedest, s nagy ünnepélylyel temetteté el, az egész nép jelenlétében. – Ez azután a művelt és nemes ellenség.

Nem állítjuk azt épen, hogy a mi Törökünk talán második Archimedes volt, de a hasonlatosság helyén van annyiból, hogy ez is, miként amaz, ugyanazon egy pályán haladt, s mindkettő dus sikerrel.

Török Pestmegyében Gödöllőn született 1795-ik évben, a cs. kir. mérnökkarnál szolgált, s hogy kitünő észtehetség volt, tagadhatlan, minthogy az akkori lassumenetű előléptetési korszakban fokról fokra egész az alezredességig emelkedett, s utóbb erősségi helyigazgató lett – magyar ember létére!!!

Már ez magában eléggé hitelt érdemlő és fényes bizonyítvány arra, miként képességét kétségbe vonni nem lehet, annyival is inkább, mert az osztrák hadseregben a mérnöki karnál nemcsak

alezredes, hanem egyszersmind a m. királyi testőrségnél a mérnöki tudományok tanára volt s Görgey és Klapka tábornokok és más főtisztekké lett testőrök tanítója volt.

A 48-ki magyar alkotmány életbeléptével, mint hazáját szerető, s tehetségének tágabb tért kereső szakférfi, magyar szolgálatba lépén, tábornokká neveztetett.

A hazának égető szüksége volt ily kitűnő egyénekre, olyan időben, midőn alig találkozott magyar ember, a kinek alkalma lett volna valamely szakban magasabb kiképzést nyerni.

A hosszas harcz megkezdődött, a magyarok legelső megtámadtatása sánczok mögül kezdődött a szerviánok és rácok által, sánczokra, erődökre volt tehát nekünk is elkerülhetlen szükségünk.

A legelső és legfőbb gondot Komárom erősítésére kellett fordítani, mely a magyar birodalom legnagyobb fontosságu erőde. Ennek kivitelével Török bizatott meg, s e nehéz feladatot remekül megoldá. A várat több mellék-erődökkel, váracsokkal megerősítvén, sánczait messzire kiterjeszté s oly tekintélyre emelé, hogy ezáltal egyszersmind az ország erejét s hatalmát tetemesen fokozá, mi által a szabadságharez egyik főtényezőjévé vált.

A győri sánczok szintén az ő terve s meghagyása szerint készültek; itt azonban a kivitel már sokkal több nehézséggel járt, mire nézve a terület volt legnagyobb befolyással. Mindamellet a győri sánczok is hason szolgálatot tehettek volna, azoknak megfelelő haderő odaalkalmazásával.

Töröknek legutolsó nagy hadmérnöki műve a nagykiterjedésű szegedi sáncz létrehozása volt. Nagyszerű mű volt ez is. Ennek azonban Dembinszky, az akkori fővezér, nem akará hasznát venni. S ez óriási erőd hasztalan költség- s idővesztegetés volt.

Ő, ki soha fegyveres kézzel nem ártott hazánk elleneinek, bizonynyal azt hívé, hogy vérét nem fogják szomjúhozni; azonban csalódott, mert ő is, miután tábornoki czimet viselt, ki volt tűzve áldozatul, s többi 12 társával vértanu halált kellett szenvednie.

Külsőalakjára nézve, magas és kopasz volt; modora nyájas, magyaros és megnyerő vala.

BR. PERÉNYI ZSIGMOND.

B. Perényi Zsigmond.

(1782—1849.)

Kié ezen sajátságos, szigorú, ódon erények kinyomatát viselő és mégis megnyerő arc? Mintha nem a mai kor sima aristokratája volna, hanem legalább is az erdélyi nemzeti fejedelmek korából való: egy érdekesebb kor szülötte, a minnek egész kinyomata és tartása mutatja. Pedig a még élő nemzedék kortársa, báró Perényi Zsigmond ez, egykor ugocsai főispán, septemvir, az 1848⁹-diki felsőház alelnöke, — s az 1849. októberi vértanúk egyike. Arczképe, mely eddig közkezen forgott, nem mondható hűnek eredetijéhez, s már csak ez egy (mellékes) körülmény is igazolja jelen közleményünket, melyhez az arczképet a dicső atya egyetlen fiának birtokában levő hű képről s az életrajzi adatokat is első kezekből vettük.

A Perényi-család a Dobos-nemzetségből vette eredetét, melynek II. Endre király 1243-ban adományozta Perényt s vele a család új nevét. Az első szerző unokája, I. Miklós, főispán lett még az Árpádok korában; és ez ágon le, Imre váradi püspök, — ki a mchácsi csatában esett el, — a dicsvágó Péter, ki koronás álmódva magának, hét évig szenvedett börtönben kihallgatatlanul, — Gábor, a Péter által alapított pataki iskola bőkezű pártfogója, — a török kezességben elhalt Ferencz, — s egész sora a kitűnő férfiaknak, mindkét ágon, igazolja az ősökre büszke jelszót, melyet a nagynevű család egyik tagja a klasszikus rómainak vett magának: „Te pater Aeneas excitet et avunculus Hector.“

E családból született Beregszász-Végardón 1782-ben Perényi Zsigmond. Atyja István, Ung-megye főispánja s a debreczeni ker. tábla elnöke, ősmagyar jellemű, szelid lelkületű férfiú, gondos nevelésben részesíté a gyermekkorában is éberszellemű s nagyratörő fiút; előbb a nagyszombati nemesi konviktusban, utóbb Kassán, hol a jogtant hallgatta, majd Pesten és Pozsonyban, hol a közélet pályájára gyakorlatilag is készítette magát, s alapos műveltsége és szabad irányú gondolkodása által tünt ki legtöbb kortársa közül.

Befejezván készülését, beregi s ugocsai birtokára tért vissza, s az akkor alig lüktető megyei élet egyhangúságába azonnal nagyobb elevenséget öntött. Beregmegyében lakván rendesen, hatása is itt volt érezhetőbb, s a megye csakhamar kezébe adta a főjegyzői tollat, melyet közmegeledésre forgatott, míg lelkes szónoklataival nemcsak közvetlenül megyéje, hanem az egész felvidék alkotmányos érzülete megszilárdítására s szabadabb irányban fejlesztésére határozott befolyást gyakorolt.

Lelkesedéssel választák meg ennek folytán az alig 25 éves ifjút Beregmegye rendei követül az 1808-iki országgyűlésre, melyen Somssich Miklóssal együtt ő képviselte az „új nemzedéket“ — s melyen az akkori napoleoni háborúk által folyton szükségelt hadisegélyek iránti tárgyalások képezték a viták főtárgyát. Perényi azok közé tartozott, kik a *pragmatica sanctio* alapján a szükséges segílyt a közös védelemre nem tagadják ugyan meg, de annak megadását a viszonyok fölöli hiteles fölvilágosításoktól s a valódi szükséglet igazolásától feltételezték. Bátor és alkotmányhű fellépése egyszerre az első rendű hazafiak sorába emelte őt a közvélemény előtt.

Megyéje első alispánná, majd ismét az 1811-ki országgyűlésre követévé választotta. Hivatali pályára édesgették; de ő ismét alispáni székére tért vissza s megyéje érdekeit sietett előmozdítani; védve a „szegény adózó népet“ s egyike az elsőknék, kik a közlekedési eszközök horderejéről meggyőződve, e téren is tettek valamit. Népszerűsége, melynek megyéjében örvendett s melyet a társadalmi

téren is a szabadabb eszmék terjesztésére használt föl, csakhamar irigységet költe, feladások következtek, királyi biztost küldtek a megyébe, s ő, miután magát teljesen tisztázta az ellene emelt politikai vádak alól, sértett önérzettel, de a közvélemény tiszteletétől kísérvé, vonult vissza a hivatali pályától s tért magányába.

Az alkotmányra szomorú idők következtek. Azt lehet mondani: a bécsi kongresszus után a magyar alkotmány, ha felfüggesztése kimondva nem volt is, tényleg fel volt függesztve. De midőn a nemzet ismét hallatni kezdé szavát, s a törvénytelen visszaélések ellen a megyék sorban szólaltak fel; Perényi Zsigmond is, előlépve magányából, az ébresztők közt volt. -- Az elvégre összehívott 1825-ki országgyűlésen ismét ott találjuk, már edzett bajnokát az alkotmányosságnak, a szabad hangú ellenzék soraiban: Nagy Pál, Balogh, Platthy, Borsiczky, Niczky s több jelessel együtt.

Ellenzéki magatartása nem gátolja József nádort, hogy benne a szilárd, elvhű hazafit ne becsülje; s nem kívánva, nem várva tőle elvei s hazafisága feláldozását, rábirta végre, hogy 1830-ban, midőn a kormány komoly hajlamot kezdett mutatni az alkotmányos utra téréshez, helytartósági tanácsosságot fogadjon el, melyet 1835-ben Ugocsamegye főispánságával cserélt föl, csaknem egyidejűleg a hétszemélyes tábla közbirájává is mozdíttatván elő. Ő ez állásában is egyesítette a király iránti hűséggel a hazafiságot s kötelességét mindkét irányban teljesítve, a közbecsülésben egy perczig sem ingott meg. Folyvást a reformpárt híve, az 1832—36 és 39—40-ki országgyűléseken az örökváltság, a hűbéri viszonyok eltörlése vagy korszerű szabályozása, a közteherviselés — szóval a reform-eszmék mellett küzdött, s a felső tábla szabadelvű kisebbségének hű tagja maradt. A szólásszabadságnak is törhetlen bajnoka: főispán és septemvir léteire határozottan kikelt a szólásszabadságon ejtett sérelmek s a Weselényi és Kossuth irányában követett törvénytelen eljárások ellen. Mint a legfőbb törvényszék tagja: ítéleteiben szigorú törvényességet emelkedett méltányossággal tudott egyesíteni s e téren is kivívta a közbecsülést.

Az adminisztratori rendszert a megyékre ráerőszakoló Apponyi-kormány nem talált támaszt benne. Fölmentetvén azért a főispáni teendőik alól, csupán ítélőbirói állásában maradt. S ebben találta őt az 1848-diki új korszak.

A régi idő emberei közt tán egy sem volt, kihez a felelős magyar kormány több bizalommal viseltetett volna, mint Perényi Zsigmondhoz. S mindjárt az utósó kolozsvári országgyűlésre küldetett, hol mint miniszteri biztos volt jelen az unió kimondásánál, s képviselte a központi felelős kormányt. Utóbb megnyilván a pesti országgyűlés: a felsőház másodelnökévé neveztetett ki.

A hely, melyet itt elfoglalt, végzetes lón reá nézve. A felsőház első elnöke, Majláth György országbiró, a Windischgrätzhez küldött békekövetséggel lelépven a szinpadról, az elnökség egészen reá maradt. Előbb már a forradalmi „honvédelmi bizottmány“ tagjává lön. Debreczenben ő vitte a felsőház elnökségét. S így a függetlenségi nyilatkozatot a felsőházban ő mondta ki és ő írta alá mint elnök.

B. Perényi Zsigmond nem volt forradalmi ember. Meggyőződésből aristokrata és királypárti, de szintoly erősen alkotmányos érzelmű magyar hazafi. Azonban forradalmi idők, mint nagy természeti viharok és áramlatok sajátja, hogy ellenállhatlanul ragadnak és sodornak mindent, még a meggyőződéseket is. Forradalmunk lejtője kezdetben oly menedékes — s egyszerre aztán oly meredek volt, hogy előbb nem is intette vigyázatra, utóbb nem hagyta többé megállani, a kik rajta mentek. Perényi Zsigmond nem az egyetlen volt, ki akarva soha sem ment volna bele a forradalomba; de bele sodortatva, később volt meghalni, mint visszatérni, mikor már csak a hazáért hűtlenséggel lehetett volna. A mily hű volt a trónhoz, míg az a hazával összeforrvan állt, ép oly hű maradt a hazához, mikor ennek hűségét nem lehetett amazéval egyesíteni. S ha e kényszerű szakadáson szíve vérzett is, egy perczig sem kételkedett: hogy nem a haza az, melyet el szabad hagyni. Érezte, hogy saját halálítéletét írja alá április 14-én, de bátran aláírta. A haza nagy kívánta.

A kormányt az utósó perczig nem hagyta el. Követte Szegedre, Aradra. A világosi fegyverletétel Világoson, rokona, Bohusné kastélyában találta Csányival együtt. Velők volt Nyáry Pál, s Perényi titkára Cséry Lajos, ki az utóbbi két év alatt vele volt mindenütt. Csányi menekülésre nógatta társait, élénken érezve a veszélyt, mely azokra vár, kik osztrák kézbe kerülnek, maga azonban nem akart menekülni. A stoa bölcséinek közönyével várta be a bizonyosnak hitt

halált. Perényi is menekülésre határozta el magát; de — erős honvágytól ragadtatva meg, nem bírta elhagyni hazája földjét. Cséry és inasa nem bírták rábeszélni, hogy előbbi elhatározásánál maradjon. Visszatért Világosra s maga jelentette föl magát.

Pestre, az új-épületbe hozták, mely akkor egy nagy siralomház jellemével bírt. Kivált miután Batthyány kivégeztetett: Perényi egy perczig sem áltatta magát reményekkel. A haditörvényszék előtt habozás nélkül, szilárdul vallott be mindent, hogy a függetlenségi nyilatkozatot aláírta, nem tagadható, de nemis igyekezett szépitgetni vagy épen megbánást mutatni a kényszerűség és hazafiság által egyaránt vezetett eljárás fölött.

Október 24-én kötél által végeztetett ki. Csernyus pénzügyi tanácsos lépett előtte a bírótól, e szavakkal dobva levegőbe fővegét: „Adieu, du schöne Welt.“ — Utána Perényi hideg közönyvel, szájában szivarral lépdelt; testén volt ruhájáról rendelkezett a létrán fellépőben s mozdulatlan arczvonalmakkal fogadta a köteleket. Mint élt: oly férfiasan s nemesen szenvedett is ki.

Nyomatta és Kiadja Halász István Pesten

LAHNER GYÖRGY

LAHNER GYÖRGY,

1848—49-ki honvéd-tábornok.

A világtörténelemben alig merül fel hasonló eset hazánk 1848-ki nagyszerű politikai átalakulásához, kivált pedig szabadságharcunkhoz. — Tudva van, hogy alig létezik nép és nemzet, mely sértett jogaiért, alkotmányán s kiváltságain ejtett csorbitások miatt fegyverhez ne nyúlt szabadsága- s jólléteért ne harczolt volna, azonban az is tény, hogy majd minden esetben jó eleve készültek s fegyvereztek arra, nehogy az adott jelszóra készület nélkül, felszeretlenül síkra szálljanak.

Mi magyarok 48-ban ép ellenkező helyzetben valánk. A harc kitört, hét oldalról támadtunk meg akkor, midőn se hadsergünk, se fegyverünk nem állott a nemzet rendelkezésére, s mindezt a semmiből kellett előállítani, vagyis igazabban szólva, teremteni.

Azonban vajmi nehéz feladat volt ez; valódi gordiusi csomó, melynek megoldása csak nem a lehetlenséggel volt határos.

A hadügyér kissé nehezkés léptű, a mellett óvatos is volt, a miniszerelnökkel együtt. Egyik sem forradalmi férfiú. — S mindaddig, míg a magyar ministerium le nem lépett, s a kormány gyeplőjét Kossuth nem ragadá kezébe, csakis védőállapotba valánk helyezve.

E nagy férfiúnak sokan azt vetik szemeire, hogy embereit nem tudá jól megválasztani. Ezen állítás nem áll, Kossuth nagyon is ismerte a tehetségeket, azonban választottjai szívébe ő, sem láthatott, titkos rejtekeibe nem hatolhatott. Egyik legszerencsésebb választása Lahner volt, kiben a felszerelési tehetséget, a jó indulatot s egyszersmind az önzéstelen hazafiságot is fölfedezte.

Lahner György 1795-ben Zólyomban született, kit a honvédelmi bizottmány mint volt cs. kir. őrnagyot alezredessé s fegyverfelszerelési parancsnokul nevezett ki.

Legelső gondja volt, hogy a már Pesten az újépület mögött hevenyében fölszerelt fegyvergyárat minél jobban berendezvén, jó és elegendő munkaerővel ellássa. Ez üdvös terv kivitele meglehetősen is sikerült, a löfegyverek bámulandó gyorsasággal készültek, s egyik honvédzászlóalj a másik után felszerelve, síkra szállított.

Azonban herczeg Windischgrätznek 1848-ik évi december utólján Pestre történt bevonulása érzékeny csapás volt a magyar ügyre, miáltal a fegyvergyártás szenvedett legnagyobb hátramaradást. A fővárosból nyakra-főre kellett kivonulni, úgy hogy alig volt idő a legszükségesebb gépezet-részeket elszállítani.

Lahner lankadatlan buzgalma csakhamar ismét fegyvergyárt, s ismét más helyen, Nagyváradon állított fel. Legfőbb törekvését odairányzá, hogy az e szakban gyakorlott munkásokat megszerezhesse; ugyanezért jól díjazván embereit, az óhajtott czélt elérte.

Nagyváradon még nagyobb hévvel fogván hozzá, az ujonan alakított zászlóaljakat és lovas csapatokat ha nem is kitünő, de mégis annyira a mennyire elégséges fegyverrel látta el; a mi mindamellett, az idők körülményeihez képest, bámulatra ragadta a világot, tudni illik oly nagy mérvben, a mire elleneink legkevésbé sem számoltak.

Nagy és szigorú felügyeletet tartott a fegyvergyárakban, s ő maga is személyesen nézvén utána, időt, pénzt, sőt saját nyugalmát sem kímélte.

Lahner működésével, s lelkiismeretes buzgalmával nemcsak Kossuth, a kormány, hanem az egész haza meg volt elégedve; a miért is fokról-fokra emelkedvén, végre tábornökká neveztetett.

A fegyvergyár kitünőbb művezetőit s szorgalmasabb munkásait a rendes fizetésen felül díjazván, miáltal igyekezetüket fokozva, annál nagyobb sikert mutathatott fel a nemzet javának előmozdítására.

Szóval, Lahner a maga helyét aként tölté be, mint tábornoktársai közül egyik sem jobban és pontosabban.

Fájdalom, hogy e minden tekintetben jeles hazafi ki nem menekülhetett ideje korán. Görgey fegyverletétele alkalmával hadifoglyul esett, Aradra szállítatván, kötélhalálra ítéltetett, mely rajta végre is hajtaván 1849. évi október 6-án, s ő is a 13 aradi vértanuk egyike.

Nem harczolt ugyan kivont karddal, s nem vezényelt hadtesteket, azonban sokkal többet ártott hazánk elleneinek, mint sok más társa, s több érdemet vívott ki a legutóbbi szabadságharcz győzelmeiben, mint igen sokan, kik azt kivívni képzelték.

Meg kell még jegyezni, hogy az első 10 honvéd zászlóalj felszerelése alkalmával gr. Batthyány L. miniszter-elnök, Sztankó Samut (későbbi h. őrnagyot) Belgium- és Angolhonba küldé, a ki onnan 24,355 löfegyvert szállítatott Magyarországra, de a többi csaknem kizárólag honi gyártmány volt, kivéve azon fegyvereket, melyeket az Ozoránál s más helyeken lefegyverzett ellenséges csapatoktól nyerénk, s azon csekély szánu fegyverkészletet, mely itt ben a hazában találtatott 1848 elején.

Mindezek folytán Lahner buzgó és nagyeredményű közreműködése kétségbevonhatlan.

Nyomatta és Kiadja Halász István Pesten

CSÁNYI LÁSZLÓ.

CSÁNYI LÁSZLÓ.

A magyar szabadságharcz egyik legtevékenyebb, leghazafiasabb szellemű, kérlelhetlen szigorú, teljhatalmu országos fő-kormánybiztosa, az idegen reactionális elemekkel, a régi soldatesca megrögzött hibáival küzdők magyar hadsereg egyik leghatalmasabb tisztogatója, ellenőre, jó utra térítője, — született a francia forradalom világszabadító korszakában, 1790-ben, Zalamegye Csány helységében.

Már kora ifjúságában huszárrá lett, s mint ilyen az 1809—1815-ki hadjáratban részt vőn, vitézül viselte magát s alkalma volt itt a régi osztrák katonai rendszer hiányait tanulmányozni, szolgálai, gépies modorait meggyűlölni. Lábán megsebesülvén, elhagyta a katonai pályát, s a polgárral, illetőleg még akkor földesuri, aristokratiaival cserélte föl, de azért huszáros tüzét, katonai szigorát és rendszerető pontosságát tovább is megtartá.

A dolog természeténél fogva könnyen magyarázható az, hogy nálunk a német s elnyomott szellemű osztrák-magyar katonák, mint a nyugalomba szállt földesurak többnyire szabadelvű politikusokká lettek. Így lőn Csányi is a zalamegyei ellenzék fejévé, s később a meteorként feltűnt Deák Ferencz fővezéri, irányadó szerepének leghatalmasabb gyámoszlópa, valamint a védegylet, s minden közhasznú hazai vállalat erélyes, áldozatra kész s kitartó jellemű pártfogója, ki még hanyatló korában is folyton fiatal lángoló lelkesedéssel működött a nyilvánosság terén.

Jól tudta ezt az első magyar miniszterium, s midőn Jelasics s a fanatizált horvátok fegyveres készülődésének híre hozzájuk elhatott, a rendithetlen, elszánt jellemű, buzgó tevékenységgel Csányi Lászlót küldte legjobb tapintattal teljhatalmu kormánybiztosul a Drávához az ország határának megőrzése s a betörés meggátlása végett. Ő itt oly jelentékeny fegyveres erőt összpontosított, hogy a Magyarország független önállóságát békes uton kivívott alkotmányos szabadságát elnyomni törekvő camarilla egyik főgépe, Jelasics sok ideig nem mert hadával kimozdulni, s ezalatt ideje volt a magyar kormánynak nemzeti hadseregünket minél nagyobb mérvben szervezni. Ámde Csányinak még szebb és nagyobb feladata volt a belső ellenséget legyőzni, a mi csak oly vaskaru és jellemű, s minden bajjal és vészszel bátran szembeszálló férfinak sikerülhetett, mint a minő Csányi vala. Ő ugyanis, a mint mélyen beható sasszemeivel észrevette, hogy a régi osztrák-magyar katonaság tisztikarának nagyobb része a sereg vezérletével megbizott elpuhult és tehetlen gróf Teleky Ádám nyomain, indulva a lázadó bán ellen harcolni nem akar, mindent elkövetett tisztjeink közt hazafias szellem a magyar alkotmány s nemzeti kormányunkhoz való ragaszkodás fölgerjesztésére, s miután a kormányt jóeleve tudósítá e körülményről, az elkorcsult és magyar származású fővezér helyébe egy román fajú, de magyar érzelmű osztrák tábornokot, Mogút nevezték ki, mi az egész tisztikarra irányadólag sőt megszegyenítőleg hatott, kivált miután Mogú tábornok a nagyobbára ujoncz magyar hadsereggel jól megverte a gyakorlott veterán horvát határőröket, sőt Jelasicsot egész rendes és gyűlevész táborával együtt kiszorítá az országból.

Csányi a horvátok után Bécs alá vonuló, s mindinkább növekedő magyar hadseregnek is kormánybiztosa, éltető lelke s a vezér és a főtisztikar legszigorubb ellenőre volt, s mi sem jellemzé oly szépen az ő hű és erélyes eljárását magasztos hivatásában, mint Kossuth ezen nyilvánosan elismerő kifejezése: „Tudósítást várok a feldunai táborból, hol Csányi országos biztosnak megbecsülhetlen, s minden fogalmat túlhaladó fáradalmai oly hiven örködnek!”

A schwechati ütközet után, melynek részünkre esendő sikerét egyedül a bécsiek ostrommal ki nem törhetése hiusítá meg, — Görgey neveztetvén ki fővezérré, Csányi ezt is folyton szemmel tartá, több ideig nyomában volt, s csak egy lépésnyire sem engedé őt a hazafiság ösvényéről eltérni, sőt Görgey mind az ellenfélhez, mind saját katonáihoz intézett szózatainak az új alkotmányhoz hiven ragaszkodó szabad szellemét leginkább Csányi rendithetlen lelke sugallá nekik.

Midőn a magyar kormány és országgyűlés Pestről Debreczenbe tette át főszékhelyét, — Csányi volt az utolsó magyar államférfi, ki mint a már-már kétségbeesett fővárosiakat megnyugtanni törekvő kormánybiztos, a hadsereggel együtt Pestet elhagyá.

Görgey hadseregét Csányi jó utba igazítván, a forradalom egyik legborzasztóbb színhelyére, oda hol legnagyobb szükség volt ő reá, a nemzetiségi pórlázadás által feldult Erdélybe volt kiküldve mint teljhatalmu kormánybiztos a fanatizált oláhok eszközölt iszonyu öldöklések s rablások megszüntetése és torlása végett. Csányi itt szokott erélye- és szigorának teljes súlyát veté a latba, az erdélyi magyarság végképeni kipusztítását célba vett, s a fenevadaknál kegyetlenebb lázadókat tüzzel vassal irtotta, — vasvesszejével megfékezte, különben még több ártatlan áldozat esik el, s a vérfürdő tengerre árad ki s a rend helyreállítása lehetlenné vált volna. Azért hát igaztalanul vádolják Csányit kegyetlenséggel, — ő, ki épen a legembertelenebb kegyetlenségek megszelidítője vala.

A függetlenség végzetes kimondása után Kossuth mint az ország kormányzója új miniszteriumot alkotván, Csányit nem csak eddigi érdemeinek jutalmául hanem a haza javának s jövőjének érdekében a közmunka s közlekedés miniszterévé nevezte ki. S bár e vészteljes háborus világban az ő működési tere korlátozott volt, mégis a legrövidebb idő alatt alapját veté meg a nagy fontosságú debreczen-szólnoki vasutnak, az ezerekre menő s ingyenélő hadi foglyokat közhasznú munkára szorítá, s midőn a kormány visszatért Pestre, a középponti vasutat vevé miniszteriuma kezelése alá és július elején, midőn a nemzeti kormány másod ízben volt kénytelen a fővárost elhagyni, ismét ő volt annak azon tagja, ki utolsó távozott Budapestről, s a legnagyobb gond- és buzgalommal szállíttatott el Szegedre mindent, a mit csak a nagy zavarban az állam javára megmenteni lehetett.

A Kossuth és Görgey közt mindinkább kifejlődött viszálykodást Csányi minden módon ügyekezett kiegyenlíteni, de mint minden régi edzett és elszánt katona bensőleg ő is inkább vonzódott fiaként szeretett, s páratlan önfeláldozó vitézsége, rendszerető szigora s erélye miatt nagyra becsült bajtársához. — Midőn 1849-ki június végén Kossuth s hadi és polgári környezete parancsot intézett Görgeyhez az iránt, hogy ez hadműveletei középpontjául Komáromot tüzze ki; ámde ez nem akart a kormánytól függeni s önállóan elkülönözve folytatá hadi működését, a miért Kossuth Mészárosra ruházta át a fővezérséget. Ez a július 2-án vívott ácsi ütközet után jött Görgey tudomására, ki ez alkalommal is bámulandó vitézséget tanusított rohamra vezetett huszárezredeivel s mély sebet is kapott fején. Fényes elégtétül szolgált neki az, miként hadserege tisztjei írásban nyilatkoztak, hogy másnak vezérlete alatt nem akarnak szolgálni. Ekkor is Csányi egyenlítő ki a viszályt, de azért a kormány és hadsereg közti egyetértést nem volt többé képes helyreállítani.

Csányi a magyar szabadságharcz nagyszerű drámájának utolsó mozzanataiban is Görgeyvel tartott s az ország megmentésére nézve ennek dicsbátorságát hitte egyedüli célhoz vezető eszköznek. — Ámde a többi vértanuval együtt ő is csatlakozott hitében, az orosz nagylelkűség iránti bizalmában s ezért kellett áldozatul esnie.

A világsi gyászforgó után ő is menekülhetett volna külföldre, de balcsillagzata mindig csak a fővezér s csupa próbált hősökből állt tisztikara nyomdokai után vezette őt, s elhatározá, bár mi várna is rájuk, hiven és következetesen osztozni sorsukban, mi a legelső és legnagyobb országos főkormánybiztos jellemét még szebb fényben tünteti fel.

Csányi is az oroszoknak adta meg magát Sarkadon, kik Nagyváradra vitték, s ott a bosszuszomjas osztrák tisztek kezébe dobták, Pestre az új épületbe kísérték. Ő a haditörvényszék előtt is férfihoz illő nyugodt méltósággal viselte magát, semmit sem tagadott, sőt nyíltan kijelenté, hogy mindent önként és tiszta meggyőződéséből tett! — Halálra ítélték, s a magyar szabadságharcz egyik éltető lelkének, diadalmi dicsőségei egyik főeszközlőjének, a szolgáltság kérlelhetlen ostorának bitófán kellett kiadnia nemes lelkét.

Oly óriási küzdelmek és fáradozások, oly sok vihar átélése és kiállása után Csányinak, ki imádott hazája bukását úgy sem akarta túlélni, várva várt kedves menyasszonya, egyedüli üdvöztetője volt a halál, mely jutalmul örök nyugalmat adott neki a sirban, a szabadság és egyenlőség valódi honában, s nagyratörő magasztos szellemének, s vérrel dicsőített nevének örökös lakást s ragyogást a csillagok fényhonában s leginkább az ily hősiek áldozatok, vértanúk krisztusi példája által felszabadított nép hálás emlékezetében.

Nyomatta és Kiadja Halász István Pesten

AULICH LAJOS

AULICH LAJOS.

MAGYAR TÁBORNOK — † 1849.

Aulich Lajos, tábornok a magyar hadseregben, született Pozsonyban 1795-ben. Az 1848-iki márcziusi napok előtt a Sándor nevű magyar gyalogezredben szolgált az osztrák hadseregnél. Ezrede az utolsó pozsonyi országgyűlésen kivívott új magyar alkotmány életbeléptetésekor történetesen ben lévén az országban, az első magyar miniszterium által a fegyveresen fellázadt rácok legyőztetésére küldetett, s a nagyobbára tót ajku, de magyar érzelmű Sándor-gyalogok a hatalmasan megerősített s körülsánczolt Szent-Tamás ostrománál, mint kik szuronyszegezve az első sánczokat már be is vették elszánt vitézségök által, mindenek közt leginkább kitüntették magokat, noha hősies bátorságukat ez alkalommal siker nem koronázá. Ekkor a Sándor-ezred parancsnoka s ezredese báró Bakonyi volt, Aulich pedig mint alezredes vett részt az említett ostrom-csatában. Báró Bakonyi később tábornokká neveztetvén ki, helyébe Aulich lépett, ki 1848-ik év utolsó negyedében már mint ezredes a Duna balpartjára volt kirendelve oly czélból, hogy a folyamon innen összpontosított haderővel Schwarzenberg és Simonich egyesült hadteste ellen működjék. Azonban hadi hírnevét a főleg következett 1849-ik évben a márcziusi s aprilisi táborozáskor vivta ki. Tábornokká a Debreczenbe vonult forradalmi kormány által, Mészáros Lázár, mint akkori hadügy miniszter ellenjegyzése mellett márczius 7-én, neveztetett ki. S a régi tapasztalt és értelmes katona, mint tábornok, a 2-ik hadtest parancsnoka, a magyar hadsereg egy részét többször ügyes tapintattal és szerencsével vezeté a harc tüzébe. S ezért emlité őt Kossuth, mint kormányzó elnök, a magyar hadvezérek legérdemesebbjei közt, midőn ápril 9-én Gödöllőn szöveget intéze a visszaszerzett ország-részek lakosaihoz. Különösen, mivel Perczel alvidéki győzelmeit dicsőíté, így folytatta kitüntető szavait: „Ide fen pedig Görgey fővezér, s alatta Damjanics, Aulich, Klapka, Gáspár tábornokok, Schlicket Hatvannál, Jelácsicsot Tápió-Bicskénél, Windisgrätzet, Schlicket, Jelácsicsot egyesülve az isaszegi rémitő pontokon megvervén, Gödöllőt elfoglalák, s győztes seregeikkel már a Rákoson állanak.” Görgey ekkor a Duna balpartján Komárom felszabadítása végett fölfelé vonult hadseregével, és Aulich tábornokot oly rendelettel hagyá Pest előtt, hogy a császáriakat folytonosan nyugtalanítsa. A próbált hadvezér megtette kötelességét, s a császári sereggel, mely még egy ideig Pest előtt táborozott, néhányszor jó sikerrel csatázott, s különösen április 11-ki ütközete, melynek kivitelében Asbóth ezredes annyira kitünteté magát, legnevezetesebb vala. Görgey Vácot ostrommal bevette, s mint ez a fővezér április 10-iki jelentéséből kitünik, Aulich és Gáspár Dunakeszi s Czinkota felől szoríták az ellenfélt a Dunáni átkelésre. Ápril 23-ának éjelen a császári tábor csak ugyan kivonulván Pestről, másnap 24-én, Aulich hadtestének táborából, mely csakhamar a főváros közelébeni Rákostért foglalá el, néhány huszár vágatott be a fővárosba. A városi hatóság, Rottenbiller polgármester vezetése alatt, ünnepélyes küldöttséggel üdvözlé az agg tábornokot s seregét, s már 25-én Pestnek minden utcaszegletén Aulich proclamatiója volt felragasztva, melyben biztatá a főváros lakóit, hogy Magyarország nemsokára teljesen föl lesz szabadítva, s miután, állítása szerint, a győztes hadsereg békét hozott nekik, felhivá őket napi foglalkozásaik folytatására, s a béke és rend fentartására. A főváros közelében nem táborozván ekkor más hadtest, csupán az övé, a pesti lakosság előtt Aulich volt a legünnepeltebb hős, amint valóban is mindent elkövettek az ő személye s hadserege tiszteletteljes kitüntetésére. Az utcákon egész erdeje hullámozott a háromszinű zászlóknak, a fővárosi nép nagyrésze folyvást a rákosi táborban mulatozott, a kocsik egész serege vonulván ide ki naponkint, míg viszont a koszoruk- s szalagokkal felciczomázott honvédek csoportosan fel s alá a főváros utcáin, s különféle ajándékokkal halmozattak el. A tábornok egy ízben a nemzeti színházat is meglátogatván, a jelen volt közönség által rendkívüli lelkesedéssel fogadtatott. Ugyan ez időben tudatá Pest alatti táborából

Komárom fölmentésének híré; a Rákoson pedig nagyszerű hadi misét tartatott, mely alkálommal a Don Miguelek egyik zászlóaljának harci lobogóját érdemjellel diszíté föl. Május 1-én Aulich hadteste ostromlás végett Buda falai alá rendeltetvén, a Csepelszigetnél vert hajóhidon átkelt a Dunán, s Budának ostrommal történt bevételeben részt vevén, osztozott a csodált diadal fáradalmaiban. — Buda bevétele s Komárom felszabadítása után Aulich neve nem igen fordult meg többé az ünnepelt vezérekéi közt, s a forradalom végnapjaiban leginkább mint a kormány országos követe és mint utolsó magyar hadügyminiszter szerepelt. Különösen Csányi és Kiss Ernővel ő vitte meg a kormány azon parancsát Görgeyhez, hogy ez Komárom alól 25 ezer emberrel gyorsan Buda felé vonuljon, s az alvidéken lévő sereggel egyesüljön, mely parancsnak azonban Görgey nem engedelmeskedett. Szegeden Aulich, mint hadügyminiszter elég értelmesen intézkedett, de némely tisztnek gyávaságán, s egyéb sok bajon ő sem birt segíteni. Midőn Perczel Mór a polg. kormányzókat kemény szemrehányásokkal illette s a subordináció szabályait áthágá, az ő elmozdítását Aulich eszközle ki leginkább. Kossuth a forradalom végnapjairól Widdinből irt levelében azt állítja, hogy Görgey nem mert volna árulásra vetemedni, ha egy országgyűlési párt által nem támogattatik, s mintegy szemrehányólag említi azt is, miként „az utolsó perczben még három miniszter szövetkezett vele: Csányi, Vukovics és Aulich, lemondó-leveleit azzal indokolván, hogy más menekülési eszköz nincs, mint az oroszszal alkudozni.” —

Aulich a forradalom utolsó napjaiban Görgey által mint követ Dembinszkyhez küldetett, hogy ez déli seregével Debreczen felé vonuljon. Dembinszky azonban nem engedelmeskedett s így most már másodszor látjuk Aulichot oly küldetésben, melynek sikere nem volt, s ha lett volna, másképp fordulhatának a dolgok. Görgeynek fegyverlerakása után, kihez az agg tábornok mindenkor hiven ragaszkodott, Aulich is a császáriak hatalmába került, s october 6-án ő is azon tábornokok sorában volt, kik kötél általi halállal végeztettek ki. Aulich általában véve értelmes, bátor s szigorú katona volt, s tiszta jellemű férfiú. Tábornoki egyenruhája ez igénytelen hadvezérnek a legegyszerűbb honvédatillából állt, minden pléhgallér nélkül; kőre rajzolt arczképe jól van találva.

A magyar történet egyik leggyászosabb, legfűlapját a császári haditörvényszékek azon verítéletei képezik, melyek a világsi fejleményt követték. Azon hősök, kik ezerszer néztek bátran a dicső halál szemébe, most, mert Prometheusként lebilincselve voltak (ugy mint megváltónkat a Golgotha hegyére) bitófára hurczolták, de megalázás helyett a szabadság ünnepelt vértanuivá lettek.

Egyike azon helyeknek, hol legtöbb hős esett el a szabadságharcz áldozatául, kétségkívül az aradi vár.

1849-ben augusztus 13-án az 1-ső, 3-ik és 7-ik honvédhadtest, Nagy Sándor, Gr. Leiningen és Pöltenberg tábornokok vezérlete alatt Aradról Világosra érkezvén, Görgey Arthur katonai és polgári főparancsnok rendeletére fegyvereit az oroszok kezébe föltétlen megadással rakta le.

E 3-ik hadtest valamennyi tábornokát, törzs- és főtisztjét az aradi vár börtöneibe kísérték, s Haynau, Brescia kegyetlen ostroma megkezdve borzasztó vérmunkáját, a haditörvényszék elé állították az orosz nagylelkűségben bizakodókat, s 1849. october 6-án, mint Latour hadügyminiszter Bécsben történt felakasztásának borzasztó évfordulóján Kiss Ernő, Dessewffy és Lázár tábornokokat golyó általi halálra ítélték; — míg Aulich, Pöltenberg, Lahner, Knezits, Damjanics, Gr. Leiningen, b. Vécsey, Nagy Sándor és Török, kötél általi halálra lőn elítélve, s e verítéletet végre is hajtották a 13 magyar hadvezéren, mint kik fegyvereiket augusztus hó 13-án tették le a jó reménység fejében. A komoly jellemű Aulich hőshöz illő nyugalommal halt meg. —

Aulich mint igen bátor, hidegvérű, semmi veszélytől meg nem rettenő és szakavatott, gyakorlati tapintatu katona volt, s az isaszegi nagy horderejű győzelmet is ő döntötte el hadteste gyors és erélyes közbenjárásával, mint ember szerény, igénytelen, szelid és szeretetreméltó vala. Szilárd, kitartó hazafiui jellemét fényesen igazolja azon körülmény, hogy midőn a hadi törvényszék elébe állították minden kérdésre ez volt a válasza: „Királyom parancsára esküdtem hűséget a magyar alkotmányra, s eskümet halálomig meg kell tartanom.” — A 13 aradi vértanu közt ő volt a legidősebb, t. i. 57 éves.

Nyomatta és Kiadja Halász István Pesten .

LÁZÁR VILMOS

LÁZÁR VILMOS.

TÁBORNOK. — † 1849.

Született 1815-ben Torontálmegyében Nagybecskereken művelt uri szülöktől, kik nevelésére nagy gondot fordítván, gyöngéd s nemes érzelmet csepegtettek szívébe. Mint iskolázott egyén lépett a hadi pályára: előmenetelében azonban, mint azon időben rendesen, igen lassan haladt; 1841-ben már hadnagy volt Egerben, a hol éveken át állomásozott, s az 1848-ki események is minthadnagyot találták.

Lázár már akkor nős és családátya volt, nőül a művelt lelkű b. Reviczky Máriát birta, kit gyöngéden szeretett, s az hőn viszonzta férje érzelmét. Azonban annak daczára is a honfi kötelesség szent sugallatának hódolva, a veszélyben forgó magyar alkotmánynak s az imádott hazának védelmére, a honvédek soraiba állott, s mint ügyes gyakorlott katona, s kitűnő kedves, megnyerő modorával fokról fokra emelkedvén, mignem végre Erdélyben a hátszegi 9-ik hadtest parancsnokává neveztetett.

A világosi és borosjenői fegyverletétel után, Lázár hadteste, augusztus 19-én, Karánsebesnél állott, hova herczeg Lichtenstein osztrák altábornagy parlamentaire érkezett. A herczeg levélben szólítá fel Lázárt a fegyverletételre, melyben amnestia volt ígérve.

A tiszta s nemeslelkű férfiú bizván az általánosan nagylelkűnek ismert herczeg szavában, a további vérontásnak, s a netalán honfiakra nézve bekövetkezendő nyomornak véget vetni akarván, letevé a fegyvert.

Herczeg Lichtenstein azonban maga is csalódott számításában, mert Lázár a táborában levő törzs- és főtisztékkel együtt fogolylyá tétetvén, Aradra szállíttatott, a többi már fogságban levő 12 tábornok társához, börtönbe záratván, haditörvényszék elébe állíttatott s kötélhalálra ítéltetett.

De ő mindig remélt, csak nem végső perczéig, s herczeg Lichtenstein levele éltető vigasza maradt.

Az itt alább idézett levelei, melyeket művelt neje a lelkes honleányhoz börtönéből intézett, méltán tanuságot tesznek nemes gondolkodása, — neje iránti hő vonzalmáról s kiállott lelki küzdelmeiről.

1849. október 5-én ezt írta nejének:

„Kedves szentem Marim! Jer be hozzám édes lelkem, úgy hiszem, megengedik; a többit itt hallod meg. De jer kedves és hozd el a gyermekeket is. — Édes lelkem! légy erős, mert úgy hiszem, ez csak próba, és ha bekövetkeznék is a legiszonyubb, akkor elég idő. Bennünket valamennyit halálra ítélték, de úgy hiszem a kegyelem be fog következni. De légy — mondom — erős, légy nőm, úgy miként én férfiú vagyok. A viszontlátásig csókol örökké hű férjed Vilmosod.”

Azonban a szerencsétlen elítéltek keblében élő reményszikra mindinkább el-elalvásnak, kihamvadásnak, indult, mert még ugyan-e napon este, már ezt írta szeretett nejének:

„Kedves szentem, egyetlen Marim, mindenem e földön! Egy sejtelmem mondja nekem hogy holnap reggel, mielőtt még egyszer láthatnálak, — elvérzettem, s velem több becsületes, derék bajtársaim! Marim! te a ki szívem minden birvágját birtad, te magad maradsz e földön; te voltál mindenem, te leszesz utolsó sóhajtásom; — de marad még neked egypár jó embered és az én és a te szegény gyermekeid, — ezekben találj fel minden földi boldogságodat, ezekben összpontosítsd szeretetedet és az Isten kebledbe fogja önteni a vigasztalás malaszstját, és arra törekedjél is, ezt kívánja nyugodalmam a másik világon, melynek rejtélyei előttem nemsokára megnyílnak. Én éretted és nyugodalmadért fogok az Istenhez imádkozni; te édesem, mindenem, hasonlóképen imádkozzál. —

Károly szavát birom, hogy rólad és gyermekeinkről gondoskodni fog. Szerencs hátra van ugyan, de a jó akarat ki fogja pótolni a hiányzót. — Isten veled! Isten veletek! Szeretném beléd lehelleni utolsó sóhajtasom, — de az úgy is meg fog történni. — Én mártír vagyok és ártatlanul halok meg. Az Isten, a ki még soha sem hagyott el, most sem fog elhagyni, — én pedig szellemkép, körül foglak lebegni mindenhol! — Légy nyugodt és élj boldogul, örök szerelmemben; — ott fenn ismét látjuk egymást, ha van egy jobb lét. — Képzeletemben dobogó szívemhez szoritlak, csókollak és maradok siromiglan hű szerető Vilmosod.

Utóirat: Kedves gyermekeim! jók legyetek, szeressétek egymást, éljétek anyátok vigasztalására. Szeretve szerető apátok Vilmos.

A harmadik, ugyan e nap éjjelén irt leveléből kitűnik, hogy már egészen tisztába volt sorsával, s hazánk elfogult ellenéitől részvétet s könyörületet nem várt. A levél így hangzik:

„Mindenem e földön, kedves szentem Marim! A lelki atya, a kinek kezeibe letettem vallomásomat, és kinek kitártam tiszta öntudattal bíró lelkemet, át fogja neked adni kis gyűrűmet, szivartárczámat és evőeszközömet, melyet itt, fogságom alatt használtam. Károlynál fogsz találni egy levelet és kedves arczképedet, — azonkívül több holmit. — Én keresztül vívtam az élet-halál tusáját — én meg fogok halni, mint férfihoz illik. — Szívem — a szegény — mely értted fog dobogni utolsó ütéseig, és tiszta szerelmem nálad maradnak. — Én nem akarom átkozni a végzést, nem senkit; — én boldogító szerelmedben 5 évet és majd két hónapot éltem, — és ezen idő vigaszul szolgál, midőn már el kell hagyni e földi pályát. — Adj gyermekeink mindegyikének, ha kilép a világba, egy emléket tőlem, élő jeléül annak, hogy az, a ki becsületesen és tisztán élte egész életét, nyugodtan bír meghalni, ha ártatlanul is, mint én. — Te pedig éltem védangyala, kinek kezeiben lételem tisztább és jobb lett, teneked kedves Marim, még egyszer az utolsó Isten hozzádot mondom és szolgáljon ezen vallomásom neked vigaszul, hogy annak oka, miszerint nyugodtan halhatok meg, te vagy és felteszem felőled te mindenem, hogy méltó fájdalmaidat nem lecsillapítani, — mert azt, tudom, hogy nem lehet, — tudom magamról is, — de korlátozni fogod, és azzal bebizonyítani, — mily kedves emlékem teneked. — Köszönts, csókold nevemben Ármint, Hermint, Lórit, Minát, Steinert és Mednyánszkyt, és minden jó ismerőst és barátokat és rokonokat; csókold kedves gyermekeinket és öleld forrón szivedhez nevemben, miként én téged kedves Marim, képzeletemben öllek és szoritlak ezen utolsó perczig értted dobogó szerelmes szívemhez. — Isten veled! Tiéd örökké, még a siron tul is a te hű Vilmosod. A papnak adtam egy aranyat misére. Isten veled!“

Ez utóbbi levél tartalma Lázár gondolkodásának, szép jellemének tiszta kinyomata s csalhatlan bizonyítványa annak, hogy e jeles vértanunk nyugodt odaadással s hős férfias elszántsággal nézett a biztos halál elé, miként ez oly teljes összefüggésben álló sorainak szövegéből látható. E sorokban a hazaszeretetről nem tesz említést, — tartván attól, netalán e miatt a levél neje kezébe ne jusson, a kit ő s gyermekeit oly hűn szerette, ők voltak végső gondolati s imája.

Másnap, azaz october 6-án a vesztőhelyre vitték, hol a többi 12 hős bajtársával kivégeztetett, kegyelem útján golyó halállal.

E sorok írója személyesen ismerte Lázárt, midőn 26 éves volt, s annyit mondhat felőle, hogy igen csinos külsejű, megnyerő modoru, kedves, a szó szóros értelmében salon-férfiu, s halála napján mindössze 34 éves volt; kesergő özvegyet és árvákat hagyván hátra.

A dicsőült vértanu derék özvegye is elhunyván 1783. évi januárhó elején, felőle a következő hű jellemzés lőn közrebocsátva: Egy vértanu özvegye, Lázár Vilmos 1848-ki honvédezredes neje, született báró Reviczky Mária hunyt el ma, (csütörtök Január 9.) d. e. 10 órakor életének 62. évében. Éppen látogatáson volt vejénél Székely Imrénél, (ősz utcza 28-ik számú szállásán) midőn tüdőszélhűdés véget vetett rövid betegség után viszontagságos életének. Férje Lázár Vilmos egyike volt a tizenhárom aradi vértanunak. Özvegye vérző szívvel ugyan, de megtörhetlen ragaszkodással a multhoz, őrizte meg a gyászos emléket s valamint szabadságharczunk alatt, ugy azután is a mai napig, mint lelkes tevékeny honleány tündöklött ő a nemzeti dicsőség és megaláztatás azon korában. Noha az idők és emberek az óta nagyot változtak, ő, a vértanu özvegye, mindig hiven, ernyedetlenül ápolta lelkében a lángoló honszeretetet. Temetése 1873. január 9. d. u. 3 órakor.

Nyomatta és kiadja Halász István Pesten

BÁRÓ JESZENÁK JÁNOS.

KIRÁLYFIAI BÁRÓ JESZENÁK JÁNOS.

Az 1848 és 49-iki magyar szabadságharcz mozgalmi- és vívmányainak egyik főgyámszlopa és egyik legsajnálatra-méltóbb szerencsétlen áldozata, báró Jeszenák János, született 1800-ban január hó 22-én Pozsonyban, hol is tudományosan művelt atyja, id. b. Jeszenák János közvetlen felügyelete alatt nyilvános tanodákat járva, már 17 éves korában mint jogvégzett ifju lépett az élet küzdterére.

Külföldön tett két évi utazásából alapos ismeretekkel és tapasztalatokkal gazdagultan tért vissza szeretett honába. A 20-as években leginkább gazdálkodással foglalkozott, de közéletünk fejlődése különösen Széchenyi István grófnak nagyszerű áldozatkész föllépése az 1827-iki országgyűlésen megragadta figyelmét, magasabb lángra s tettvágyra lobbantá a keblében rejlő nemes hazafiui szikrát.

1829-ben vezeté oltárhoz a széplelkű és sorsában végig hűséggel osztozott gróf Forgách Aloizát. S a 30-as években Pozsony és Nyitra megye közgyűlésein kezdé meg politikai pályafutását, s habozás nélkül egyszerre a szabadság és haladás zászlóját vivő ellenzék pártjára állott, melynek elveihez még a halálban is hű maradt.

A 40- és 43-iki országgyűléseken már a főrendi táblának bár kisebb számu, de elszánt bátorságu s az igaz ügyért, a nép érdekeiért lelkesen harczolt ellenzéki férfiak sorában látjuk őt, a fitogtatást mindig kerülve, szerényen, de elveihez hiven, tiszta felfogásu és szabatos rövidségü beszédeivel föltűnt. Mig másrésről a társadalmi téren a védegylet nagy eszméjét nemcsak szóval, hanem tettleg áldozatokkal is előmozdítani ügyekezett, s más közhasznu vállalatok, intézetek, különösen a gazdasági, iparos és kereskedelmi egyletek buzgó részvényese s pártfogója volt.

E mellett hogy b. Jeszenák Jánost Pozsony és Nyitramegye a politikai téren legkitünőbb capacitásai közé számítá, nem hanyagolta ő el azon egyház ügyeit sem, melyhöz tartozott, honpolgári kötelemének ismervén annak jogait, önállóságát megóvni, fentartani.

Mindkét irányu üdvös működése nem maradt siker, elismerés s jutalom nélkül. 1841-iki april 22-én a dunáninneri evangélikus hitvallásu egyház kerületi felügyelőjévé választották meg, s ugyanaz évi junius 23-án ünnepélyesen be is iktatták.

Az 1848-ban alakult első felelős magyar miniszterium, hazafiui hűsége s bokros érdemeinek méltánylásául a nagy és hatalmas Nyitramegye főispánjává, s a Hurbánféle lázadás ellen működő hadsereghez kormánybiztosnak nevezte őt ki teljhatalommal.

Mindkét hivatalában jó tapintatot, szelid, emberies, mind a mellett erélyes eljárást tanusítva, ez által környezete- s alárendeltjeinek tiszteletét és szeretetét vivta ki, s a Hurbán-lázadás elnyomása által nagy szolgálatot tett mindenfelől megtámadt, s védelemre szorult honának. S habár e terhes hivatalt csak nagy nehezen vállalta el, miután szerénységénél fogva inkább ohajtott ő közharczos mint vezér lenni; a magyar kormány ismételt felhívására a legnagyobb vész idején elfogadta azt, s teljes erejéből buzgólkodott nagy és magasztos feladatának megfelelni.

Ezen tiszta, hazafias buzgalma, fáradhatlan munkássága, kitartó önfeláldozása, miszerint az ellenséges hadak előtt legutósó hagyá oda cselekvősége terét s ezt is csak azután, midőn már rendeletei végrehajtóit biztonságba helyezé, az ő tevékeny s vészteljes pályája emlékezetét örökös dicsfénnyel sugározza körül.

Az 1849-iki nehéz téli napokat Komáromban töltötte s együtt ment vissza megyéjébe a magyar előcsapatokkal oly célból, hogy az ujonczozást annak felszabadított részeiben is lehető gyorsan

keresztülvigye, s a lelkes honvédség téli hadjárat által megritkult sorait teljesen kiegészítse, s módot és alkalmat nyújtson újabb és újabb diadalok kivívására.

Ámde fölülmulhatlan erélye, megfeszített kormánybiztosi munkássága, a többiekével együtt sem volt képes elejét venni a világosi gyászos katastrofnak. Ő is Görgey seregével vonult vissza egész Aradig.

S itt bár neki is, mint sok jelesünknek nyitva állt a külföldre menekülés útja; azonban határtalan honszeretete, s azon tiszta, nyugodt öntudata, hogy tettei által csak hazafiúi kötelemét teljesíté, itt marasztalta őt.

Augusztus 13-án méltó pályatársa, — Csányi Lászlóval, s a magyar hadvezérek nagy részével együtt nem az osztrák hatalomnak, hanem a bizhatóbbnak látszott orosz segélyerőnek adta meg magát Nagyváradon.

És fájdalom, ő is mint sok más, a legdrágább áron fizette meg keserű csalódását. Az orosz átadta őt az osztrák boszuló hatalmának; s a tevékeny, derék hazafit october 10-én végezték ki az új épület mögötti téren a miatt, mert hazáját, nemzete szabadságát jobban szerette, mint önmagát.

Ő ugyan nemcsak egy elnyomott hős nemzetet, hanem egy szeretett, reményteljes családot hagyva hátra maga után, mélyen fájó, de egyszersmind tiszta és büszke önérzettel halhatott meg, — s áldott poraiból már is egy szebb, egy nemesebb jövő virágai fakadoznak fel.

Méltán elmondható, hogy kegyelet- és tiszteletdúsabb emléket ki sem hagyott fen, mint báró Jeszenák az ő működése színhelyén. 1861-ben az új főispán beiktatási beszédében ő rá hivatkozott mint követendő példányképre. Nyitramegye már akkor megrendelte az ő olajba festett, életnagyságú arcképét, de a közbejött provizórium miatt csak 1867-ben függeszthette azt fel a megye nagy termében a legmeghatóbb ünnepélyességgel, mintegy boszuló Nemezisként megszegyenítő, s legszebb elégtétet szolgáltató ellentétéül a rajta 1849-ben october 10-én végbevitt égbekiáltó igaztalanságnak, a 19-ik század hirhedt műveltségét és humanitását kigunyoló botránynak.

Nyilvánult e ragaszkodás ugyancsak 1867-ben, midőn a dicsőült vértanu porladozó tetemeit 18 évi ideiglenes, a fővárosi ifjúság által gyakran megünnepelt nyughelyéről Pozsonyba a családi sirboltba szállították, hol ezerek buzgólkodtak a tőle egykor kegyetlenül megtagadott végtiszteletet az ő bálványozott nagy emberöknek, s benne az 1848-iki dicső elveknek meghozni.

B. Jeszenák családját 1848 óta a sors csapásainak egész lánczolata érte. 1848-ban mintegy saját halála előhírnökeül elveszté legifjabb fiát, s egy év múlva őt magát végezte ki az erőszak. 1853-ban másik fia, Sándor, 1854-ben harmadik fia, Béla, 1859-ben első szülöttje, s most már egyetlen fiutóda, János, mintegy ellenállhatlan deléjes vonzalommal követték atyjukat a sirba; s a sors által így üldözött család most már csak két lelkes leányában és sokat szenvedett, erőslelkű özvegyében él.

A dicsőült vértanunak nagy neve és emléke pedig él és örökké fog élni hálás nemzete szívében.

Jeles írónk, Gyulay Pál egy szép és jellemző feliratot készített az ünnepelt hazafi siremlékére, mely így szól:

Szerette hazáját
Szívvel, szóval, tettel;
Védte szabadságát
Híven, becsülettel;

Áldozott, szenvedett,
Jutalmát nem kérte,
S nem küzdhetve többé
Vérpadon halt érte.

Vahot Imre.

Nyomatta és Kiadja Halász István Pesten .

JUHBÁL KÁROLY

JUBÁL KÁROLY.

Minden nagy, hatalmas és megváltó eszmének megvannak koszorus mártyrjai, kik vérükkel és életükkel pecsételék meg ragaszkodásukat és hűségüket az általok vallott szent igazság iránt.

Leginkább pedig a szabadság és a vallás mártyrjai emelkednek ki magasan és a történeti halhatlanság nimbusában; — és méltán, mert e kettő legnagyobb jótevője az emberiségnek.

Különösen mi magyarok örökös küzdelemben állottunk az önkény elnyomása ellen, s alig van nép, mely a szabadságnak több mártyrját volna képes fölmutatni, mint a magyar.

Azért is kedves és hazafias dolgot vélünk cselekedni, midőn a fiatal lángeszű és lelkes Jubál hazánkfia mártyr emlékének néhány sort szentelünk, melyekben még egyszer lejátszódik jobb sorsra méltó élete, mit a szabadságért, a dicsőség bitófáján lehelt ki. Oh, mert a golyó, a pallos, a kötél és minden nyomoru eszköz, melyekkel a zsarnokság végre tudja hajtani a gyilkosságot: örök dicsőséget és halhatlanságot teremt a kiszenvedőnek.

Jubál Károly az időben lett a szabadság mártyrja, midőn a zsarnoki hatalom legjobban dühöngött nemzetünk ellen az 1848-iki nagy eseményekért, melyeknek zajló hullámai megsemmisítéssel fenyegették a magyar haza ellenségeit.

Azért megérdemli, hogy sirján emlékszobor gyanánt ragyogjon a nemzet elismerésének drága könyve! . . Oh! e drága könyv könnyüvé teszi neki a földet s édessé a bitófa-halált . .

Jubál Károly született 1818-ban Székesfehérvárott, jómódu polgári családból, s miután Pesten a gymnasiumi iskolákat elvégezte, magasabb kiképeztetés végett a bécsi polytechnikum kitűnő és szorgalmas növendéke lön. Midőn tanulmányaival készen volt, jeles tehetsége- és szakismereteinél fogva ugyancsak a polytechnikumnál segédtanári állomással tiszteltetett meg, s mint ilyen a leirati mértant adta elő.

Majd 1848-ban a magyar államiság eszméje megtestesülést nyervén, az első független felelős miniszterium megalakult, mely alkalommal Jubál meghívást nyert, hogy a Ludoviceumnál egy tanári széket foglaljon el. Ő sietett a megtisztelő meghívásnak engedni, s honszerelemtől lángoló kebellet tért vissza imádott hazájába.

Bár tevékeny és hazafias buzgósággal működött a szabadságharcz folyama alatt; de jelentékenyebb és országszerte ismeretessé lett szerepet a világosi szomorú katastrofa után kezdett játszani.

Ugyanis Kossuth Lajos, dicső hazánkfiának édes anyja vagyon és támasz nélkül, egyedül maradt vissza a hazában, míg legdrágább fia, Magyarország volt kormányzója: világbujdosó lett, kiért az édes anya rettegve annyi sok álmatlan éjeket töltött!

Az isteni gondviselés azonban soha sem hagyja el a szerető édes anyákat; ha néha megizlelteti is velük a keserűség sótalan kenyerét; de elküldi vigasztaló angyalát.

Az öreg Kosuthné ily vigasztaló angyalt, támaszt és fiu helyett igazi fiut talált Jubálban, ki azon határtalan lelkesedést, imályszerű ragaszkodást és minden áldozatra kész hűséget, melylyel a lánglelkű Kossuth Lajos iránt minden ízében el volt telve: most egészen az édes anyára ruházta át. Ő lön gondoskodásának, gyöngédségének és szeretetének egyedüli tárgya. Érte dolgozni, az éjt nappallá tenni és az egész világgal szembeszállani: egyetlen szép gondolatává lön.

Azért is egy reáltanodát nyitott, mely akkor új dolog levén hazánkban, szélesebb körben nyert pártfogást és buzgó munkásság által legalább a mindennapi kenyeret biztosítja.

Oly édes volt neki ez kenyér! mert hiszen ezt a jól megérdemlett kenyeret bálványának bálványozott édesanyjával oszthatá meg!

Természetesen vállalkozása a pártfogás következtében nagyobb lendületet nyervén, több erőre volt szükség, s ő tanárokat olyanokat alkalmazott az intézetben, kik menekültek és tizenhárom próbás hazafiak valának.

A derék tanárokat sokan kezdték látogatni; persze hazafiak, kik könyeztek az ország mostoha sorsán, kétségbeestek a jelen miatt és mertek remélni a jövőben!

A százszemű rendőrségnek feltűnt ez a szent gyűlhelye a becsületes hazafiaknak és roppant őrszemekkel kíséré az intézetet; míg azután a gyáva árulás kezébe játszotta az itt összegyűlni szokott hazafiak névsorát. . . Ez már a policzia előtt rémséges forradalom volt!

Jubált 1852-ben deczember hó 1-én rögtön elfogták és mint lázitót, mint felségsértőt, mint iszonyu rémitő bűnöst Bécsbe hurczolták, majd ezután ismét Pestre hozatott, hol haditörvényszéki kimondatott fejére a — halál!

1853-ik év márczius hó 3-án bitófán hajtattott rajta végre az ítélet, mely neki a mártírság koszoruját szerezte meg.

35 éves volt, tele szellemmel, lélekkel és lángoló hazafisággal. Nemesen, büszkén és öntudattal állott a bitófa alatt, s utolsó pillanatban egy kívánsága volt, s az hangosan, rendítőleg hangzott el ajakán: éljen a haza!

És a haza él és benne örökké fogja tisztelni hű fiát, és a hálás nemzet meg fogja őrizni a feledéstől dicső mártyrjának emlékezetét.

Sarkady István.

Nyomatta és Kiadja Halász István Pesten

GRF. VÉCSEY KÁROLY.

GRÓF VÉCSEY KÁROLY.

MAGYAR TÁBORNOK.

A magyar szabadságharcban vitézi bátorságuk, hősi önfeláldozásuk által maguknak örök hirt és dicsőséget szerzett, de aránylag csekély számban felmutatható magyar mágnások sorában vezércsillagként tűndököl, kik dicső tettekkel bizonyíták be, hogy a magyar főúri rend közül is váltak ki a nép jogainak kivívásáért véreket is ontani kész hazafiak és harcosok.

Bem apónak az erdélyi mágnások sorából voltak jeles főtisztjei, mint egy gróf Mikes Kelemen, báró Kemény Farkas, gróf Bethlen Gergely és Olivér, gróf Eszterházy Károly stb, — de hadseregünkben vezéri tábornoki állásra csak két mágnás emelkedett, — gróf Hadik Gusztáv és gróf Vécsey Károly.

Ez utóbbi már 1848 előtt a Hannover nevet viselt huszárezredben szolgált, mint őrnagy Kiss Ernő ezredes alatt, s mindketten az áldott termékenységu magyar bánáti földet voltak kénytelenek az ellenünk méltatlanul feltámadt szerb atyafiak, a császári hadsereg különféle fajú katonáinak vérével öntözni.

Gróf Vécsey az alföldön kisebb nagyobb csatákban vitézül harczolt, de hazafiui jellemének tisztaságát azon alkalommal tüntette ki teljes fényében, midőn a nemzeti kormány azon parancsa, hogy a Bánságban működött hadsereg nagyobb része és zöme vonuljon ki onnan, és siessen az országba tört császári hadakkal szembeszállani, 1849. január közepén tudokra lőn adva.

Gróf Eszterházy Sándor, kit az alvidéken harczolt magyar hadsereg egyik leglelkesebb főtisztjének tartottak, s kit a magyar kormány hadi érdeménél fogva tábornokká nevezett ki, a kivonulási parancsnak ellen szegülve, tekintélye s ármány által az egész hadsereget engedetlenségre akará birni azon ürügy alatt, hogy „míg a szerbek ellen harczoltak, a törvényes tért nem hagyták el, de ha Bácsból kivonulva a császári sereg ellen vezeti hadát a pártütés bűnébe esik.” — Az esküjéhez hűtlen tábornokot Nádosy ezredes egész erejéből támogatá, s erélyes izgatásuk már már ingadozóvá kezdte tenni az egész tisztikart, mely hajlandó lett volna a legpróbáltabb harczfiakat a császári zászlókhoz átvinni.

Gróf Vécsey látva azt, mily veszélyes következése lehetne ezen soldatescai csinynek, és árulásnak, ő határozottan felszólítá mind a tisztikart, mind a legénységet: ne kövessék Eszterházy fölhevítését, sőt férfiasan szegüljenek az ármány ellen. Szívökre kötö a szabadsága elnyomása miatt, önvédelmi harczra kényszerített s végveszélyben forgó haza iránti kötelemüket, emlékezteté őket letett esküjökre, melylyel magukat az 1848-iki alkotmány védelmére s a magyar kormány iránti engedelmisségre lekötötték.

Az igazság őszinte szózata annyira fölkellesíté a magyar hadsereget, hogy a tisztikar többben, különösen a huszáraival Gallicziából sok viszontagság s akadály leküzdésével átjött Lenkey alezredes, buzgón pártolták őt, s végre az egész sereg jobb ösztönétől sugallva engedelmisséget fogadott Vécseynek, ki látva a jó ügy győzelmét, tüstént magához ragadta a vezényletet; míg Eszterházy és Nádosy tervök meghiusultával több tiszt társaságában csúfúl megszöktek a táborból.

Vécsey erélyesen fogott a sereg megtisztításához, a gyanús tiszteket mind elmozdítá s helyöket ujakkal tölté be, s 6000 rendes gyalogsággal, a Ferdinánd-huszárezreddel s 46 ágyuval, Verbászról január 20-án Szegedre vonult. A grófnak ezen hazafias szellemű, bátor lépését, mely a hadsereg egy igen jelentékeny részét téríté jó utra, nyilvános hálaelismeréssel és méltánnyal jutalmazá

Vécsey és Damjanics hadai Szolnoknál egyesülvén, a szerbek elleni csatákban kivivott bájjaikat a tavaszi dicsteljes hadjáratban még inkább föltették.

A február 24-én Czibakházánál vívott csata győzelmes sikere egészen gróf Vécsey jó tapintatu intézkedéseinek köszönhető. Az előrenyomult ellenség a tiszai hidat ostrommal ügyekezett elfoglalni, de a magyar kartácsüzélése s a gróf Leiningenre bizott támadás tul a hidon visszaverte azt. Ekkor történt Leiningen elfogatása, s hősie megszabadítása az ostromlott korcsmában, mi az illető élet-rajzában körülményesen van megemlítve.

A márczius 5-én nyert nagyszerű szolnoki győzelem gróf Vécsey és Damjanics szép egyetértése- s vezéri tapintatának, s a legpróbáltabb s vitézebb honvéd-zászlóalj- és huszárszázadok és útegek hősi elszántsága- s biztos közreműködésének tulajdonitható. Damjanics Czibakházáról, Vécsey Török-Szentmiklósról inditák meg hadosztályaikat; az utóbbi reggel Szolnoknál a balparti hidfőt támadta meg s igen heves tüzelést folytatott a végből, hogy az ellenség egész figyelmét e pontra szegezze.

Ennek következtén Damjanics észrevétlenül közeledhetett Tószeg felől, s csak midőn csapatai a helységből kibukkantak, balszárnya pedig a vasuti vonal felé huzódott, fújták meg Szolnokban a riadót s nyakra főre siettek a császáriak a magyarok benyomulását, a hidoni átkelését gátolni.

A magyar hadsereghöz tartozó lengyel dzsidás század az ellen dragonyosait visszanyomván, ennek ágyui a sikon fedetlenül közeledett csapataink soraiban nagy pusztítást kezdett végbeinni. Ekkor Damjanics az ő hadedzett fiaival három úteg földözése alatt szuronyt szegezve rohanja meg az ellen ágyuit, s a legiszonyubb kereszt-tüzön bámulandó elszántsággal áthatol és az ellent a városba szorítja, s ott is iszonyu mészárlást visz végbe a vad futásnak eredt császáriak közt. A veressapkások itt támadtak meg s vertek szét egy osztály lovasságot szuronyaikkal, mi a legritkább hadi események közé tartozik. Délájban Ottinger lovassága is segélyre érkezvén, ágyuival, — eleintén Vécseyvel heves tüzelést váltott, mig végre ez huszáraival rohamot intézett ellenök s futásra kényszeríté a tulnyomó erőt.

Az ellenség vesztesége igen nagy vala itt, holtak, sebesültek és foglyokban 1000-nél több ember, a 400 utászból csak 80 menekült meg, — továbbá sok hadi zsákmány, 11 darab ágyú, 20 lőszer- és társzekér 100 lóval, sok fegyver és hadi pénztár.

E fényes szolnoki győzelem volt a dicső tavaszi hadjárat nyitánya, kulcsa, az egész magyar hadsereg irányadója, lelkesítője, mely a bánási kivonulás nélkül nem történt volna meg.

Damjanics és Vécsey versengése a hadtesti főparancsnokság miatt, az utóbbi kénytelen volt az együtt kivivott győzelem után ezen hadtesttől távozni, s Debreczenből tagadhatlan érdemeinél fogva az aradi vár ostromának vezérletével bízták meg.

Majdnem három hónapig tartott az ostrom Vécsey vezérlete alatt, kinek végre is sikerült keves emberáldozattal, csupán gondos ostromzárral, kiéheztetéssel a vár feladására birni a makacs őrséget. Junius 27-én a lefegyverzett őrség azon kötelezéssel hagyta el a várat s ment Stajerhonba, hogy nem fog harcolni a magyarok ellen. A várparancsnokságot a lábatört Damjanics vette át.

Gróf Vécsey ezután Temesvár ostromához fogott s rendkívüli erélyt s hadvezéri tapintatot fejtett ki ennél. S bár Bem azt tanácslá neki, hogy csak zárolja el a várat, s ostromba ne bocsátkozzék, miután őrsége ugy is kénytelen lesz a betegség és élelemhiány miatt megadni magát, Vécsey nem hallgatott az öregre. — Roppant sánczokat ásatott, annyira, hogy löporát és ostromló eszközeit észrevétlenül tudta közvetlenül a vár alá vinni, miről Kossuth személyesen is meggyőződött s az ügyes s tevékeny vezért dicséretekkel halmozá el.

Vécsey tömérdek bombát szóratt a városba, a kitört őrséget gyakran nagy verességgel visszanyomta az alsó városban nem egyszer vívott utcái harczot, s egy ilyennel magát a gyárvaros is elfoglala.

E mellett ostromló táborát nemcsak a legnagyobb fegyelem- és rendben tartá, — de mint kedélyes életbölc hadvezér gondoskodott arról is, hogy hadserege a kiállott fáradaimak, harci küzdelmek után minden lehető jót, minden kényelmet és gyönyört élvezzen a szabad ég alatt.

Az őrség mind a mellett erősen tartá magát, már július 14-én lóhust evett, s daczára annak, hogy ebben is csak ritkán részesült, nem akart alkudozni, mintegy megérezve rövid időn történetű felszabadítását.

Az utósó pillanatokban Kossuth valamint Dembinszkyt ugy Vécseyt is oda utasítá, hogy felhagyva Temesvár ostromával, vonuljon Aradra. Vécsey, ki erélyes működése folytán, már oly

közel állt a sikerhöz, engedett a kormányzó parancsának, de azért még egyszer s utósor iszonyu tüzzel ostromolta a várat, július 31-ikén. Egyszerre 98 öblös ágyuból lövette a várat, a föld csak úgy rengett belé, s a borzasztó dörgés moraja egész Aradig elhatott.

Augusztus 4-ikén esteli 9 órakor ment végbe utósó támadása, s bár mily vitézül viselték magukat a magyarok, a várórség, bizva a közel segélyben visszaverte őket, és semmi áron nem akarta magát feladni.

Erre Vécsey augusztus 6-án Arad felé inditá ostromágyuit, s Haynaunak csakhamar ezután a szerencsétlen temesvári ütközet alatt sikerült a várat felszabadítania. Mind a mellett Vécsey hadának az egész ostrom alatt csak 160 halottja s 175 sebesültje volt.

A temesvári ütközetben Vécsey már nem nagy részt vett, Kmettyvel együtt meglehetősen rendben hátrált, s Lugoson át Dobrára vonult hol Bessel találkozott, ki még mindig a csaták megújításáról s győzelemről álmodozott.

Honvédjeinket azonban elhagyta a lelkesedés, s Görgeynek Vécseyhez küldött levelét, melyben szó sem volt a világosi fegyverlerakásról, sokan oda magyarázták, hogy Görgey már szövetségre lépett az oroszokkal, s egyesülésre hívja fel Vécseyt is, s ezentúl a muszkával kezét fogva harcolandnak az osztrák ellen.

Ezt egyedül a maga régi ellenét jól ismert Bem apó nem akarta elhinni, s midőn felhívta Vécseyt, hogy serege romjaival kövesse őt Erdélybe, ez szerencsés utat kívánt neki, — Bem pedig Vécseynek kívánt szerencsétlen utat — az akasztófához.

Ugy történt. Vécsey megapadt táborával Boros-Jenőn augusztus 21-én föltétlenül az orosz kezébe tette le, — s october 6-án ő is áldozata lett jóhiszeműségének.

Vahot Imre.

Nyomatta és Kiadja Halász István Pesten

SCHVEIDEL JÓZSEF.

SCHWEIDEL JÓZSEF.

HONVÉD TÁBORNOK. — † 1849.

Született 1796-ban Bácsmegyében, Zomborban, hol atyja kincstári ülnök volt, s fiát Józsefet tudományos pályán kiképeztetni ohajtá, jogot végeztetvén vele a bécsi egyetemre küldé, ép azon időben midőn I. Napoleon folyton növekedő hatalma ellen egész Európa szövetkezett s fegyverkezett.

A harci zaj nem maradt hatás nélkül az élénk lelketű ifjú Schweidel kedélyére, ő a hadi pálya iránt ellenállhatlan vonzalmat érzett, melyet leküzdeni képtelen lévén, Sándor huszár ezredbe állott, szüleinek nyílt akarata ellen, kik, midőn e lépését megakadályozni akarák már akkor tul volt a határon, ott hol ágyuk bömböltek, a távol csata síkján. Részt vett különösen azon csatákban, melyekben a híres b. Simonyi ezredes világra szóló huszár-bravourok által bámulatra ragadta a francziákat.

Ezredének, melynek zászlaja alatt felesküdt, tántorithatlan hive maradt, annak legénysége nagyon szerette, s ő viszont alatta valóit, s a hol fokról fokra őrnagyságig emelkedett, egészen 1848-ig, midőn a Sándor-huszárok Bécsből Magyarországra hivatván, az akkori ezredes gr. Apponyi hátramaradt, honába visszatérni nem akarván; Schweidel azonban, kinek szíve helyén volt s hazája szent ügyeért hevült, az ezred élére állott, s mint annak parancsnoka, szerencsésen haza is hozta a Sándor huszárokat, kik később oly nagy szolgálatot tettek a hazának.

E huszár-ezred hazajövele nagy nyereség volt, s annak élén Schweidel rögtön Jellasics ellen vezényeltetett, s egészen Bécsig üzte, verte és fogdosta a szerencsétlen kiéhezett, futó és lézengő horvátokat, kiknek az elbizakodott bán aranyvárákat ígért, s kiket ily rútul jégre vitt.

Schweidel már szeptember 6-án ezredessé neveztetett ki, ő felsége Ferdinánd király által, Mészáros Lázár hadügyér ellenjegyzése mellett, s igen rövid idő múlva tábornokságra emeltetett a honvédelmi bizottmány által.

Fájdalom, hogy e harcias szellemű, alattvalóitól szeretett, s a mellett tiszta lelkű hazafi, s ügyes tábornok csakhamar harczképtelenné lön. Ugyanis testének egyik oldalát makacs küteg borítá el, mi miatt kellően felöltözködni, különösen pedig lóra ülni képtelen volt. Az orvosi rendelet folytán budai fürdőt kellett volna használnia, de Budapest a császáriak hatalmában lévén akkor, azt csak is Buda bevétele után vehette igénybe, mit azonban ekkor is Klapka ideiglenes hadügyi miniszter által 1849-ki május 6-án Pest város parancsnokává neveztetvén ki, felhalmozott teendői miatt nem érvényesithetett.

Mint fővárosi parancsnoknak a kormány rendelete folytán, mindazon nyugdíjazott császári tiszteket, kiket a magyar kincstár fizetett, a haza alkotmányának hűségére meg kellett esketnie, mi által sok ellensége támadt ezen urak között, kiknek némelyike őt később Haynau előtt fekete színekkel lefesté.

Pesten sem működhetett sokáig, az orosz-osztrák hadak közeledtével, a fővárosban levő fegyverkészlettel Görgey táborába vonult, a hol Világos alatt többi bajtársaival foglyul esvén, Aradra szállították.

Schweidel az 1849-iki hadjárat alatt többnyire Bácskában tartózkodott a derék Latinovics és Vojnics előkelő családba férjesült hugainál, s midőn a magyar kormány Szegedre ment, Schweidel e város hadi parancsnokságát ujonan átvette s ez volt főoka annak, hogy elítélték. Schweidel nő s négy gyermek atyja volt; neje előkelő és lengyel család sarjadéka szlotilói báró Bilinszky Domicella, midőn férje sorsáról értesült, rögtön Aradra sietett legidősb leányával együtt gyászba öltöztvén, s az általánosan nemes szívűnek ismert herczeg Lichtensteintől, ki akkor a távollevő Haynau helyettese volt, azon

kedvezményt igyekezett kieszközölni, miszerint Schweidel tekintélyes és jómódu rokonainak kezessége mellett Pestre mehessen és magát szabadlábbon az ottani haditörvényszék előtt védelmezhesse.

A herceg azonban azzal nyugtatá meg a mélyen elkeseredett nőt: hagyja csak itt férjét s legyen nyugodt, mert ha el is ítélik, úgy is kegyelmet fog kapni.

Megemlítésre méltó, hogy midőn Schweidelné a hercegnél kihallgatásért könyörgött, annak segédtsíztje — mint mondják, egy fiatal gróf — nem épen udvariasan fogadá a hölgyeket, s csakhamar reá a gyászba öltözött nőkhöz e kérdést intézte: „hölgyeim! nem tudnák megmondani, hol lesz ma este tánczvigalom?” A bárónő azt adá válaszul: „ily elkeseredett nőnek nincs arra gondolja, arra csak a boldogok gondolnak.” A fiatal gróf megjegyzé, hogy „ő is kesereg a csatatéren elvérzett bajtársai felett.” Mire Schweidelné azt mondá: „gróf úr, önnek bajtársai irigylésre méltók, mert dicső hős halállal múltak ki, míg ellenben szerencsétlen férjem s annak bajtársai a legszánandóbb áldozatra szánt teremtmények.” Ekkor kijött a hercegtől egy császári százados, s a gyászos hölgyeket előzékenyen s részvétellel fogadván, a herceghez bevezeté, a ki szintén nemes részvétellel fogadá őket, de adott ígéretében csalódott, mert Schweidel kötélhalálra ítéltetvén, s kegyelem útján október 6-án Aradon golyóval végeztetett ki.

Fia, Schweidel Béla, ki a katonai akadémiában kitünő sikerrel képeztetett ki, s már 16 éves korában a császári hadseregben hadnagygyá neveztetett, mint édes atyja, ő is szintén hazája szent ügyéért buzogván, ugyanazon ezredben, Sándor huszároknál atyja parancsnoksága s vezénylete alatt, még alig 18 éves, századosi minőségre emelkedett, s mint volt császári tiszt haditörvényszék elébe állittatván, 18 évi várfogságra ítéltetett, azonban a tudva levő Haynau tömeges megkegyelmezése folytán szabadon bocsáttatott.

Az ifju Schweidel megkegyelmezését személyen ohajtván Haynaunak megköszönni, jelenté magát nála. Haynau könyezve fogadá őt meleg szavakban fejezé ki felette sajnálatát, mit tetteleg bebizonyítandó, legott hadnagynak nevezé őt ki a császári hadsereghez, de az ifju rögtön leköszönt s azt elfogadni nem akará, a táborszernagy hathatós érvei s rábeszélő tehetsége daczára sem.

Az ifju Schweidelt ép úgy miként derék atyját tisztelve szerették vitéz huszárijai; midőn Világosnál a fegyvert lerakták, érzékeny bucsút vett hú huszárijaitól, s oly épületes oktatást adott nekik, ifju kora daczára, hogy a vén huszárok sirva fakadván, lovaik nyakára borultak. Ez érzékeny jelenetnek egy orosz tábornok szemtanuja levén, a fiatal tisztet keblére szorítá, mondván: „ne essék ön kétségbe, ily nemes szívvvel, lehetlen hogy egykor boldog ne legyen.”

Schweidel özvegye, három férjesült leánya, s nemes szívi fia, mind életben vannak. A gyászos özvegy még mindig siratja férjét, hazánk e nemes keblü vértanúját.

Nyomatta és Kiadja Halász István Pesten

HR. WORONIESKÝ MICZISLAW.

HERCZEG WORONIESZKY MICZISLAW.

Míg Erdély regényes fekvésű bércei közt Bem apó vitt végbe leginkább a székely flakkal csodás és mesés hősi dolgokat, azalatt Magyarhonban Dembinszky, Visoczky és a még csak 24 éves, deli külsejű és vagyonos lengyel herceg, Woronieszky tüntette ki magát hadi tudománya, rettenthetlen bátorsága s elszánt vitézsége által különösen a halál megvetésével harczolt lengyel dsidás csapatai élén.

Az ifju lengyel herceg 1848-ban, midőn majdnem egész Europa forrongani kezdett, s a magyar is eleintén csak a szellem fegyverével küzdött uj alkotmánya kivivásaért, — az osztrák császári hadseregben mint hadnagy szolgált, és szabadságharcunk első riadójára fővárosunkba sietett s önkéntes lengyel legiót alakított és saját vagyonából 40,000 forintot költött annak szervezésére, s valóban az ő, többnyire veteran, próbált vitézségű lengyel bajnokai ép oly lángoló lelkesedéssel harczoltak legmagasb eszményképök, a szabadság szent ügyeért, mint a mi veres sapkás s egyéb bátor és értelmes honvédeink.

Már 1848. július 17-én, midőn Ó-Futakon a magyar had megverte a szerbeket, Woronieszky herceg mint a dsidások vezénylő főtisztje, ez alkalommal különösen kitünteté magát, habár a vele rokon ajku, de nem rokon érzésű és gondolkozású szláv fajbeliek ellen kellett harczolnia.

A rákövetkezett 1849-ik év elején a magyar kormány rendelete folytán Damjanics edzett hadtestével a mi ifju hercegünk is elhagyá a Bánátot s neki is oroszán része volt a márczius 5-én oly fényes diadallal kivivott szolnoki csatában, mely a magyar szabadságharcz tavaszi győzelmes hadjáratának hajnalhasadása volt, s maga a természet is derűs mosolylyal bámulá az Árpádok és a Jagellók méltó utódainak ez alkalommal tanusított hősies magaviseletét.

Midőn Damjanics a gyönyörű tavaszi reggelen egész csendben Szolnok felé inditá hadait s Vécsey gróf más irányban intézé az ellen a megtámadást, a diadal biztos előérzetével vezeté az ő hős fiait, a 3-ik és 9-ik honvédzászlóalj, a Waza és Schwarzenberg-féle magyar gyalogezredeket, a lengyel legiót Visoczky, s a lengyel dsidásokat az ifju herceg Woronieszky vezénylete alatt.

A császáriak észrevéve a magyar sereg közeledését, a tiszai hídfő előtt és körül elhelyezett osztrák jagerek jól irányzott és sűrű lövései s kartácstüz fogadá őket, mire a magyar előhad rohammal tört utat magának.

Legelsőben Woronieszky próbált vitézségű uhlánjai ütöttek az ellenfél dragonyosaira, s az ifju herceg bámulandó hősies elszántsággal harczolt kérelhetlen lándzsásai sorában.

A dragonyosokat heves kardviadal után sikerült a magyar-lengyel lovasságnak visszanyomnia s az ellenfél részéről sokkal több esett el.

A császáriak vezére Karger rögtön segélyre hívta Ottinger dandárát Abonyból, ámde Damjanics nem várta azt be, hanem azonnal általános támadásra adott ki parancsot, s derék honvédeink az ágyuk iszonyatos kereszttüze közt, jobb kezükben fegyvereiket előre szögezve, balkezőkkel pedig arcukat eltakarva ellenállhatlanul ronhanták meg s foglalták el a tüztelepeket s a megdöbbent császáriakat a városba szoritották, hol ismét borzasztó szuronyharcz fejlődött ki, mig nem egészen kiverték őket a városból.

Ez ütközetben a császáriak 800-nál több embert s tömérdek hadi készletet vesztek, mig a magyar hadseregből csak 200 hullott el, s legtöbbet veszített Woronieszky dsidás-csapata és a 3-ik honvédzászlóalj — s egy megsebesült lengyel őrnagy így nyilatkozott felőlük: „Én sok nagy-

szerű csatában vettem részt; voltam a lipcsei ütközetben, részt vettem az oroszországi hadjáratban, harczoltam Osztrolenkánál, de oly viadalt, mint itt, még sehol nem láttam. Ismertem Napoleon veteránjait, az ancien gardeot, a lengyel lándzsásokat, de ezek tultettek rajtuk. Az valami emberfölötti, egy neme a szent dühnek, a melylyel ezek az ellenfélre, a halállal szembe rohannak.“

A szolnoki ütközetben a hősi dicsősége tetőpontjára emelkedett ifju herczeg veterán honfi- és bajtársai, Dembinszky és Visoczky tiszai hadseregében harczolt, de az orosz hadak betörése után a tizszeresen tulnyomó erő elől folytonosan hátrált csapatoknál nem volt alkalma ismét kitüntetni magát.

Végre azonban, miután Dembinszky Szegedet az osztrák hadak előrenyomulása ellen nem volt képes megvédeni, s augusztus 1. és 2-ka közti éjél a szőregi töltésbe vonult vissza, a hidakat maga után lerontatá, s Uj-Szegednél csak egy dandárt hagyott hátvédül, de azért Haynau hadserege átkelt a Tiszán.

Augusztus 5-én reggel a császáriak Szőregnél az egész vonalon megkezdték az ágyuzást, melyet a magyarok szintén erősen viszonzottak. Ezen, két óraig tartott ágyuzás után jött a jelentés, hogy Kanizsánál a magyar hadat visszanyomták s már Kmetty is a Tisza balpartjára huzódott át. Erre Dembinszky azonnal hátrálást rendelt.

Azonban Haynau megtámadván a visszanyomuló csapatokat, ezek is erélyesen kezdték meg a tüzelést, s a magyar balszárnynak megkerülése végett tulnyomó erejü osztrák-orosz csapatok foglalták el a szentiványi erdőt, s a lovasság élénk harczba keveredett itt. — Hauslab tábornok majdnem 100 ágyu torkából szóratá a halálos tüzet s hátrálni kényszeríté a magyarokat, maga Dembinszky is sebet kapott, lovát is lelőtték alóla, s utját gyalog folytatta, mig nem egy fiatal hadsegédének lovára ült s daczára sebének nyugodtan s bátran vezényle hadseregét.

A balszárnyra helyezett lovasságból a Bocskay-huszárok az első vonalban, a fölöttébb előrenyomult ellenfél lovassága osztályait megtámadni indultak, de csakamar rendetlenül vágtattak vissza. Ekkor az elszánt vitézségü Woronieszky herczeg a hátráló huszárcsapatokat ismét előre vitte, s oroszláni bátorsággal harczolt annyira, hogy háta mögé nem figyelve, néhány huszár kíséretében az ellenség lovasai elvágták őt a többtől s fogolylyá tették.

Haynau Pestre küldte az ifju fogoly herczeget az ujépületbe, s hadi törvényszék elibe állittatván, a komáromi vár feladása után october 20-án a magyar szabadságharczban magukat szintén hősileg viselt Giron és Abancourt külföldi származásu csapatvezérekkel együtt kötél által végezték ki.

A szabadságért magát oly nemesen feláldozott ifju hős, mint herczegi családjának utósó sarjadéka, jelleméhez illő bátorsággal halt meg a bitófán, s mint igazi lovagias, regényes egyéniség, ki csak játszott az élet- és halállal s vagyonát, életét könnyedén adá oda a szent ügyért, még a kivégzése előtti estvén lakomát rendezett, s a bitófa alatt utósó bucsúszavában Magyarországot élteté!

Az ép oly nemeslelkü mint délczeg külsejü ifju herczeg hulláját a józsefvárosi ó-temetőbe dobták; mignem 1862-ben a kerepesi vámon tul levő nagy temetőbe viteté azt át egy magasztos érzelmü hölgy, S. Amália, ki rajongásig szerette, becsülte a szebb halálra érdemes ifju hőst, elannyira, hogy miután hasztalan kért kegyelmet életeért, ezóta folyvást ápolá sirját könyeivel öntözött virágokkal, mik érdemkoszorúja gyanánt fődtek sirhalmát, s mik közül a kora halálra erőszakolt bajnoki vértanu szellemét két gyászbaborult testvérnemzet őrangyala vitte fel egy szabadabb és boldogabb tulvilági hazába.

Vahot Imre.

Nyomatta és Kiadja Halász István Pester.

BÁRÓ PÖLTENBERG ERNŐ.

BÁRÓ PÖLTENBERG ERNŐ.

MAGYAR TÁBORNOK.

Pöltenbergi Pölt báró család sarjadéka, született Bécsben 1804-ik évben. Gyermek évei tehát azon korra esnek, midőn úgy látszott, hogy a világhírű s történelmi nagy jelentőségű bécsi congressus, illetőleg I. Napoleon bukása, a világ politikai teljes átalakulását helyezte kilátásba, s a hosszas harczokban kifáradt, eltikkadt, anyagilag kimerült s szellemileg elhanyagolt népeket igen hosszas békével, nyugalmas étellel kecsegteté.

Valamint ezelőtt, úgy e korban is, a magasabb uri rend, az arisztokraczia ficsemetéinek java a hadi pályára volt szánva nagyobbbrészt; e pálya különösen ez új korszakban, a kilátásba helyezett hossz-
szas béke alatt, igen szépnek s vonzónak tűnt fel, kivált annak, a kinek saját vagyona is lévén, mert hiszen hol tündökölhett s ragyoghatott úgy, mint a hadseregnél, kivált pedig a lovasságnál?

Pöltenberg Ernőt is tehát szülei már zsenge korában a hadi tanodába adták, melynek végzetével a lovassághoz lépett.

A bécsi congressus csakugyan hossz-
szas békét eredményezett, de egyszersmind pangást a hadseregben való előléptetésben, midőn a legkitűnőbbek háttérbe szorultak, nem lévén alkalom szellemi tehetségeik kifejlesztésére, illetőleg tetteles tanusítására.

Ily helyzetben volt Pöltenberg is, a ki még 1848 elején mindössze első százados vala a 4-ik számú orosz-husár ezredben, s a márcziusi nagy események itt lepték meg őt hazánkban, s ki habár nem magyar, de mint szép jellemmel, magasabb gondolkodással bíró, különösen pedig a szigorú feddhetlen és semmi szennyet nem tűrő katonai becsületre igen sokat adó férfi ezredéhez, következőleg a magyarokhoz hű maradt, kik között legszebb ifjú éveit eltöltvén s azoktól, kedves husárjaitól, úgy látszik, megválni nem tudott.

Részt vett ő mindjárt kezdetben legelső csatáinkban, vitéz husárjai élén, s mindannyiszor fényesen tanusítá, miszerint nagyon méltó a ragyogó aransujtásos dolmány- s mentére, kivált pedig a magyar husár-névre. A hol ő megjelent, lelket öntött s harczra buzditott, s kardja rémületet és halált osztott.

1848. december havában mindössze is őrnagy volt, mert addig még csak személyes bátorságát ismerték. E minőségben Görgey hadtesténél, annak visszavonulásában tevékeny részt vett.

A legelső figyelmet keltő jeles hadi tette a mosonyi tartaléksereg csatája emlékeztet, melyben Pöltenberg nagyon kitünteté magát; midőn tudniillik Kazimirnek csapatja túlszámu osztrák sereg által körülvétetvén, s csakis rettenthetlen személyes bátorságával volt képes Pöltenberg megmenteni magát s övéit: káromkodva vágatott elő tiszteivel, karddal utat vágott magának, s a sűrű ellenség oszlopain keresztül hatolván, szerencsésen megmenekült, fegyverrel kézben — s meg nem adá magát. Megjegyzendő, hogy bár magyarul nem beszélt s nem tudott, de a czifra, kacsaringós magyar káromkodást megtanulta nyalka husárjaitól.

Az 1849-ki tavaszi hadjáratban folyvást Görgey hadtestében szolgált, a hol előbb alezredesi majd ezredesi, végre pedig tábornoki előléptetést nyert június 2-kán miniszteri ellenjegyzés mellett, kintartása, buzgalma, vitézsége és sok fontos s hűséges tetteinek tanusításáért.

Adáz sorsa Görgey táborához bilincselé, a kit e fővezér ép úgy mint rendesen Nagy Sándort igen ügyesen felhasznált, saját biztos hátrálásának fődözésére, vagyis cserben hagyván őt, a nagyszámu

ellenséggel megverette. Ekként tett vele és Kmetyvel június végén Győrnél, midőn tudniillik Görgey ezen neki alárendelt két tábornokot 10,000 emberrel 60,000 főből álló osztrák sereg ellen rendelt; s kik habár e kis számú sereggel sokáig hősileg harczoltak, s mindketten vezéri tehetségök fényes példáját adák is; de a császáriak csakhamar meggyőződván a magyarok erőtlenségéről, a csatát győzelmesen elfoglalván, Kmetyt és Pöltenberget hátrálásra kényszeríték, miként ez magának Görgeynek is ohajtása szerint történt.

Görgey tábornokában igen tevékeny részt vett, mely minőségben nagy szerepet vitt, éles belátása s harczászati kiképzettsége folytán.

Fényes hadvezéri tehetségéről azonban Miskolcz mellett tőn utolsó tanubizonyságot, a hova Rimaszombatból Görgey által volt vezényelve, s hol a tulnyomó orosz haderőt kisdud seregének, különösen pedig ágyúütegeinek tapintatteljes felállításával, nemcsak hátrálásra, hanem mondhatni futásra kényszeríté. Ez alkalommal az ifjú magyar tüzei kitűnően viselték magukat biztos és rögtönzött lövéseikkel, annyira, hogy az oroszok képtelenek lévén ütegeiket a magaslatokra felvonni; ennek következtében meg is futamodtak.

Ha Görgey is ekként viselte volna magát mint Pöltenberg, nem kellett volna a fegyvert letenni; de ő addig hátrált, míg nem Világosnál a magas hegyláncz alatt a muszkával körülvétetvén seregét, azt a további harczfolytatásra képtelenné tevé, s magát, hős seregét, s tábornokait elfogató, kiket, mint áldozatra kitűzötteket, Aradra hurczolták a vérbíró, Haynau elébe; köztük báró Pöltenberg is, ki a többi 12 társával együtt vértanu halált szenvedett.

A magyar nemzet méltán kegyelettel s hálaérzettel telt el e nemes keblű hőse iránt, ki bár nyelvünket nem is érté, hazánknak fajra nézve ha idegen is, de szent ügyünk honi alkotmányunk és szabadságunk iránt hő rokonszenvvel viseltetvén, szabadságharcunknak kitartó hűve s egyik jelesebb vezére volt, a miért életével kellett adóznia. Tiszteletünk s rokonszenvünket tehát kétszeresen kiérdemli.

Midőn már a halálra ítélt hősök a bitófa alá voltak kiállítva, Pöltenberg keserűen végig nézve szerencsétlen társain, mondá: „szép küldöttség megy Istenhez a magyarok ügyében repraesentálni.”

Külsejére nézve kisdud természetű volt, vörhőnyeges, hajjal tüzes szemekkel; de modora, magaviselete harczias s alattavalóiba bizalmat s lelkesedést gerjesztő. — Derék özvegye még mai napig is gyászruhát visel, mi a nemes arczvonásokkal bíró szép matrona hófehér hajával sajátságos ellentétben vagy inkább jól illő összhangzásban áll. E kitűnő egyéniséget minden nyáron látni lehet a budai császárfürdőben.

Nyomatta és Kiadja Halász István Pesten.

SZACSVAY IMRE

S Z A C S V A Y I M R E.

ORSZÁGGYÜLÉSI KÉPVISELŐ ÉS JEGYZŐ, SZÜL. 1818. — † 1849.

A magyar szabadságharcz legifjabb s azért legszánandóbb vértanuinak ez egyike, született Biharmegyében, Sályiban, 1818-ik évi november hó első napján. — Atyja, Lajos, közel rokon volt azon Szacs vay székely kapitánnyal, ki Leopold alatt az Erdélyt sanyargató hadak ellen oly sokat küzdött; — anyja, Szilvay Johanna, kiről rokoni viszonyban állt a hajdan oly nagy szerepet vitt Roskoványi-családdal.

Imre a köröszttségben Benedek (Benedictus) nevet is kapott, a minthogy meg is volt áldva sok szép természeti tulajdonnal, jó ész, egészséges tiszta ítélet-, nemes, szilárd jellem-, s határt nem ismerő hon- és szabadságszeretettel. Mint szegény sorsu, de nemes származású szülék sarjadéka, az akkori idők kíváncsiakhoz képest kellő nevelésben részesült, s tanodáit egész a másodéves jogig Nagyváradon végezte, hol tanulótársai közt folyton az elsők közt tündökölt, s mint ilyen közbecsülés tárgya volt.

Mindazáltal az akkori brutális nevelési rendszernek már zsenge ifju korában majdnem mártíri áldozatává lőn, ő — ugyanis mint 6-ik osztálybeli tanuló, ugynevezett poéta-legény tanárával félreértésből összekoczkodván, birokra ment vele, s ez boszúból a legszigorubb és lealázóbb testi büntetéssel: 25 korbácsütéssel akarta őt megfenyíteni. A tanáránál sokkal több emberi s becsületbeli érzéssel bíró növendék már már el volt szánva inkább örökre oda hagyni a kinpaddá alakított iskolát, hogysen e szégyenletes büntetésnek alávesse magát. „Inkább csapjanak ki, semhogy megcsapni engedjem magam.” Amde eszébe jutott atyja, kit ő annyira szeretett, tisztelt, s ki oly szép reményeket táplált jövője iránt, — s nehogy az iskola elhagyásával kedvét szegje, megszorítsa őt, elnyomva becsérzetét, kiállotta a gyalázatos büntetést. E baleset csak akkor fájt még neki valódiilag s nemcsak testileg, hanem lelkileg is, midőn ezt 5 év múlva egy napon őszintén elbeszélte jó szüleinek, kik oda nyilatkoztak, hogy bizony neki már mint a gyermeki járszalagból kibontakozott poétának nem kellett volna e csufos büntetést kiállnia. Ekkor tört ki csak büszke fájdalma a fölött, hogy hisz neki szülei nemes érzését jobban kell vala ismernie, kik szándokolt ellenszegülését nem hogy roszalták, de sőt helyeselték volna.

A másodévi jogot Kassán végezte, mire okul szolgált az, hogy tanulótársa, gróf Frimont Bélával, ki szintén az elsők sorába tartozott, örökös versenygésben, viszálykodásban volt, mi nem vala egyéb, mint a demokratia, az ész, az emberi méltóság küzdelme az aristokratia, s a születési gőg ellen. Ő mint szegény szülők fia a vagyonos főúr irányában többnyire a rövidebbet huzta s vele nagyobbára egysorsu társai inkább hódoltak emennek mint neki, mi a büszke fiut annyira elkeseríté, hogy Frimonttal kibékülni soha nem tudott, s hogy vele többé még csak ne is találkozassék, — iskoláit bevégezendő Kassára ment.

Itt a Nyári családnál mint nevelő, mint tanítva tanuló végezte a tanfolyam utolsó évét, s visszavonulni akarván a világból, a papi pályára szándékozott lépni, mit szülei is helybenhagytak, s az 1837-ik év őszéig otthon hasznos könyvek olvasása — s kisebb testvérei tanításával foglalkozott. — E mellett szenvedélye volt a vadászat, mi abból állt, hogy vállára vetvén a fegyvert, egyik zsebébe Cicerót, a másikba Horáczt, a harmadikba valamely jeles publicista, az akkor szövétneket gyujtott Széchenyi István munkáját dugdosá, miután ruhája mindig sok zsebbel volt ellátva;

többi közt egyik felöltőjébe 12 zsebet varratott, s öcscsét kézen fogva, a vadakat üzőbe vett kopók kíséretében a szabadba indult, s midőn már valamely szép pázsitos, árnyas helyre jutott, itt puskáját letéve a gyöpre heveredett, s egyik vagy másik könyvéből kezdett olvasgatni, és a mi szórazott koczavadásznak annyira elmélyedt a tudományba, hogy a kopók hajtását észre sem látszott venni. Egy izben a kopók igen közel hajtottak hozzá, majdnem szájába röpiték a sültet, vagy is a süldőt, s midőn a zajra fölneézett, a nyul alig 10 lépésnyire futott előtte, — s ekkor is mit tett vala ő? — talán bizony puskájához nyult, hogy lefűlelje az iramlót, — nem biz ő, hanem öcscséhez fordulva mondá: nézd, nézd, milyen jól tud szaladni ez az istenadta kis állat! még a vén kopók sem bírják elfogni, — nem bántom — megérdemli, hogy életben maradjon! (Vajha a vész- és vérbirák is ily emberileg gondolkodtak s éreztek volna, midőn a még élte virágában volt ifju férfit halálra ítélték!) Majd midőn máskor a nyulüzőkkel ismét kirándult, az egész hajtó vadászata abból állt, hogy folyton mezei virágokat szedett s a miatta szabadon pályázhatott, akár világgá futhatott nyulfiak helyett egy nagy halmazt czipelt azokból haza.

El nem állva azon szándokától, hogy az egyháznak szenteli magát, mint papnövendéknek már biztos helye volt s atyja elvitte őt a nagyvárad püspökhöz, illő bemutatás végett. A püspök megpillantván a különben életrevaló, bátor ifjut, ily megjegyzést tőn: „Ez akar pap lenni? — hisz a szeme sem úgy áll, hogy papnak való volna.“ — Az ítélet ki lett mondva, s a mi Imrénk nem akarván Imre herczeg szüzi példáját követni, egy perczig sem habozott tovább, egyszerűen köszönt, s atyját a püspökkel együtt magukra hagyá. Egy évig táplált terve és reménye a püspök szavára egyszerre füstbe ment, s így történt az, hogy a papi helyett, a világi pályára lépett, — ha talán vesztére is önmagának, de bizonynyal javára a honnak, és az igaz ügynek.

Elhagyván az apai házat, kiadó lett a megyénél, s e minőségben kísérle meg először szónoki tehetségét. A szabadelvűsége miatt üldözött Balogh János, Bars megyének híres követe, Nagyváradra érkezvén 1847-ben a tanulmányairól ismert, jeles képzettségű Szacs vay Imrét szólíták fel a vendég hazafi üdvözlésére, s kint az isten szabad ege alatt történt rövid készülődése után estve a fáklyászene élén oly talpra esett és hatalmas beszédet mondott el, ugyszólván rögtönözve, hogy e miatt intést kapott a megye kormányzójától, mi rá nézve csak buzdító hatásu lehetett.

Egy év mulva fölment Pestre jurátusnak, s ez idő alatt 1839-ben, jött össze Pozsonyban az országgyűlés, melyre őt Biharmegye akkori bátor, élczés és gunyoros beszédű követe, Beöthy Ödön mellé választák meg irnokul. Nagy és a legfőbb iskola volt ez rá nézve, s e sorok írójával ő, a kitűnő tehetségű pályatárs is tagja volt az országgyűlési ifjuság olvasó körének, hol politikai, államgazdászati és szépirodalmi tanulságos műveket is szoktunk volt felolvasgatni, s mivel mi testestül lelkestül a szabadelvű, ugynevezett liberális párthoz szítottunk, — az udvar- vagy kormánypártiak — az ugynevezett aulicusok, pecso vicsok a fekete könyvbe irták neveinket, minek aztán jövőnkre nézve is kihatása volt.

Szacs vay az országgyűlés befejeztével kiállván az ügyvédi vizsgát, kitűnő osztályzatot nyert, már mint okleveles ügyvéd került vissza Nagyváradra, hol a megyei tisztujítás alkalmával a várad járás esküdtjévé választották meg, mely állomást értelmesen s erélyesen töltötte be, egész 1844-ig, midőn a conservativ pártnak sikerült Biharországban is — így nevezték akkor a nagy és hatalmas megyét — az ellenzéki pártot leszorítani a térről, s így Szacs vay is kimaradt a hivatalból.

Most már mint magán-ügyvéd kereste kenyerét s kitűnő részt vön Biharmegye közgyűléseiben, s főkép nevezetes szerepet vitt a vérengzéssel bemocskolt 1845-iki deczemberi gyűlésben, hol a conservativ párt az adó elvállalása ellen izgatott, s ezen akkorság legkényesebb kétélű fegyvert használta fel a becsődített s leitatott kortesek, ugynevezett bocskoros nemések lázítására; — és miután izgatásai által sem juthatott a kívánt eredményhez, fegyveres erővel, jobban mondva, erőszakkal rohanta meg a szabadelvű pártot és kiverte a tanácskozási teremből.

E famózus gyűlésben adá Szacs vay Imre rendkívüli emlékező és szónoki tehetsége legfényesebb tanuságát, miután az előtte szólott kormánypártiak beszédeit csaknem szóról-szóra ismételte, s alapos, igaz érveivel az ő álokoskodásaikat egyenként megczáfolta, sorban megdöntötte, s ezzel mint publicista és politikai szónok hírnevét örökre megalapítá. Ámde a testi szenvedésből, itt is mint tanulókorában újból kikapta a maga osztályrészét. Ugyanis az adózni nem akaró lerészegített kortesektől homlokán súlyos ütletet, véres sebet kapott; lélekjelenléte azonban nem hagyá el, sőt midőn az alispán kérdezé: mi baja történt? — sebeiben rögtön válaszolt: „A tekintetes ur elvét ütötték homlokomra.“

Imigy küzdve az ész és jog fegyverével élt, s működött Váradon mint magán-ügyvéd egész

1848-ik évi május 10-ig, midőn Magyarország akkori pénzügyminisztere, Kossuth Lajos a nagyvárad i kincstári uradalom ügyészévé nevezte őt ki, s mint ilyent a nagyvárad i választókerületben június 24-én nagy szótöbbséggel országgyűlési képviselővé választották meg, s a megnyitáskor Pestre költözött.

Még az országgyűlés megnyitása előtt bocsátá közre az ismert pesti 12 pontnak a legszabadabb szellemben irt népszerű magyarázatát „Nép kívánatok“ czim alatt, mely Tichy Alajos nagyvárad i nyomdájából került ki. Méltó, hogy e kevésbé ismert röpirat befejezését közzé tegyük.

„Az elsorolt tizenkét pontot ily értelemben kell törvénynyé emelnünk, — mond Szacs vay Imre — s következményei lesznek: — hogy minden hatalom a néptől veendi származását, s csak azon korlátok közt fog működni, melyeket a néptörvényhozása körülte kiszabott s előtte felállított.

Hogy szabad leend az ember s annak minden munkája, és szabad leend a föld.

Hogy egyenlő polgár leend mindenki. Hiába fogod kérdezni az úgynevezett jobb familiákat, az alsó és felső nemességet. Ily nevek nem lesznek többé. Minden embernek lesz ezen egyszerű, legtisztességesebb neve: „polgár.“

Nem lesznek kiváltságos osztályok, czéhek, jog, hanem lesz polgári egyenlőség, egyenlő jog.

Mi az egyenlőség- és szabadságért élünk, ezekért tűrünk, munkálunk és áldozunk következőleg tudhatjátok, ha nem mondanám is, hogy az egyenlőség- és szabadságért, ha kell élet-halál harcztot vivandunk!“

Az 1848 főleg az 1849-iki országgyűlésen tartott beszédei, alapos képzettsége, magasb törvényhozói, szónoki hivatása, tiszta, tántorithatlan hazafiui jelemének megannyi bizonyítványai s Debreczenben tartott beszédei közül különösen kiemelendő az, melyben Madarász Lászlót, az elsikkasztott Zichy-féle gyémántok ügyében hatalmas philippikájával tönkre tette.

1848-ban augusztus 20-án egy röpiratot végzett be ily czim alatt: „Az 1848-iki törvényhozás teendői?“ E munka nem készült sajtó alá, de meg van most is saját kéziratában, ismeretlenül. Ez érdekes kézirat tárgyai a következők: 1-ső cikk a só- és lőporról, — 2. az egyházi személyekről s a kezeik közt lévő vagyonokról. — 3. Az egyházi szerzetekről s a kezeik közt levő vagyonokról. — 4. A törvénykezési egyenlőségről. — 5. A bányabér megsemmisítéséről. 6. A hűbéri viszonyok végképeni megszüntetéséről. — 7. A vagyonbani tulajdonosság akadályainak megszüntetéséről. — 8. Az alkotmányról. — 9. Az alkotmány által szükségelt törvénykönyvekről. — 10. A kerületezés és községekről. — 11. A honvédség- és nemzetőrségről. — 12. Az adóról. —

A tevékeny férfiú hagyott még hátra maga után több jegyzetet „A törvénykezési testület rendszabályairól;“ — „Az adókivetés- s beszédéről és a haderőről.“

Miután ezen magasabb hazafiui s emberiségi szempontból irt jegyzetek Szacs vaytól saját kezűleg írva mind megvannak; valóban érdemes volna azokat az eredeti szerint mint korjellemző adatokat nyomtatásban közzé tenni, vagy a magyar akademia, avagy nemzeti muzeum könyvtárába örökös megóvás végett letenni.

Szacs vay a Debreczenben tartott nemzeti gyűlésen mint országos jegyző működén, az 1849-dik april 14-én a reform. nagy templomban kimondott függetlenség okiratát Kossuth Lajossal együtt hivatalos minőségben ünnepélyesen aláírta, s mint azonnal látni fogjuk, ez volt főoka annak, hogy halálra ítélték. —

Az orosz közbenjárás tetteles bekövetkeztével Szacs vay Imre a magyar kormánnyal Szegedre, onnan Aradra vonult, s itt a feloszlott kormány tagjaitól elválva, atyja házához Nagyváradra ment s ott tartózkodott mindaddig, míg a muszka sereg Püspöki alá érkezett. Ekkor hagyá el az atyai házat, s utoljára apjától ezen szavakkal bucsuzott el: — „Bocsáss meg atyám, én bünt nem követtem el; az én lelkem tiszta és nyugodt! — és ha vész találna fenyegetni, inkább akarok imádva szeretett szülőföldemen sirba szállani, mint idegen földön bujdokolva életben maradni s élő halottként tengődni.“ —

Nagyváradról a Körös folyamon át Szalontának ment, hol a szabadságszeretetének szintén áldozatául esett Lovasy László vértanu-elődének szelleme vésztojóslólag lebeghetett fölötte, — s Árpád helységben lakó távoli rokona, Olay Józsefnél lappangva, mint izzó parázs a hamuban tartózkodott, hol minden megszabadítási ajánlatot visszautasítva várta be végzetes sorját.

Szacs vay is mint Krisztusnak minden méltó utóda csakhamar megtalálta a maga áruló Ju-

dasát. Menhelye nem lévén többé titok. — Bihar megye egyik főszolgabírája elfogatta őt, katonai fődözet allatt előbb Nagyváradra, s innen Pestre szállították az ujéület rémes fogságába.

Nem akarom vitatni: valjon a habsburgi ház száműzetése s a függetlenség kimondása helyes volt-e, vagy a népek elnyomására czélzott akkori európai viszonyok közt, diplomatiai tapintatlanság, — elég az hozzá, a világgá bocsátott okiratra Kossuth mint kormányzó és Szacs vay mint országgyűlési jegyző neve volt alájegyezve, s Kossuth szerencsésen kibujdosván, helyette is a honn maradt szerencsétlen ifju embert vették kérdőre.

És Szacs vay valószínűleg kimentheti magát, ha azzal áll elő, hogy a véstteljes okiratot nem ő fogalmazá s csupán hivatalos országgyűlési állásánál fogva kellett azt aláírnia; — ámde ő mint elszánt bátor honpolgár, egészen magáévá tette azt, sőt midőn a hadi törvényszék előtt árulással vádolák, a halál elnyeléssel fenyegető örvénye előtt is daczos büszkeséggel visszadobta azt vádlói fejére, — s e merény menthetlenül bitóra vitte őt, — s a megsemmisülés fagyával boritá el erőteljes s még nagy és fényes reményekre jogosított ifjukoru virágzó tavaszát.

És itt megáll a gondolkozó és érző ember s hazafi esze és szívdobbanása s tartózkodik ítéletet hozni az áldozatul esett szerencsétlen öngyilkos megfejthetlen indoku tette fölött, s csupán a szánakozó részvét tiszta és nemes könnycseppjével üditi föl emlékezetét.

Szacs vay Imre elítéltetése után a siralomházból testvéröccséhez levelet irt október hó 23-ikáról, melyben tanácsot ad rokonainak s végbucsút vesz azoktól, kiket az életben legjobban szeretett. A levél végsorai ezek: — „Kerüljétek az ingadozó sokaságot, mely fáklyászenéit s egyéb kíváncsi hiúságait majdnem azon gyönyörélvezettel rendezi, mint a mellyel a vérpad áldozatait körüldönogja!” (Valódi nagyszerű, szép és igaz gondolat!) — Meghalok ha kell, — lelkem nyugodt, — vétek soha sem terhelé, minden hibám az, hogy képviselői tehetségemet elébe tettem saját személyemnek. — (Mély és fájdalmas önvallomás!) — Isten adjon minden élőnek legnagyobb boldogságot. — Édes apám kezeit és titeket kedves testvéreim ezerszer csókollak; — az utolsó óra csendes és mély fontolgtatásai közben kérlek, hogy emlékezzetek rám, de ne sirassatok, a hit hasztalanságát fognátok ezzel bizonyítani, pedig Isten mindnyájatokkal szabad és még a pogány költő is azt mondja: „Mors ultima linea rerum!”

„Még egyszer és örökre Isten veletek, és áldása mindnyájatokra!”

Utánirat: E levelet küldd el édes atyámnak is, — kegyelemért folyamodtam, — édes apámnak irtam volna, de különösen ő hozzá levelet intézni képes nem vagyok. Egyébiránt neki is ezt irtam volna, és azt, hogy bocsásson meg, mert én nem hogy őt, de soha senkit csak gondolatban sem akartam megbántani. . . . Holnap már édes anyámnál leszek, — ő nála, ki engem az életben legjobban szeretett!”

Kell-e ehhez magyarázat? Boruljunk le az emberi, hazafiui ész és szív jósága, nagysága előtt.. és sirassuk meg őt, az oly korán elhunyt szánandó áldozatot, a többi vértanuval együtt, kik sokkal nemesebb voltak, hogysen e gonosz, vérszomjas (embertelen) emberiség méltó lett volna reájok!

Vahot Imre.

Nyomatta és kiadja Halász István Pesten.

KAZINCZY LAJOS

KAZINCZY LAJOS.

HONVÉD TÁBORNOK.

Ki ne ismerné a nagy nyelvújító, — a magyar irodalom újjá-alakítójának, a nemzet ezen kegyeltje, s ünnepeltje Kazinczy Ferencznek nevét?! E jelesünk fia volt Lajos, ki iránt a természet oly pazarló, de a sors oly igen mostoha volt. Szép deli külsővel, kitünő észtehetséggel, nemes és hős szívvvel megáldva. Kívánhat-e ennél többet egy halandó? Rokonai, barátai s ismerősei mind-mind szép jövőt, fényes és boldog pályát jósoltak neki. De az emberek számításuk s jóslatukban mily sokszor, majd mindig csalódnak. Az órákulumok ideje ma már meseszerűvé, nevetségessé vált.

Kazinczy Lajost, ki már 8 éves korában árvaságra jutott, a nagy hazafi nevet kiérdemlett gr. Teleky József, mint édesatyjának K. Ferencznek kebelbarátja, pártfogása alá vette, előbb Sárospatakon járatta iskolába, míg nem 14 éves korában a híres tulni katonai növeldébe vitte, honnan az osztrák hadseregbe lépett, hol, kivált azon korban, ha volt is magyar emberben tehetség, s bármily művelt s kiképzett egyén is volt, annak, a hagyományos osztrák hadi politika értelme szerint fokenként emelkedni, előlépni nem volt szabad; minek folytán Kazinczy is ép úgy, mint számtalan honfitársa a hadnagyi minőségnél elérte hadipályájának netovábbját, s ekként felaranybojtozva bucsut vett az ezredtől s haza ment.

A nemzet újjászületését s oly sok szépet ígérő 1848-ki évi alkotmány ismét felkölté benne a szép pálya iránti vonzalmat, s a honvédek soraiba állott. E terén való első működését Zemplén- s Ugocsa megyében kezdé meg, azonban 1849-ik év kezdetén már Görgey táborában volt, annak hadjárata s számos csatáiban tevékeny részt vett, s hősisége s ügyes vezénylete által mindinkább magára vonta a figyelmet. Bátor, sőt mondhatni rettenthetlen bajnok volt, imposant alakja, s emelkedett honfi lelkesültségével előnyös befolyást gyakorolt a parancsa alatt álló csapatokra, melyeket harczi lánggra gyujtani mindenkor hatalmában állott, miért is a szuronyt szegezze rohamokban minden adandó alkalommal babért aratott, mindannyiszor a rohamoszlop élére állván, üldözőbe vett elleneit futásra kényszeríté.

Görgey hadtestét ápril havában elhagyván, Zemplén-, Ugocsa- és Máramaros megyében egy külön hadtest szervezésével s begyakorlásával lőn megbizva, melynek élére parancsnokul neveztetett a kormány által.

E nehéz feladatot szerencsésen megoldá s mintegy 8000 főnyi sereget gyűjtött, kellőleg felszerelve. Feladatául tüzetvén ki neki Erdély felé vonulni, hogy majdan Bem seregével egyesülhessen.

Mindez azonban, fájdalom, létre nem jöhetett, mert midőn Zsibóra ért, már akkor Bem serege az oroszok által nyomatva, számos vesztett csatákban meggyöngítve, sokfelé szétszakgatva, elszórva volt, s csak is a Hunyadnál csatavesztett B. Kemény Farkas menekült csapatai érkeztek hozzá, midőn már Kazinczy nem gondolt többé az ellentállásra, annál kevésbé a győzelemre.

Midőn Görgey Világosnál a magyar hadsereg javával a fegyvert lerakata, a még fegyverben álló többi hadtestek mindegyikéhez szétküldé parlamentaireit, miben mind az osztrák, mind az orosz vezérek készséggel beleegyeztek (saját előnyükre), felszólítván a még harczoló tábornokainkat, hogy ők is kövessék az ő (tudniillik Görgey) üdvös(?) példáját, miután a további ellentállás úgy is hasztalan vérpazarlás.

Kazinczy, kit az orosz parlamentairek is fegyverletételre unszoltak, csakhamar belátta, hogy e maroknyi gyakorlatlan ujoncz sereggel eredmény kivívásra nem számolhat, körül levén minden oldalról

nagyszámu orosz hadtestekkel véve, a kényszerűségnek fejet hajtani kénytelen lévén, némi alkudozások után végtére ő is elszánta magát, s a muszka kézbe letéve a fegyvert.

A gyászos fegyverletételt nagy lakoma követte, mely inkább halotti tornak beillett volna. Kazinczy balsejtelemtől gyötörtetve, zord kedélyét s bánatát mindenkép el akará oszlatni, egy kedvencz lovát, mely őt 14 csatában hordozá, előhozatván, dicsérni kezdé; s a szép állatot valóban mindenki bámulta.

Egy osztrák őrnagynak annyira megtetszett a ló, hogy azonnal 150 aranyat ígért érte. De Kazinczy visszautasítá az ajánlatot, — s ekkor az orosz parlamentairhez fordulván, ugymond „nézze csak ezredes ur!” s pompás lóvával egy kocsit szöktetett keresztül.

Ez látván az említett osztrák őrnagy, az ajánlott árt ötvennel megtoldván, s 200 aranyat ígért érte.

A magyar tábornok azonban a helyett, hogy az őrnagygyal alkuba bocsátkozott volna, ismét az orosz parlamentairhez fordulván, mondá: „Ezredes ur, fogadja el e kedvencz lovamat tisztelem zálogául, 14 csatában volt velem.”

Pedig a környezetében volt tiszték azt állítják, hogy Kazinczynak egy fillére sem volt, mástól kért kölcsön pénzt, hogy az orosz ezredes kíséretében levő kozákokat megajándékozhasssa.

Azonban az oroszok hálaelismerésül s kitűnő szép jelleme, nagylelkősége jutalmául Kazinczyt mint foglyot letartóztatták s tiszteivel együtt erős fődözet mellett Aradra szállították Haynauhoz, mi annyit tett, mint ha a hóhér kezébe szolgáltatták volna. A nemeskeblű honfi és hős felett ép úgy, mint a többi társai felett kimondák a halál-ítéletet, s a szabadság vértanujává felavatták, s e tekintetben méltó utóda lett pályatörő atyja-, Kazinczy Ferencznek, ki szintén a szabadság szent ügyéért szenvedett hosszú időn át kínos fogságot a munkácsi vár falai között.

Megemlítésre méltó, hogy a zsibói táborban levő Mohányi őrnagy a fegyverletevésnek ellene szegült s a mármarosai fiukból álló zászlóalját M.-Szigetre vivén, ez alkalommal embereivel együtt szerencsésen megmenekült.

Halász István. Pest.

NAGY SÁNDOR.

NAGY SÁNDOR.

MAGYAR TÁBORNOK.

Született Nagyváradon 1816-ban, s mint nyugdíjas huszár-százados szegődött a magyar szabadságharcz zászlója alá, melynek eleitől végig egyik leghivebb, legbátrabb s leghazafiasabb szellemü védője volt.

Szent-Tamás második sikertelen ostroma után a szerbek vérszemet kapván elhatározták, hogy az összes szerb haderő támadólag működjek a magyarok ellen.

Mig Jelasicsnak feladata volt Budapestet elfoglalni, a szerbek Szegedet tüzték ki főcélpontúl, s e végből először Ó- és Törökbecsét, azután Kikindát tervezték elfoglalni. Azonban a mi hőscapataink mind három pontról győzelmesen visszaverték őket. Amott Damjanics és Fack ezredesek, Kikindán Nagy Sándor alezredes tüntette ki magát csekély hadával.

Később egy század Hannover-huszárral támogatva, a fölkelte nép javából egy mozgó csapatot alakítván, működései alapjául Zombolyát tüzte ki, s gyakran vitézül megütközött a temesvári őrség barangoló csapataival. Ez nem kis aggodalommal vette észre a magyar had élénk mozgalmait s nehogy a várig hatoljon az, Kisbecskereket sánczokkal kezdé megerősíteni.

Alig értesült erről Nagy Sándor, a helységet november 11-én megtámadta, s az ott működött császáriakat a várba kergette. November 15-én Szent-Andráson támadta meg az ellenséget, 40-et közülök felkonczolt s a többit a várba szorítá, s nemcsak munkálatai fővonalát megvédte a várbeliek ellen, hanem a háta mögött fekvő kikindai terület nyugalmát is biztosítá.

Nagy Sándor az 1849-iki tavaszi hadjáratban emelkedett hősies magaviseletes vezénylő ügyessége által dicsősége tetőpontjára. A szolnoki győzelmes csatában, Damjanics fölötté boszankodván a miatt, hogy Vécsey vezéri hiuságból nem engedett felhívásának, s hadosztályával tétlenül vesztegelt, Nagy Sándort küldé derék husárjaival a megfutamlott császári lovasság üldözésére, s ez alkalommal a dragonyosok közül sokan elestek, és foglyokká lettek.

Isaszegnél a legkétesebb pillanatokban Damjanics ismét Nagy Sándort küldé husárjaival Ottinger lovas dandára ellen, s hősünk itt is emberül felelt meg immár kivivott bajnoki jó hir-nevének.

Vácznál az ellenség makaesül védte magát kedvező állásában. — Eleintén a Gombáspatak erősen védelmezett hidja körül még a rendithetlen veres sapkások 9-ik zászlóalja is hátrálásra kényszerült a borzasztó kartácstűz elől. A különben hősies elszántságú lengyel légio is eleintén vonakodott a tűzbe, a bizonyos halál torkába rohanni. A legvitézebb zászlóaljok hiába tőnek uj meg uj kísérletet, mig végre a Földváry Károly vezérlete alatt a 3-ik és 9-ik zászlóalj a legsűrűbb kartácstűz dacára szuronynyal vette be a Gombás hidját. Ezután iszonytató utczeni harc fejlődött ki, mignem hős honvédeink ellenállhatlan dúlással szoríták ki ellenségeiket a városból.

E heves csatában maga a császáriak vezére, Götz tábornok is elesett. Helyette Jablonovszky vevé át a vezérletet, ki a városon túl a váci hegyre felvont ágyuinak oltalma alatt Kis-Vácznál ujra összeszedte magát, azonban a derék Nagy Sándor üldöző csapatai újabb állásából is kiverték, s éjjel Szulkára volt kénytelen visszavonulni.

Hadaink vezényletében, a hadvezéri tudósítás szerint, ez alkalommal kivált a nem rég tábornokká kinevezett Nagy Sándor, Wysocky, Knezics, Kis Pál és Leiningen ezredesek, Czillich és Kökényessy alezredesek tüntették ki magukat.

A dicsteljes vácsi diadal után Görgey Komárom fölmentését tűzte ki főczélpontúl, de utközben még egy nagyszerű győzelmet sikerült kivívniok Nagy-Sarlónál, hol Nagy Sándor ismét fényesen bizonyította be, rohamba vezénylett dandára — s különösen az ő vitéz huszár fiaival, hogy a görög történelemből ismert Nagy Sándornak méltó névrokona és utóda.

Egy órai véres utczaí harcz után, mely közben minden házat, minden udvart és kertet ostrommal kellett bevenni a honvédnek, daczára a közel magaslatokról sűrűen hullott gránátok- és rőppentyűknek, a halottakkal elborított város a mieink kezében volt.

Nagy Sándor késő estélig üldözte huszáraival a vadúl futó ellenséget, s utközben megütközvén velök, keményen megverte a gyalogságot, s nagy számú hadi fogoly- és zsákmánnyal tért vissza a magyar táborba. S a győzhetlenné kikiáltott császári sereg, melynek vezérei gyáva és söpredék népek nevezték a magyar honvédet, — egészen szét volt verve és megsemmisítve.

Komárom felszabadítása után, melyben Nagy Sándornak oroszán része volt, s Budavár ostrománál is vitézül viselte magát, s ő, ki többnyire a lovasság élén harczolt, most az egyszer bakává lett, s gyalog honvédjeit élete feláldozásával vezette föl a hágesókon a vár belsejébe, s Ludvig kormánybiztos hivatalos tudósítása szerint, Nagy Sándor is azok közt vala megnevezve, kik az ostromban leginkább kitüntették magukat, s ki a bevétel nagy feladatánál éjjel nappal a legmunkásabb volt.

Görgey és Nagy Sándor dicsőségének napja ekkor érte el a legmagasabb délpontot, — ámbár ezentúl is mindig hősileg állta meg helyét, sőt még az éjszaki coloss, az orosz hadsereggel is több ízben vitézül ütközött meg.

Részt vett a Vág és Duna melletti nagy csatákban. Görgey hivatalos tudósítása szerint többek közt: „Nagy Sándor tábornok, Mocsonak és a Vág vize közt, a túlnyomó erővel birt ellenséget oly határozottsággal támadá meg, hogy ez nemcsak a Vágon túl hátrált, de még az általa vert vághidat is fölégette magaután.” A Komárom alóli visszavonulás alkalmával Vácson, hol már tavaszkor is oly dicsően harczolt, most a nyár hevében is rendkívüli hősiességet tanusított Görgey oldalán, különösen nem csak a túlnyomó erővel föllépett orosz hadak bátor megtámadásában s visszanyomásában tüntette ki magát, hanem a visszavonulás földözését is hathatósan eszközölé.

Nagy Sándor nemcsak mint jeles katona, de mint hű hazafi is annyira birta a magyar kormány rokonszenvét, hogy a gyanuba vett Görgey tetteinek ellenőrzésével őt bízták meg. Egy hadi tanácsban nyíltan kimondá Görgeyre czélozva, hogy a ki vezéreink közül dictátorrá akarna lenni, ő benne Brutusát találná.

Ezóta a fővezér igen neheztelt reá, s mindent elkövetett buktatására. Debreczen alatt is cserben hagyta őt, nem mozdult segélyére, s csupán Nagy Sándor lelki jelenléte, erélyes gyors intézkedései — s hadserege vitéz ellentállásainak köszönhető az, hogy az orosz had által véletlenül meglepetett magyar sereg nagyobb veszteséget nem szenvedett s meglehetősen rendben vonulhatott Nagyvárad felé.

Nagy Sándor 7000 emberrel s 40 ágyuval Debreczenbe érkezvén, előőrseit a dombok, kertek mögé s a gödrökben oly ügyesen rendezé el, hogy csak 4 század lovasságot s 2 ágyut lehetett közülök látni. Az orosz lovasság ezeket a várostól elvágandó, előre nyomult. E perczen a golyók és gránátok mindenfelől hullottak rájuk, mire ők is hasonló tüzrel feleltek, s maguk az orosz hadvezérek fennen dicsérték a magyar tüzekek jól irányzott lövéseit, s elismerték azt, hogy ágyu telepeiket kénytelenek voltak ezek elől visszahuzatni.

Görgey az által, hogy Nagy Sándor ideiglen mégis fentartóztatá az orosz hadsereg előrenyomulását, czélt ért, mert Nagyváradra s innen Aradra ütközet nélkül juthatott el. Itt mint tudva van Kossuth őt nevezte ki a végperczekben teljhatalmu dictátorrá s Nagy Sándor talán azért kimélte őt s ezért nem lett az új Caesar Butusává.

Ő is áldozata lett annak, hogy bizott az orosz protectióban. A világosi fegyverletétel után a magukat föltétlenül megadott többi hadvezérrel együtt az aradi vár tömlöczébe hurczolták, s october 6-án a véstörvényszék kötél általi halálra ítélte el. S a rendithetlen jellemű hős és hazafi nyugodtan veté magát alá e csufos büntetésnek s utolsó szava ez volt: „Ma nekem, holnap neked“!

Nyomatta és Kiadja Halász István Pesten

LENKEY JÁNOS

LENKEY NEPOMUK JÁNOS.

HONVÉD TÁBORNOK.

Miután az 1848—49-ki szabadságharcunk történelmét majd csak az utókor fogja teljesen megírni s végleg megállapítani: adjuk át tehát a történelemnek az aradi vértanúk 14-ikét, a ki az előtte kivégzett dicső társainál százszorta kinosabb halált szenvedett.

Idősb Lenkey Károly, aradmegyei főszolgabíró mindkét fiát, Károlyt és Nepomuk Jánost gondos neveltetésben részesíté; az idősebb az 1848—49-ki szabadságharcban huszár-ezredes, Kossuth Lajos által tábornoksággal kinevezve, de a föltételek súlyosak lévén, azt el nem fogadhatá, s ma is Egerben, — erőteljes férfiú, s mint megyei tisztviselő működik.

Az ifjabb, Nep. János született 1807. évi szeptember 7-én, s hét éves korában Bécsbe a Löwenburg-féle intézetbe adatván, hol tanulmányai bevégeztével végkép elfeledé anyai nyelvét, édes atyjának nagy megütközésére, ki őt 14 éves korában a tisztán magyarajku Bakonyi seregbe hadapródnak adta azért, hogy a magyar nyelvet ismét elsajátítsa.

Ezután a korneuburgi utász-iskolába jutott, hol öt évet töltvén, kitünően végezte tanulmányait; a honnan a Würtemberg nevet s 6-ik számot viselő huszár-ezredbe hadnagyi minőségbe tétetett át, a hol kiképzettsége csakhamar méltányoltatván, Prágába Hammerstein tábornok oldala mellé dandársegéddé neveztetett.

Az ezred Csehországból Bécsbe tétetvén át, 1832-ben, Lenkey az ottani szolgálat ideje alatt főhadnaggyá lett, s midőn egy év múlva az ezred törzse Brünnebe rendeltetett, az ottani dandárparancsnok gr. Eszterházy Vincze hírneves tábornok, Lenkeyt egy hadgyakorlat alkalmával annyira megszerette, hogy őt saját hadsegédeül kinevezé, s e minőségben a gróf haláláig oldala mellett maradt, a ki, mint kegyenczéről, végrendeletében sem feledkezett meg: több értékes tárgyat hagyományozván emlékül neki, ezek között legkedvesebb nyerges lovát, s azon kardját, melylyel I. Napoleon elleni hadjáratban harczolt, s melylyel a Mária Terézia nagy keresztjét kiérdemelte.

Lenkey 1841-ben Gácsországban II-od, 1845-ben pedig I-ső osztályu századosi előléptetésben részesült.

Az 1846-ki lengyel forradalom alkalmával e szerencsétlen nemzet iránt sok nagylelkűséget tanusított, saját szabadsága s élete kockáztatásával, oly annyira, hogy ez időtől fogva tisztelettel említett neve a lengyelek által, s mondhatni: ünnepelt férfiú lett közöttük, s huszárai mindenütt kedvesen látott vendégek valának; a miért törzstisztei s parancsnoksága előtt gyanuba esett, s e percztől vizsga szemmel őriztetett.

1845-ben Egerben volt szabadságon, a hol a Lenkey család már rég óta megtelepedett. Ekkor bátyjával, Károlylyal a haza sorsa felett értekezvén, titkos irásjegyeket készítettek, s elhatározták, hogy egymást a távolból mindenről tudósítani fogják. Ennek segélyével tudatá vele Károly hazánk 48-ki mozgalmait, s ennek alapján tervezte ki L. János az ő hős huszár századával való hazaszökését; mely nemes hazafias példa oly nagy horderejűvé vált szabadságharcunk bonyodalmának nagyszerű kifejlődésére, s oly leverőleg hatott a császáriakra.

Rettenthetlen bátorság, hősiesség elhatározottság s önfeláldozás kellett ahoz, egy, az útra felsem szerelt, az ellenségtől minden oldalról körülvevett mellék-, járatlan bércei utakon éjjel nappal, s

csaknem folyton éhező lovas századot Gácsországból nyolcnapos bujdoklás után haza vezérelni. S mindezt Lenkey szerencsésen végrehajtá.

Itthon, mondhatni, nemcsak örömmel, de diadallal fogadá Lenkeyt s hős huszárjait a nemzet; magasabb katonai kiképzettsége előtt megnyílt a tér s ő fokról fokra gyorsan emelkedve, elérte a hadi pálya legmagasb fokát, tábornokká neveztetett. Mint önálló vezér ugyan nem igen működött, hanem mint dandárnok híven s hősileg s tapintatosan teljesíté kötelességét, számos csatában vett részt egészen a világosi katasztrófaig. A balsors úgy akará, hogy ő is Görgey táborába rekedjen, s őt is a többi szerencsétlen társaival együtt Haynau elébe húrczolták, onnan pedig az aradi várba. Midőn Aradon a „fehér kereszt” címzett szálloda előtt parasztkocsin, fegyveres fedezet mellett a várba szállították, mi, kik e szállodában majd 500 honvéd tisztek fogva voltunk, fogásunk ablakaiból főveget emeltünk fogoly tábornokaink előtt, egyik sem mert reánk nézni, Lenkeyt kivéve, a ki mosolyogva kezével búcsút intett felénk — a vele szemközt ülő osztrák katona rári vált, s ezt tennie tiltá, de Lenkey nem fogadá parancs-szavát.

1849 október 6-án 13 tábornokunkat végeztette ki rút halállal a vérengző Haynau, de Lenkey János nem volt közöttük; mi történt vele, csak sejtették; mignem saját testvér bátyja Károly, a ki mint honvéd huszár ezredes szintén az aradi várba hurczoltatván, a had-törvényszéki kihallgatás és vallatás alkalmával Perczel Antal bajtársával találkozott, kit Lenkey János sorsa leginkább érdekelt és leghűbben ecsetelte annak helyzetét.

Alkalma nyilván Lenkey Károlynak Perczel közbenjárása folytán a börtönőrnél kieszközölni, hogy öcséséhez bejuthasson Perczel Antallal együtt. Mindaddig nem volt fogalma a hallottakból magának oly borzasztó helyzetet képzelni, a milyenben szegény öcsce sinlődött. Egész lényében megborzadt, midőn meglátta őt, és első gondolata az volt, hogy mért nem akasztatják már fel inkább, minthogy ily barbár bánásmód mellett kinozzák halálra és hosszabbítják a szerencsétlennek valóban vértanu életét.

A bátyja szólt hozzá, nem felelt, s fel nem ismeré őt. Vad állati tekintettel, meztelen, egy rongyos üres szalmazsákon a hidegtől összezsugorodva feküdt a vas lavaleten, fejét a vasra fektetve, úgy hogy egy vérző mély sebbe a nyakcsigába volt a lavalet fejvása illesztve. Fájdalom nyilvánulása nélkül nézett öcsésére és Perczelre, de midőn a börtönőrt meglátta, azonnal dühbe jött, és minden összefüggés nélkül panaszkodott. Szobája bútorzata és ruházata, a mi már fentebb érintve volt, ebből állott, a kályha és az ablakok széttörve, a novemberi hidegnek szabad bemenetet engedtek az erős vasrostély között.

A szoba vagyis a börtön rondaságát leírni lehetetlen, s tán az illem ellen is volna. Lenkey Károlyt és Perczelt az undor borzalommal párosulva fogta el; hisz egy kényur kutya-ólja palotának mondható e nemeskeblű hazafi, és a még nemrég egyik tisztelt és szeretett tábornokunk lakához képest.

Hogy mily kínos fájdalom dulta bátyja keblét, látván öcsését ily pokoli kinok között; vére fellázadt, s agyában egymást üzték a gyötrő gondolatok: miként szabadithatná meg őt, de képtelen volt módot feltalálni, mely által szeretett testvérét az élve elrohadtól megoltalmazhatta volna. Látszott, hogy erre volt elítelve.

„Szegény szeretett jó öcsém! bajtársaid, a kik előre mentek, dicső halált haltak, és te a rejtekbe nyomtalanul ily kutya halállal kell, hogy kimulj.” Ezen gondolat annyira fellázítá bátyja véré, hogy valóban forrott ereiben mint víz a tűzön, azt hívé, hogy maga is megőrült. Perczel észrevevén indulatát, megragadá karját és kivonszolta a szobából, azon vigasztaló szavakkal: „majd máskor jövünk el ismét, midőn szegény öcséd és te nyugodtabbak lesztek.”

Bővebb tudakozódás folytán tudomására jutott Lenkeynek, hogy öcsését minden héten két katona és egy polgári orvos látogatja meg, de nem azért, hogy súlyos bajából gyógyítsák, hanem azért, hogy vitatkozhassanak a felett, hogy valóban örült-e? — A városi orvos, ha bár ki is láthatta, hogy valóban az, — de a katona orvosok, kapott utasításuk folytán, kötelességből örütnék állították lenni Lenkey János magyar tábornokot.

15 vagy 20 kisebb nagyobb seb, melyek részint fekvés, részint mikor dühöngött, a katona örök puská tusái és szuronyai által okoztatván, gyógyítás nélkül véreztek és genyhedtek a hideg, fűtetlen, ablak nélküli szobában.

Midőn a tél bekövetkezett, és szobájában a víz, valamint minden más folyékony anyag

megfagyott, eléggé tanúsította, hogy az ember ily kínos helyzetben eszénél nem lehet. Rövid idő múlva Lenkey Károlynak tudtára adatott, hogy öcsce Nagy-Szombatba fog vitetni. Téli ruházatot vett tehát neki, de biz az hiába volt, mert a várt nap sohasem jött meg, mindig a felsőbb rendelésre vártak, míg a jóltevő halál meg nem érkezett, s a 14-ik vértanút Lenkey János tábornokot 1850. évi február 7-kén végtelen kínaitól örökre megszabadítá.

Hol a szent irási Lázár, a ki a szent hitért többet szenvedett, mint nemzetünk e vértanuja a hazáért?

Megengedte a várparancsnok, hogy egy korommal bemázolt, koporsóhoz hasonló ládába téve, eltemettessék, és bátyja sirjához kísérhesse őt.

A fogsága kapuja alatt egy szerzetes beszentelte a koporsót, azután feltették a peczér ganajhordó kocsijára. Lenkey Károly nyomba a kocsit követte a pap elmaradt.

Lenkey kíséretére 6 fegyveres katona és egy tizedes volt kirendelve. Tévedésből elfeledte a porkoláb a tizedesnek megmondani, hogy az akasztófánál meg van ásva a sirja és a katona sirások ott várják. Ennek következtében azt kérdezte a kocsis, midőn a várból kiértek: hogy merre hajtson? Mire Lenkey azt felelte határozottan, hogy a városi katona-temetőbe. A tizedes bele se szólt, mert más parancsa nem volt, mint őt kísérni és a várba visszavezetni.

Ekként átjutván a Maroson egy kompon, a túl parton egy aradi derék polgár, Kil esztergályos Lenkeynek jó ismerőse állott, kitől többen kérdezték e feltűnő sajátyszerű temetést pap nélkül, míg keresztül haladtak a városon. Többen a távolból kísérték a szekeret, s ekként szaporodván, a derék aradi polgárok részvéte által annyian érkeztek ki az aradi sarkertbe, hogy kitelt ezekből pap, kántor, harangozó, sirásó, egyszóval minden, a mi egy temetéshez szükséges. Nem lévén a sir kiásva, a derék jó aradi polgárok s lelkes honfiak ásót, kapát teremtettek, s a sirásóval együtt kiásták a vértanu sirját, s beszentelték azt a részvét nemes könyűivel; továbbá felnyitván a magyar tábornok koporsóját, miután azt egy rongyos durva ingben és gatyában látták feküdni: rettentő átkozódásra fakadtak, mely imaszerűen ömlött el a példás honfiak ajkairól. Térdre borúlva még a katonák is a kik lengyelek lévén, egy szót sem értettek, elmondták a végbúcsú imát.

Ezekután Lenkeyt a katonák ismét a várba vitték, az aradi polgárok, kiknek páratlan kegyelete bizonyítá, hogy nemcsak a pillanat elragadtatásakor tudnak honfiak lenni, hanem 20 év múlva ép oly melegen mint akkor karolták fel az ügyet, és megőrizvén a hosszú idő és a nehéz napok között a sirhantot. 1868. szeptember 7-én, épen a vértanu születése évnapján, a honfi kegyelet legragyogóbb példájául, egy sarkövet emeltek Lenkey Jánosnak, kinek nevét a történelem hűn fogja megővni.

Nyomatta és Kiadja Halasz István Pesten

ORMAY NORBERT

ORMAY NORBERT

HONVÉD EZREDES.

Miután szabadságharcunk eme ifju hőse nem e hon szülöttje, s az e kor történelmének vázlatával foglalkozó irodalmunk vajmi sovány adatokat nyújt habár rövid, de szép multjáról, hogy élete helyes leírásához juthassunk, a nagy hazafihoz, ez ország 1849-ki kormányzójához folyamodtunk kimerítő utbaigazításért, a ki készséggel kegyeskedett kérelmünket teljesíteni, s makacs szem-baja akadályoztatása folytán, Ihász Dániel kir. olasz ezredes úr tollába mondá a következőket:

„Ormay Norbert ezredesnek családi neve Auffenberg volt, melyet a szabadságharcz alatt Ormayra magyarosított. A kormányzó nem emlékszik egész bizonyossággal, vajjon Erdélyben vagy Galicziában született-e, hanem hallotta mondani, hogy Ormay atyja a lengyel szabadságügy iránti tevékeny rokonszenve miatt keserves üldöztetéseket szenvedett, s ha emléke nem csal a bécsi kormány áldozatánál is esett.

„Ormay ezredesre tehát a szabadságszeretet, a zsarnokság gyűlölete, az elnyomottak iránti lovagias érzelme, s az áldozatkészség hősieles resignatioja, már atyjáról szállott örökségbe, s ez érzelmek nála a legmagasztosabb jellemzilárdsággal párosultak; mely, miként azt az ő halálba küldött ugynevezett haditörvényszék előtti magaviseletével is tanusította, a klasszikus ó-kor legszebb jellemeire emlékeztető elvhűségig, s rendithetetlenségig emelkedett.

„A minő hős volt a csatatéren, olyannak sőt még nagyobbnak bizonyult be a boszutszomjazó ellenség faggatásaival szemközt, s a halálban, melyet nemcsak mosolyogva fogadott, de sőt egyenesen kihivott a legnemesebb elvhűség által sugalmazott feleleteivel; melyek úgy hangzottak, mintha ő, a halálra üldözött, lett volna a vádló, s üldői vérengző satelleseivel együtt lettek volna a vádlottak, kiket ő, a mártir, vont feleletre a történelem ítélőszéke előtt, miként — szeretjük hinni — dicsőült szelleme vonandja isten ítélőszéke előtt.

„Pályáját, szabadságharcunk alatt, a honvédelmi bizottmány elnökének, Kossuth Lajos oldala mellett kezdette, mint annak hadsegéde; 1848 őszi hónapjaiban, egy vadászezred alakításával lett megbizva, melynek élén, mint parancsnoka, rangfokozatos előléptetéssel, kitünő részt vett hazánk oltalmában mindvégiglen.

„Az Ormay vadászok azon megtiszteltetésben részesültek, hogy folyvást ők adták a tiszteletőrséget a kormány főnöke, Kossuth mellé Debreczenben, kinek, midőn a táborba ment, gyakran fegyveres kíséretét is képezték, különösen a támadási átmenetel alkalmával, a tápió-bicskei és isaszegi győzelmes csatákban.

„Személyére Kossuth Lajos igen élénken emlékezik, arczvonásait azonban annak, ki maga nem művész, nehéz akként leírnia szóval, hogy a művész ecsetének képül szolgálhasson. Magasabb közép delitermet, szabályos kerek arcz, viritó egészséges arczzsin, lángoló kék szem, tömött fekete haj s kerek szakál, megnyerő mosoly arczáin, szemében szelid jószág, törhetlen határozottsággal párosulva. Szép ember volt, a férfikor javában, nem sokkal lehetett több 30 évesnél, midőn hazánkért harczolt, és mártir halált halt.

„Ennyi az, mit megbizóm (Kossuth Lajos) önnek kérdéseire válaszul adhat — ugymond Ihász Dániel —, sajnálja, hogy az emlékezetek túlterhelő tömkelegéből, ily hosszú idő után, több részletekkel nem szolgálhat.”

A fentebbi nagybecsű, hiteles történelmi adatokat a nagy hazafi Kossuth után közöljük.

Szilágyi Sándor „A magyar forradalom férfiai 1848—49-ben” című munkájában, mely 1850-ben került ki sajtó alól, azt mondja, hogy Ormay hadnagy volt a Leiningen nevet viselő serezedben, s 1847-ben felségsértésért 10 évi sánczra ítéltetett, de a reá következő évi amnestia alkalmával a munkácsi várból szabadon bocsáttatott.

A többi adatokat, melyek e műben felsorolvák, mellőzzük, minthogy a fenérintett mű a Haynau —, s nem a szabadsajtó korszakában született, — s ezzel tán eleget mondunk, — továbbá, a főszereplőket kivéve, a másod- s harmadrendű férfiak élete leírása s jellemzése igen hiányos adatokon alapul, nagyobbbrészt el van ferdítve jellemük; ez áll Ormayról is, a nevezett munkában, a mi Kossuth Lajos fennebb idézett leírásából nyilván kitűnik.

Ormayt 1849-ben augusztus 22-én Haynau vértörvényszékének ítélete folytán kötéllel végezték ki Aradon. Elegendő bűnül róván fel neki, hogy a legnagyobb hazafi, Kossuth hadsegéde volt. . . De nevét tisztelettel s hálásan fogja említeni az utókor, annál inkább, minthogy külhoni létére, tántorithatlan hűve volt a magyar ügynek, miből méltán művelt szellemére vonhatni következtetést.

GRF LEININGEN KÁROLY.

GRÓF LEININGEN-VESTERBURG KÁROLY.

Született 1819-ben német földön a hesseni nagyhercegségben, régi előkelő főúri családból.

Rokonságban lévén a bécsi udvarral, már fiatal éveiben egy jó szellemű magyar ezredben szolgált, egy derék honleányi érzelmű magyar urhölgyet vett nőül, s e két viszonyból fogva úgyszólván második hazája lett neki Magyarország, melynek 1848-ban kivívott alkotmányos szabadságaért ő is mint sok szabad lelkű, művelt külföldi férfi fegyvert fogott, önként esküdött a magyar zászló alá, s az igaz ügyért kész volt nem egy csatában életét is feláldozni.

E lovagias jellemű szabadsághős a magyar hadjáratban nemcsak rettenthetlen bátorsága, elszánt vitézsége, hanem hadvezéri tapintata által is több alkalommal dicsőségesen kitüntetvén magát, mind főlebbvalói mind alárendeltjei becsülését, bizalmát és szeretetét oly mértékben kiérdemlél, hogy a fő-tiszti rangban fokról fokra gyorsan emelkedett, s utóbb mint tábornok vezeté hadosztályát győzelemről győzelemre. . . .

Mint őrnagy a Schwarzenberg ezred nevet viselt vitéz magyar gyalog-ezredben először Czibakházánál tüntette ki magát, s mint gróf Vécseynek február 24-ről (1849) kelt hadi jelentése tudatá, e heves csatában a mi derék fiatal grófunk élete a legnagyobb veszélyben forgott és személyes bátorsága, hősies magaviselete s katonái rokonszenves ragaszkodásának köszönhető megszabadulását.

A császáriak ugyanis a tiszai hidat Czibakházánál ostrommal erőlködtek elfoglalni, de először is a magyarok kartácstüzétele gátolá meg ebbeli szándékuk kivitelét. Eközben Vécsey parancsára Leiningen a 19-ik gyalogezred három századával s a pozsonyi vadászokkal csatárláncban átkelt a hidon s vitézül visszaverte az ellent. A csata tűzében Leiningen gróf az ellenfél néhány fegyvereseit mieinknek tartván, ezek őt körülvették s elfogták épen akkor, midőn már a császáriak gyalogsága folytonos visszavonulásban volt; ekkor a közülök visszamaradtak, mintegy 60-an, Leiningen őrnagyot magukkal vitték a hid közelében lévő korcsmához. Látván ezt a magyarok, a Schwarzenberg nevet viselt gyalogságot többé lehetlen volt visszatartóztatni! — „El van fogva a mi kedves őrnagyunk, — szabadítsuk meg!” kiáltásokkal rohantak előre, s a többi gyalogság is követte őket, szemközt az ellenség majd minden ágyujával s 6 osztály lovasságával, kik azonban újabb támadást megkísérteni nem merészeltek, s a magyarok megmenték őrnagyukat az által, hogy a korcsmát ostrom alá vették, mely alkalommal a császáriak részéről 17-en estek el, közöttük 2 főtiszt és pedig egyike Digby lord a Jellasics-huszárokból, a másik Ivánovics százados; ezeken kívül elfogtak két főtisztet s 31 közvitézt. A korcsma ostrománál Faslabér Schwarzenberg ezredbeli hadnagy különösen kitünteté magát, ő törvén be a korcsma ajtaját s ő rohanván első az ostromlott csapszékbe.

Leiningen gróf részt vett a kápolnai és a diadalmas szolnoki csatában, de mint igazi hős s a derék fiukat győzelemről győzelemre vezető elszánt bátorságú jeles dandárvezér Tápió-Bicskénél, Isaszegnél, Vácznál és Nagysarlónál az első rendű bajnokok sorában tündökölt s érdemrendet vívott ki magának; — Budavár ostrománál pedig az önkéntes vitézeit személyesen vezeté fel a hágcsókon s buzdító példával hatolt át a legnagyobb akadályokon. Ludwig kormánybiztos hadi jelentésében Budavár bevételéről többek közt ezeket írta Debreczenbe:

Buda visszafoglalása Görgey babérkoszorujának legszebb levele. E vár visszafoglalása hadseregünk vitézségének legfényesebb bizonyítványa volt. — Az ostromban leginkább kitüntették magukat:

Kmetty, Leiningen, Asbóth, Czillich, Máriássy, Aulich, Inkey Kázmér, Andrássy Jenő főhadnagy. Görgey a hely színén érdemjelekkel jutalmazta a hőseket, mely alkalommal a következő rövid beszédet mondta hozzájuk: Fiaim! minden jónak gyorsan és egyszerűen kell történnie. Én tegnap azt mondtam nektek: ezt a várat ostromolni fogjuk — és ti bevettétek. Becsületesen teljesítettétek a haza iránti tiszteket s most az én kötelességem titeket kitüntetések által megjutalmazni! — De azért az országgyűlés által jutalmul neki ajánlott elsőrendű érdemjelt s az altábornagyi rangot visszautasítá, s Budavár bevételét stratégiai baklövésnek nyilvánítá és kimondá, hogy szerencse csillaga e vár alatt húnyt le.

Leiningen gróf az erre következett s győzelemben mindinkább hanyatlott csatákban is az ő derék fiaival egyre vitézül viselte magát, különösen Pered és Zsigán s a muszka előli visszavonuláskor Vácznál, Gesztely és Ácsnál hadteste élén hősi elszántsággal harczolt. Ó-Szőnyből roppant erősítéssel kiszorítá Benedek hadtestét, míg Váczról Görgeyvel együtt kiszorítá az orosz hadsereget.

Végre Leiningen tábornokot is — csak úgy mint többi vértanu-társát — a Görgey iránti határtalan bizalom vitte a vérpadra. Nem is csoda! Görgey személyes bátorsága, elszánt sokszor példátlan vitézsége, leleményes stratégiai tudománya, láng esze, fegyelmi szigora általánosan el volt ismervé. S ha tekintetbe vesszük azt, hogy míg a magyar hadsereg nagyrésze, például a Temesvár alatti pazarfényű tábor a jó táblabírákkal együtt nyakig uszott a kényelem és kéjelmekben, azalatt, Görgey tisztjei az idő viszontagságaival dacolva szabad ég alatt háltak a kemény, nedves földön, sokszor éheztek, szomjaztak, szenvedtek ő vele együtt s a közvitézekkel egy sorban, s a csaták legnagyobb tűzében mindenütt elől mentek, s óriási fáradsalmakon s küzdelmeken mentek át, — valóban legkevésbé sem lehet csodálni, hogy ezen igazi bajtárshoz oly testvéri vonzalom- és odaadással ragaszkodtak, s utóvégre még a sorsuk, életök felett való rendelkezést is egyedül reá bízták.

Valamint Damjanics, úgy lelki barátja, méltó bajtársa, Leiningen végnapjait, perczeit is lélekemelő ihlettel kell megdicsőítenünk. Jertek velem oda, hol leáldozott a szabadság harczának dicsteljes napja, hol a tér gyászos mint Marathon mezeje, a lég nyomasztó mint Sibéria ólombányáiban, a madárdal szomorú mint az egyház „circum de deruntja,” s a fűszál márttyrok véréből nedvesülve azok sir-dombja fölött leng, hol a szellő borzasztó regéket susog, mindig fületekbe suttogva: „Itt, itt veszték el mind a tizenhárman.”

És most menjünk Világos alá!

1849 augusztus hó 12-ike volt.

A legnagyobb, legpróbáltabb magyar hadsereg a hetekig tartott visszavonulás, fáradság, nélkülözés, harczolás, s a bizonytalan, kétes jövő által lehangolva, csak egyes tisztjeinek erélye s buzgósága által tartva még össze, a Világos és Boros-Jenő közt elterjedő széles réteken táborozott.

A nap vérvörösen lövellé sugárait a térre, mintegy boszuját tanusítva, a bekövetkező események fölött.

A hadvezéri sátorban a tábor törzstisztjei értekezletre, hadi tanácsra voltak összehívva. Mindenik tudta miért, s mi fölött kell tanácskozniok. A kormányzó már Orsovánál elhagyá a hon határait, s a fővezér már hetek óta haladt az orosz hadak előtt nem megütközési, hanem átadási szándékkal, — tudták a törzstisztek, de a magyar hisz, remél és szeret még akkor is, midőn hite önéletébe kerül.

A táborban volt Leiningen is, az osztrák uralkodó család vérrokona, ki a korszellem és alkotmányos szabadság szent szavát megértve s érezve kardot rántott megvívni azon ügyért, mely egész Európát mozgásba hozza.

A hadi tanácsban is jelen volt Leiningen, — szótlán végig hallgatá, — megvárta a határozatot, aztán kilépett a sátorból, lóra ült, s még egyszer végig lovagolt kedves sorain, azon sorok előtt, melyeket ő annyi dicsőségteljes csatában vezérelt, látni akará még egyszer s utószor a napbarnított arczu veres sapkás fiuk végső romjait, — az ő fiait, a hős honvédeket, kiknek nyelvét ugyan nem beszélé, de együtt érzett, egyformán gondolkodott velök, s lelke úgy összeforrt azokéval. Megállott a 27-ik zászlóalj előtt, mert ezt szerette legjobban, ennek halálával tartozott, ez szabadítván őt meg feláldozó vitézségével Czibakházánál.

Csodafi őrnagy előtt megállott, kezét szorított vele, két nagy könnyűt törölt ki szemeiből, s aztán közlé vele, hogy a hadi tanács elhatározá a fegyver lerakást.

Csodafit bántotta e határozat, ő inkább végső halálharczot kívánt volna vívni, mint megadni magát s ezt ohajtá a sereg is. — Csodafi kiszólitott 15 honvédet zászlóaljából s azon kérdést intézé hozzájuk: valjon mit ohajtanak: mind elvérzeni e a végső tusában, vagy föltétlenül megadni magukat?“

Meghalunk mind a hazáért a végső csatában! — kiálták a lelkesült fiak.

Leiningen borult arcán egy könnycsep, az öröm és bánat gyémántos gyöngye gördült végig, aztán prófétai fönséggel emelve égre szemeit, ama nagyjelentőségű szavakat mondá:

„Elég, e nemzet szabad lesz, vagy megtagadja az igazság önmagát!”

Másnap augusztus hó 13-ika volt.

A történelem ki fogja mondani, mint a nemzet kimondá e napra az ítéletet, a népköltő megéneklé:

„Mennyi drága erő és mennyi nemes vér,
Hozzá foghatót a történet nem esmér;
Mi haszna, az erőt ásta benső féreg,
Viszálkodó, pártos, kishitű vezérek.”

Az aradi várban tizenhárom halálos ítélet lőn kihirdetve, s 13 vértanu erőszakos halála pecsételte meg a szent ügyet, s a 13 egyike volt Leiningen, a hős szellemű magyar német.

Nem kért, nem várt kegyelmet, s hős elszántsággal lépett a vértanui halálra.

A golyó talált, a nemes lélek elhagyá porhüvelyét s felröpült a mindenség urához átkot kérni az irgalmatlan boszulókra s áldást a nemzet élő halottjaira.

A vértanu jóslata teljesült, hült tetemei már két évtized óta nyugszanak az aradi vár alatt, — midőn a nemzet, mely el nem veszhete, ismét felszabadult, s a 13 között Leiningen nevét is mint mátyrét az áldozatul esett hősek, honfiak vér-csillagbetűkkel irt érdemkönyvébe igtatja.

Nyugodjál látnoki hős, jóslatod teljesült, s élő honvédeid, kiket annyira szeretted, meglátogatják sirodat s fölteszik fejfádra a mátyrkoszorút!

ISBN 963 7805 60 5

Babits — Magyar Amerikai Kiadó Rt.
Szekszárd, 1990

Felelős kiadó: dr. Károly István

Felelős szerkesztő: Márjai Péter

Nyomta a Bartina Nyomda Kft. Szekszárdon

Terjedelem: 19,5 A/5 ív.

600,- Ft